

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İlhan Berk

El Yazılarına Vuruyor Güneş

YASANTI

ELYAZIS!

Hi,

[Handwritten notes:]

Florida
C. ...
... ..
...

20

[Handwritten notes in Turkish, partially obscured by redaction marks.]

5.55 inch

Ücretsiz PDF Kitap Arama - <https://rantey.org>

一

EL YAZILARINA VURUYOR GÜNEŞ

İlhan Berk Necatigil'in deyimiyle "şiiirimizin uç beyi", Memet Fuat'a göre ise "dokunduğu şiir". 1918'de Manisa'da doğdu. İlk şiirleri *Manisa Halkevi* dergisi, *Uyanış*, *Varlık*, *Çığır* gibi dergilerde çıktı. 1944 yılında Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Fransızca Bölümü'nü bitirdi. Destansı yönünün ağır bastığı, adeta bir Türk Walt Whitman'ı olarak adlandırıldığı dönemde *İstanbul* (1947), *Günaydın Yeryüzü* (1952), *Türkiye Şarkısı* (1953) ve *Köroğlu*'nu (1955) yayımladı.

1953 yılına kadar çıkardığı kitaplarla gerçekçi bir şair görüntüsü veriyordu. 1953'te *Yenilik* dergisinde yayımladığı "Saint-Antoine'in Güvercinleri", ileride İkinci Yeni adını alacak şiir akımının habercisi oldu. Bu özellik daha sonraları gelişerek sürdü ve İlhan Berk'in özgün tutumu durumuna geldi. Giderek İkinci Yeni şiirinin öncüsü ve en güçlü savunucusu olarak anılmaya başladı. Şiirlerinde cinsellik ve tarih ana temalar olarak belirdi. Çeşitli nesneleri, kent, sokak gibi olguları ayrıntılı bir "kimlik kartı" somutluğu taşıyan bir biçimde şiirleştirdi. Düzyazı şiirlerden aforizmalara harfleri, nesneleri ve semtleri sevmeye dek genişleyen çok kollu bir şiir irmağıdır İlhan Berk.

Başlıca Yapıtları:

Şiir: Bütün yapıtları üç ciltte toplanmıştır *Eşik* (1947-1975): *İstanbul* (1947), *Günaydın Yeryüzü* (1952), *Türkiye Şarkısı* (1953), *Köroğlu* (1955), *Galile Denizi* (1958), *Çivi Yazısı* (1960), *Otağ* (1961), *Mısırkalyoniğne* (1962), *Âşıkane* (1968): *Şenlikname* (1972), *Taşbaskısı* (1975); *Aşk Tahtı* (1976-1982): *Atlas* (1976), *Kül* (1978) ve *Deniz Eskisi/Şiirin Gizli Tarihi* (1982); **Akşama Doeru** (1984-1996): *Delta ve Çocuk* (1984), *Güzel Irmak* (1998), *Dün Dağlarda Dolaştım Evde Yoktum* (1993), *Avluya Düşen Gölge* (1996). Ayrıca *Kuşların Doğum Gününde Olacağım* (2005), *Ev* (1997), *Çok Yaşasın Sayılar* (1998), *Şeyler Kitabı* (2002) adlı kitapları vardır. **Deneme / Günlük / Otobiyografi:** *Uzun Bir Adam* (1982, genişletilmiş baskı 2005), *Şifalı Otlar Kitabı* (1982, 2004), *El Yazılarına Vuruyor Güneş* (1983, genişletilmiş baskı 1992), *Şairin Toprağı* (1992), *İnferno* (1994, genişletilmiş baskı 2004), *Kanatlı At* (1994), *Logos* (1996), *Poetika* (1997), *Kült Kitap* (1998); **Çeviri / Antoloji:** *Başlangıçından Bugüne Beyit Mısra Antolojisi* (1960, 2. baskı 2004), *Fransız Şiiri Antolojisi* (2001), *Seçme Kantolar - Ezra Pound: (1969), Seçme Şiirler - Arthur Rimbaud (1962), Asılı Eros (1996), Güldeste - Başlangıçtan Bugüne Türk Şiiri Antolojisi (2004); Yabancı dillere çevrilmiş yapıtları:* *Estambul / İstanbul*, Madrid, 1988; *Histoire Secrète de la Poésie / Şiirin Gizli Tarihi*, Paris: Arfuyen 1991; *Poemas / Şiirler*, Madrid, 1992; *Rio Hermoso / Güzel Irmak*, Madrid, 1995; *Selected Poems / Seçme Şiirler*, Londra, 2006, *Mar de Galilea / Galile Denizi*, 2006, Madrid; *Selected Poems / Seçme Şiirler*, United Kingdom, 2007.

*İlhan Berk'in
YKY'deki kitapları:*

- İnferno (1994)
Kanatlı At (1994)
Logos (1996)
Asılı Eros (1996)
Uzun Bir Adam (1997)
Poetika (1997)
Kült Kitap (1998)
Eşik (1947-1975) (*Toplu Şiirler I*, 1999)
Aşk Tahtı (1976-1982) (*Toplu Şiirler II*, 1999)
Akşama Doğru (1984-1996) (*Toplu Şiirler III*, 1999)
Galata (2000)
Pera (2000)
Şeyler Kitabı (2002)
Toplu Şiirler (*Delta-1*, 2003)
Requiem (2004)
Şıfalı Otlar Kitabı (2004)
Kuşların Doğum Gününde Olacağım (2005)
Elin Üstünde Gezsin -
İlhan Berk'ten Memet Fuat'a Mektuplar (2012)

İLHAN BERK

**El Yazılarına
Vuruyor Güneş**
(1955-1990)

Günlük

YAPI KREDİ YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Yapı Kredi Yayınları - 155
Edebiyat - 15

El Yazılarına Vuruyor Güneş / İlhan Berk
Yayına hazırlayan: Selahattin Özpabıyıklar

Kapak tasarımı: Nahide Dikel

Baskı: Bilnet Matbaacılık ve Ambalaj San. A.Ş.
Dudullu Organize San. Bölgesi 1. Cad. No: 16 Ümraniye-İstanbul
Tel: 444 44 03 • Fax: (0216) 365 99 07-08 • www.bilnet.net.tr
Sertifika No: 31345

1. baskı: 1983 (Tan)
YKY'de 1. baskı: İstanbul, Ekim 1992
5. baskı: İstanbul, Mart 2016
ISBN 978-975-363-045-X

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2013
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Kemeraltı Caddesi Karaköy Palas No: 4 Kat: 2-3 34425 Karaköy / İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

1955

ŞİİRİN YAPISI

8 Haziran

Epeydir, bir imgeyi bir mısra da söyleyeyim, bitsin diyorum. Bir imgeyi iki üç mısra boyunca, ya da bir dör t lükte bitirme var ya, sarmıyor o beni artık. Şiirin bütünü içinde her mısra kapanıp açılmalı. *Paul Klee'de Uyanmak*'ta, *Ağır Ol*'ta, bunu yaptım gibi geliyor bana. Zor bu. Asıl güçlük de, o güzelim yapıyı boyuna budamakta galiba. Gerçi her zaman olmuyor bu, çaresiz, iki üç mısraya çıkarıyorsunuz. Ama bunu bir parça anlıyorum da, başka türlü olmayacağını görüyorum da ondan. Ama bir imgenin bir mısra da bitmesi, öbürlerini çizmenin ozana epeyce bir şey kazandıracağına inanıyorum. Mallarmé'nin, adeta bir özel eleştirmeni var, onun Mallarmé'nin, şiirleri üstüne bir kitabını okumuştum. Mallarmé'nin şiirleri için; "bağımsız mısralar müzesi" dediği hatırımda. Öyle uzun boylu sevmem Mallarmé'yi, ama büyük bir ozandır. Yıllardan sonra, geçenlerde şiirleriyle düz yazılarının en güzellerini toplayan bir kitabını okudum, bu kanı daha bir sağlamlaştı içimde. Eskiden, büyük bir ozan ama, sevmiyorum deyip kapamıştım. O zamanlar yaşama pek önem verirdim. Mallarmé'nin hayatını yaşamsız buluşum, bana şiirlerini de ısındıramadı. Gerçi, *Deniz Meltemi* o canım şiir, binlerce dirim serüveninin kendisiymiş gibi gelirdi bana, ama gene de yeterli bulmazdım bunu.

Bu kez, yaşamla daha bir dolu buldum Mallarmé'yi, ama gene de çok sevdiğimi söyleyemem.

ŞİİRİ KURMAK

9 Haziran

Bir süredir şiiri kafamda kuruyorum. Bitince de yazıp bir dergiye veriyorum. Bu yüzden yazdığım şiirler hep aklımda. Şiiri kafada kurmanın büyük bir yararı var bence. En önemlisi de böylelikle bir bütüne kavuşmak, bunu görmek... Batı şiirinin belki en önemli yönü de bu. Bir bütün anlayışına yeni yeni varıyoruz sanıyorum. Şiiri kurduğum için, artık kalem, kâğıt elime almadığım için böylece bütüne gittiğimi savunduğum çıkarılmamalı bundan. Benim demek istediğim, artık şiirleri kafamda kurduğum, öylece bitirdiğimdir, o kadar.

DİL

10 Haziran

Valéry'nin, iş birinci mısrayı bulmaktır, arkası gelir, sözünü yeni yeni anlıyorum. Ben bu sözde, esini anlardım bir. Esin buraya kadar gerekli demek istiyor diye düşünürdüm. Valéry belki de gene bunu diyordur, ama ben o sözden bunu anlamıyorum artık. İlk mısraı bulmak sözünden, ben, dili bulmayı anlıyorum. Onun için de, her şiir bir dili bulmaktır, diyorum. Buna inandığım kadar da hiçbir nene inanmıyorum. Bir şiiri, ikinci, üçüncü, yani başka başka şiirler yapan, dildir diyorum. Bu dil bulunmamışsa onlar ayrı ayrı şiirler değildir, bir tekrardır o kadar. Dil de, gerçekten, ilk mısradaki beliririyor. Artık şiirin bütününde süren odur, onun için de arkası kolay geliveriyor. Bir şiir, bunun için, her şeyden önce, bir deyiş biçimi. Bir şiiri, konusundan önce, bu ayırır bence. Ona ayrı bir şiir dedirten odur, ama bir odur.

BÂLE ÇANLARI

12 Haziran

Aşağı yukarı, Aragon'un şiir kitaplarını hep okudum. İyi bir ozan, bundan şüphe etmiyorum. Bu daha çok da işini, o güzel işini çok iyi tutmasından geliyor. Şiirin bir bilgi işi olduğunu,

bunu bilmenin gerekliliğini ta baştanberi anlamış biri. Bir usta. Bu usta sözü var ya, ozanı kurtaran niteliklerin başında bu var galiba. Şiiri avcunun içileyin bilen birinin sanatından, kişi zor kuşkulaniyor doğrusu. Çok büyük bir ozan mı, bilemeyeceğim. Zaten demek istediğim bu değil benim. Romanlarını hiç okumamıştım Aragon'un. *Les Cloches de Bâle*'i (Bâl Çanları) bugün bitirdim. Aragon romancı olarak da usta. Claudel'in Aragon'un romanı için söylediği sözler de bunu gösteriyor zaten. *Bâl Çanları*'na serüven romanı denebilir gibi geliyor bana. Birinci Dünya Savaşı öncesini konu etmiş. Kişiler canlı, dil, anlatış gerçekten büyük romancılara özgü bir güzellikte. Kimi zaman polis romanlarının havasına giriyor, ama ustaca işleyişi bu kanıyı siliyor, yerine yepyeni bir yapı getiriveriyor. Romanın son bölümü, Clara belki fazlaca duygusal, ama gene de Clara'yı iyi çizmesinden olacak, bu kusuru görmemezliğe geliyoruz.

PERRAULT'nun MASALLARI

13 Haziran

Perrault, bana göre, Anderson'dan sonra en büyük masalcı. İki gündür Türkçelerini okuyorum. Sabahları hep ama hep Türkçe bir yazı okumak isterim. Dilimizin tadını çıkarmak. Türkçe'de şöyle dilin tadını veren bir düzyazı yok diyorum. Masallardan bıktım, o dili kanıksadım artık, bir o beni oyaladı şimdiye dek. Sonra türküler, onlardan da bıktım. Bu iki nenin dışında da Türkçeyi bulamıyorsunuz. Çokluk salt bu yüzden Ataç'ın çevirilerini okurum. Perrault'yu Tahsin Yücel çevirmiş, dilini öbür kitaplarından sevdiğim için okuyorum. Ama *Arımay'a*'daki dili daha iyi geldi bana. Perrault'yu okurken gene masal yazmak geldi içimden. Benim Savaşa *Giden Kuş'u* seviyorum, öyle bir masalım daha olsun diyorum. Ama kim basmak ister, bilmem. Bu elimi kolumu bağlıyor benim.

OZAN

15 Haziran

Birdenbire, ozanın şiiri için göze almayacağı savaş olamaz diyorum. Ozan olmanın sayılmayacak kadar koşulları var. Eskiden bunu birkaç nedene bağladım, bunlarsız ozan olunmaz derdim. Bugün, onları daha bir çoğaltıyorum. Yarın daha da çoğaltabilirim sanırım. Ben oldum bittim yaşamaya büyük bir önem veririm, onsuz sanatçıyı, en çok da ozanı, hemen hemen düşünemem. Bugün, neden birdenbire ozanın şiiri için göze almayacağı savaş olmaz dedim, iyice bilmiyorum diyebiliyorum. Ama bunu bugüne değin bu denli iyi duyduğumu sanmıyorum. Ozan da bağlıdır, ama bağları şiiri için kırmalı derim. Daha da ileri gideceğim, şiiri için birtakım doğrular öne sürebilir. Güzel bildiği bir yolda gidebilir, pek çok şeye de karşı çıkabilir. Bunu gözünü kırpmadan yapmalıdır diyorum. Bu bir tek şiir için bile yapılabilir. Hergünkü düzenini yıkar, o şiiri için yeni bir düzene girebilir. Düşündüğü, düşlediği dirimleri yaşar, hayatıyla, salt şiirin bu serüveni için oynar. Bir oyuncu gibi davranabilir, güzel bulduğu bir oyunu oynar. Bundan her zaman sağlam çıkmak zor belki, niceleri salt bu düşledikleri serüveni koyup gitmekle kalmışlardır, gerilerinde bir hayat bırakmışlardır. Salt bu hayatı da küçümsemem ben. Geride bırakılan hayat güzelse, onun da kimi şiirden farkı yoktur bençe. Böyle hayatlar bırakmış insanlar var dünyada. Hiçbir şeye değişilmeyecek kadar güzel üstelik.

Kısaca, siz ne dersiniz bilmem ama, ozanın şiiri için göze almayacağı hiçbir şey olamaz.

GÜNLÜK TUTMAK

1 Temmuz, Ankara

Günlük tutmayı hep düşünmüşümdür, ama olmadı. Böyle bir şeye başlasam ne yazarım diye düşünüyorum hep. Neyim var benim yazmaya değer? Herkesten ayrı değil benim hayatım. Ben de sabahları uyanıyorum herkes gibi, herkes gibi ekmek, süt, tuz alıyorum eve. Örneğin, bugün, bu sabah, ilk bu işi yap-

tım; sonra oturdum bir iki lokma bir şey yedim. Le Monde'un başyazısını okudum. Jacques Prévert'i karıştırdım şöyle. Sonra kalkıp karımla tekrar *Viva Zapata*'yı gördük. Bu üçüncü görüşüm Kazan'ın *Zapata*'sını. Bir daha anlıyorum, iyi film, rejisör işi. Kazan bizim Kayseri'yi, öbür Orta Anadolu şehirlerini niye seviyor daha iyi anladım. İlkel bir yönü var Kazan'ın, bayılır ilkelliğe. İlkel olmanın, şüphesiz, hiçbir güzelliği yok ama, ilkelliğin bir yalınlığı var, o çok güzel gerçekten. Alıvermiş o kayalık, o çalılık yerleri olduğu gibi de koymuş filmine. Kızgın güneş altında çekmiş o filmi besbelli. Hiç de şurasına gölge, burasına ışık düşüreyim dememiş sanki, öylecene almış. Büyük bir masal yazmış bileceğiniz. Sonra da o cânım atı bir iki yere koymuş, öylece, o umutla da bitirmesini bilmiş. Bu yazıyı sinemadan gelince yazdım. Şimdi evdeyim. Biraz sonra dışarı çıkacağım, bulvarda gezerim, gazetecilerin önlerinde dururum elbet. Belki evde belki dışarda bir şeyler yerim. Sonra da Flamingo'ya giderim. Bir on gündür hep geceleri orada oturup "*Kötü Evlere İnen Balad*"ı düşünüyorum. Bu gece de öyle olacak. Uzunca bir şiir olacak diyorum bu. İlk mısrayı yazdım bile.

Aldım otuzbeş yaşımı o canım ağzını sana geldim

İşte oturup bu şiiri düşüneceğim. Onbirle oniki arası eve döneceğim, yatacağım.

Ben işte yazsam böyle yazardım bu günlüğümü. Bilgelik bilmem ben.

YENİ ŞAİRLER

Aynı Gün

Yeni şairi, adını yeni yeni duyuranı demek istiyorum, değişiy-le anlıyorum ben. Değiş dediğim de nedir: Ses, salt bu. Öz girmez mi bu dediğime, girer, girer ama pek önemli bulmuyorum bunu ilkin. Yeni şair, bence, önce sesiyle önemlidir. Yeni şair daha ilk mısradaki belli ediyor kendini. Cemal Süreya, böyle örnekse. Yine yeni şair, yeni değiş getiren adamdır diyeceğim. Şimdilerde, bu soy değiş gösterenlerin başında da Turgut Uyar var bence.

YAĞMUR VE GÜZEL HAVALAR

2 Temmuz

Jacques Prévert yeni kitabına bu adı vermiş. Bu da öbürleri gibi kocaman. Bildiğim, dördüncü kitabı bu. Elimdeki de hemen onüçüncü baskısını yapmış. Jacques Prévert adı İkinci Dünya Savaşından sonra adamakıllı duyuldu. O da birçokları gibi, gerçeküstücü (surrealiste) bir şairdi bir zamanlar. Gene de öyle değildir denemez pek. Birinci Dünya Savaşından beri adı var. Ama asıl şimdilerde ünü büyüdü.

Adının yayılmasında bence birçok sebep var, bir kere şiiri bildiğimiz kuralların dışına çıkardı, genişletti. Sonra onu şarkıya iyicene yaklaştırdı. Kahvelerde, kimi meydanlarda, sokaklarda söylüyorlar şiirlerini. *Kosma*'da, onu sokaklara indirmesini bildi hani. Öylesine bir ezgici Prévert'in adını yazmaz olur mu? Diyeceğim, Prévert'i duymayan yok bugün Fransa'da. Çok, pek çok satıyor kitapları. Üstelik kötü bir şair değil Prévert. Kimi vakit çok da büyük görünüyor. Ona sorarsanız, ben şair falan değilim diyor. Şair diye, ben Baudelaire'e derim diyor. Bir bakıma, şiir mi onun yazdıkları diye düşünür kişi hani. Bu kitabı da, *Spectacle* de öyle. Düpedüz nesir kimi şiirleri. Sonra oyunlar var her iki kitapta da. Kimi radyoda, kimi de bir topluluğa okunmak için yazılmış. Şiiri ölçü, biçim işi anlarsak değil belki. Ama şiiri yapan düz ya da ölçülü söz olması değildir. Şiirin kendisidir, biçimi değil anlayacağınız. Düz yazıyla yazdığı zaman da şiir Prévert'inkiler. Sebep de, özün kendinde, bence. Öyle özler vardır ki şiir onlar, ne türlü biçime girerlerse girsinler, değişmezler. Şiiri, şiir yapan o hayal gücü, o düşler, o ne olduğu kolayca bilinmeyen güzelliklerdir, erdemlerdir, daha çok da isyanlar, boşalmalardır çünkü. Prévert'in şiiri genişlettiği bir gerçek artık. En önemli yönü de çağına adamakıllı bağlı olması bence. Toplum sorunlarını onun kadar şiire sokabilmiş biri daha yok gibi.

Duyuyor musunuz

Duyuyor musunuz Viet-Namlılar

Duyuyor musunuz ovalarınızda

*Viet-Namlılar pirinç tarlalarınızda, dağlarınızda
Duyuyor musunuz
Evet duyuyoruz.*

diye başlıyor, Viet-Nam üstüne yazdığı bir şiiri.

Şiiri değiştiriyor, Prévert. Günlük işlerimiz arasına soktuğu yetmiyormuş gibi, onu öyle yücelere dayamıyor, herkeslerin söyleyivereceği bir nen yapmaya doğru da götürüyor. Zorlunu kaldırıyor, herkesin öz malı yapmaya çalışıyor. Elbet yeni bir anlayışla yapıyor bunu.

YENİ RESİM

2 Temmuz

Yeni resmin yeniliği daha çok konudan, biçimden geliyor sanıyorum. Bildiğimiz konuları, resimde görmeyi sevemiyoruz peklik. Yeni resim biraz da bu demek zaten. Köylünün öyküsünü bilmeyen yok şimdilerde. Ormanda bir ağaç resmi yapan ressama, köylü: “Ne yapıyorsun?” diye sormuş. Ressam “Şu gördüğün ağacı!” demiş. Köylünün yanıtı: “O zaten var”. Yeni resim bu biraz, belki de daha çok bu. Varolanın kanıksanması. Rengi karıştıramıyorum pek, çünkü renk bir elli yıldır değişti. Yeni, çok yeni renkler biliyoruz artık. Yeni biçimler en önemli yönü, yeni resmin. Geçen kış, Dil Tarih Fakültesi’nde gördüğüm sergiyi unutamıyorum. Özellikle yeni ressamların yapıtlarını. Ben hep gidip gidip onların önünde durdum çokluk. Çokluk onlar, beni sardı. Bir türlü, o ünü dünyayı tutmuş ustaları nedense şöyle gönlüm çeke çeke durup seyretmediğimi hatırlıyorum. Şöyle bakıp bakıp geçtim önlerinden, o kadar. Galiba, içimden hep o köylünün sözünü hatırladım, canım bakmak istemedi bir türlü. İşte o günlerin birinde Paul Klee’nin resimlerini gördüm. Bu arada, Salvador Dali de var, var ya onu eskiden biliyordum. Klee, galiba şimdilerde adı en çok geçen ressamlardan. Adı, daha 1944’te öldüğü halde, şimdi duyuldu diyeceğim neredeyse. Bunu biraz da suretsiz resmin yayılmasına borçluyuz belki. Belki Henri Moore’a, Giacometti’ye

de borçluyuz. Çağımızın en iyi iki heykeltıraşı onlar. Onlara bakınca kişi heykel bu diyor. O zaman da Klee daha çok anlaşıyor. Klee soyut resmin bir bakıma Picasso'dan sonra biricik büyük ustası galiba. Picasso gibi bir ressam yaşarken, onu hâlâ soyut resmin ustalarından biri gibi görmek belki güç bir şey, ama Klee'nin böyle bir yönü var işte. Klee, o köylünün dediğini yapıyor: Olmayanı. Sarı Kuşlu Manzara'sı böyle bir resim. Sonra *Ad Marginem*, *Garip Bahçe*, *Vahşi Adam*. Öteki resimleri tüm bilmediğimiz biçimlerin resimleri hep. *Ad Marginem*'in bir baskısını aldım. Bir on beş gündür de hep ona bakıyorum. Bakmaya doyamıyorum.

Klee'nin hayatı üstüne Fransızcada pek bir şey bulamadım. Biraz İngilizce yazılardan öğrendiğime göre, Almanya'da Güzel Sanatlar Akademisi'ni bitirdikten sonra İtalya'ya gitmiş, sonra da Paris'e gelip kapağı atmış. Hocalık etmiş uzun zaman. Hitler böyle resim olmaz diye sürmüş güya Klee'yi. Bunu bir yerde okumadım, bir ressam arkadaş söyledi. Ama Klee'nin resimlerini gördükten, Hitler'i de bildikten sonra olmayacak nen değilmiş gibi geliyor bu bana.

Resimlerden yıllardır duyulanırım. Şimdi Klee'nin bana yaptığı bir bakıma bu. Klee beni coşturuyor. Duvardaki o resmi büyük bir şiire doğru götürüyor beni. Adını buldum bile: *Klee'de Uyanmak*. Belki de son mısra şöyle olacak:

A'lar U'lar, V'lerle olmak, Paul Klee'de uyanmak.

Bir mısra daha var ama, büyük bir güzellik bulmuyorum onda, atarım belki de. Yeni bir yönü yok gibi geliyor şimdilik, ama bilinmez, belki de seviveririm:

Bir sabah çıkmak, denizler, aylar, güneşler bir sabah çıkmak.

JEAN COCTEAU

3 Temmuz

Yıllar sonra gene Cocteau'yu okuyorum, bu kez de çok şey buldum diyemem Cocteau'da. Ama sıcak bir yönü var daima, o da okutuyor, bastırıyor, düşündürüyor kişiyi. Nasıl düşündürmesin ki, adının sanat alanında hatırlatmadığı yok, şiirden

sinemaya değin adı var. Bu kadar çok yönlü sanatçısının başarısı kuşku uyandırır kişide ama Cocteau için bunu aklımızdan geçiremeyiz. Tümünde birinci sınıf sanatçı çünkü. Boyuna deri değiştiren bir kişi. Daha da önemlisi, resimde olsun, tiyatrodaki olsun bir yaptığı ötekine benzemez. Kendini yadsır durur. Ama en ağır basan yönü gene de şiirdir. Şair olarak önemli Cocteau ilkin. Sinemada, balede, tiyatrodaki yaptığı yenilikleri küçümsemek de kimsenin aklından geçmez. Nedir ki, şiir, tiyatro yönü ötekilerini geride bırakmıştır. İlk şiir kitabı, *Cap de Bonne - Espérance*. Onu *Poésies, Plain - Chant* izliyor hemen. En çok Cocteau'nun şiiri çığlığa yakın bir şiir. Bir başkaldırmadır şiir onca. Uzun zaman bunu böyle kabullenmiş. Nice vakit özgür-koşuğu esas tutmuş, sonra birden ölçülü şiir onu sarmış. Son şiirleri de hep öyle ölçülü, uyaklı. Cocteau, şiirin çevrilmeyeceğini savunanların başında gelir. Bir koku, bir ses bulur şiirde; bunun için de çevrilebileceğine hiç mi hiç inanmak istemez. Güler şiir çevrilir demeye. Böyleyken çevrilmez denemez onun şiirleri. Belki güç, çok güç çevrilir, ama çevrilir.

Oyunları içinde en ünlüleri *Çatıdaki Öküz, Eyfel Evlileri, Antigone* başta gelir. Bundan başka romanlarıyla, besteleri de vardır Cocteau'nun. Oyunları son yıllarda daha da adını yüceltirdi. *İki Başlı Kartal* Türkçeye de çevrildi, oynandı. Gene *Bakiüs* adlı son yapıtı bütün dünya sahnelerinde oynandı.

Tuhaf huylu kişilerden Cocteau. İlginç adam hiç şüpheli yok. Serüvenlerle dolu bir hayatı var. Bir kaba sığacağı hiç sanılmazdı. Son olaylar yanılttı bunu: Akademi üyeliğini kabul etti. Bundan böyle, öyle ileri geri söz edemeyecek, gezemeyecek, konuşamayacak. Hele daldan dala konamayacak anlayacağınız. Bu yönünü işte hiç kimse ummuyordu. Bir bakıma Cocteau'nun akademi üyeliğini kabullenmesinin yararlığı olmaz denemez. Onunla belki de akademi bir dirim kazanır, o katılmış yönünü değiştirir, bir evren anlayışı getirir belki de. Şimdi Cocteau adı pek geçmiyor gazetelerde, ulular arasına karıştı. Gene de belli olmaz Cocteau'nun durumu.

KALMAK

5 Temmuz

Bir ozanın geleceğe kalmasını ben, bir şiirini, beş şiirini, anımsatmasıyla ölçüyorum. Bir ozanın böyle üç şiiri varsa, yeter bence. Bunu kimi üç, dört mısraya da götürebilirim. Üç dört mısrada getirdiği güzellikler, biçimler, deyişler de olabilir, bunlar da bir kişiye ozan dedirtmelidir. Dirim serüvenimizin hiçbir çağında, bir şiirini, bir mısraını bize duyurmayana ozan diyemem ben. Ozan, yaşama bir anlam katan kişidir. Çokluk da, değiştiren kişidir. Baktığımız bir şeyi değiştirmiyorsa bir ozan, yoktur o.

OZANIN UĞRAŞI

10 Temmuz

Paul Klee'de Uyanmak'ı daha bitiremedim. Kimi deney de bir şiiri yazmaya yetmiyor. Bir de şiirin dirimi, kendi serüveni var. Onu da yaşamak gerekiyor. Bu, şiirin doğrudan doğruya kendi serüveni. Ozanın uğraşını aşıyor. Onun deneyinin dışına çıkıyor. Buna bir ikinci uğraş gözüyle bakmak yanlış olmaz. Çünkü, mısra mısra bir çabaya giriyorsunuz. Önceki çabalarınız size yaramaz gibi geliyor. Bir başka evrene giriyorsunuz. Büyük bütüne yarıyor o uğraşmalar hep. Oysa şiirin yazılma işi öyle bütünle ilgili değil peklik. Onun için şiirin bir yazılma serüveni var diyorum. Şimdi sabahları erkenden sokaklara düşüyorum. *Sakarya* Sokağında küçük bir kahve var. Avuç kadar bir yer. Müşterisi duvarcılar, ustalar, boyacılar çokluk. Bir yarım saat oturup çaylarını içiyorlar, kalkıyorlar. İşte oradan başlıyorum ben şiire. O sokak Ankara'nın en güzel sokağı zaten. Paul Klee'yi yanıma alıp çıkıyorum. Ben de bir yarım saat oturuyorum kahvede, sonra başlıyorum dolaşmaya. İnsanları görüyorum. Her vakit görüyorum insanları ama, bu bir başka görme artık. Maksatlı bir iş bu. Şiir için bir bakma, dolaşma. Kendim için değil. O gün her şey onun için. İlk mısra çıkıp geliyor. Evirip çevriyorum. Mısra, önce bir biçim halinde geliyor. Bir düşünüyü, ya da bir imgeyi düşünmüşümdür ama, o bir

biçim kazanmadıkça, biliyorum, mısra değil. Sonra onu bırakmıyorum. Unutmayayım diye çoğu kalemı çıkarıp yazdığım olur. Ama bir vakittir bunu denemek istemiyorum. Nitekim, *Kötü Evlere İnen Balad*'ı hiç yazmadan bitirdim. Sevdiğim kim-selere okudum. Sonra bir gün yazdım, Yeditepe'ye gönderdim. Bu benim yenilikte edindiğim bir yol. Böyle yazmak istiyorum. Neyse, şimdi *Paul Klee'de Uyanmak*'ı da böyle yazmak istiyorum işte. Bir mısra, bir biçim kazandı mı, bitmiş gözüyle bakıyorum. Bu dediğim iki mısra şimdilik şöyle:

*Uyandım çiçek gibi dayanılmaz güzel kızlar
Asma Köprüler kurmuşlar İstanbul'a*

İşte bu uğraşa, daha önceki deneyi, yani KLEE'yi alıp üstünde düşünme, hayatını okuma, günlerce nasıl yaşamış diye kurma, renkleri, çizgilerini düşünme sonra en önemlisi de, her şeyi artık Klee gibi görme var ya, işte, bu deneyin dışına çıkma işine, bu uğraşa şiirin serüveni diyorum ben. Öbürüyle de bir ilgisi yok peklik. Başka bir nen anlayacağınız. Şimdi bu yönündeyim şiirin. En zor yönü de bu. Kesiyorsunuz çünkü, öbür serüvene, iş dirimine giriyorsunuz. Şiirin dışındaki serüveni de şimdilerde kötülemiyorum. Niçin mi? Çünkü unutuyorsunuz o kıvancı, o kıvancın bir gidişi var ya, onu durdurmak iyi kimi vakit. İşte bu ilkeyi kazandırıyor, şiirin dışında ki, o şiirin serüveniyle hiç mi hiç ilgisi olmayan bir başka yöntem gütme. Sonra o gün, kimi de ertesi gün kaldığım yerden başlıyorum. Bu kere Paul Klee'yi aldım, Adana'ya, İskenderun'a götürdüm. Onunla çarşılarda gezdim. Çukurova'yı, o uçsuz ovayı dolaştık. Çiftlikleri gördük, bir narenciye bahçesini dolaştık. O hep yanımdaydı. Diyeceğim, onun adına bir yolculuk oldu bu. Daha nice vakit onun için yaşayacağım bilmiyorum. Adana'yı, İskenderun'u "Nasıl buldunuz" diye biri sorsa hiçbir şey diyemem. Yalnız değildim çünkü, hep Paul Klee ileydim. Hep onun resimlerinden söz ettik. Dolaştığımız yerlere bakmadık.

OZANIN SERÜVENİ

15 Temmuz

Ozanın yapıtı, bir çeşit dirim serüveninin çözümlenmesi, uygulanmasıdır; salt budur derim. Ozanın, hep bu ilkeye varma adına, bu ilkeyi yapıtının özü yapma adına olur bu.

Diyeceğim, ozan, dirimi çözer. Çözölmüş yalın bir evren getirip kor önümüze. Yapıtı bize ilkin bunu, bir bunu gösterir. Bir yaşamlar tutarıdır yapıtı.

Ozanın bu yönünü diriminin en özlü yönü diye düşünüyorum. Ozan bu diyorum. Bir öz çıkarıyor bize yaşantısından, şiir, bu söz işte. Dirimi çözümlememiş ozan, kalamaz. Ozanın bir dil, ses getirişi var ya bu öyle sanıyorum bu dirimle ilgili. Yeni bir dil, bir dirim çabasının, bir yaşantı çözümünün sonucu. Bir değıştirmeler, bir evrenler sonucu bulduğı nenler, güzellikler. Bir sesin yeni olması ya da halis bir ses olması, böyle bir dirim sonucudur ancak. Başka değil.

Ozanı bundan önce tanımlamak zor.

SAKARYA SOKAĞI BALADI

25 Temmuz

Bilmem söyledim mi, sıra Sakarya sokağında diye. Daha *Paul Klee'de Uyanmak*'ı bitirmemiştim, birden Sakarya sokağının şiirini düşündüm. İçim ısıdı. Beni, çokluk, önce konular sarar, şiire öyle başlarım. öylesine yaşarım ki konuları, kimi yazamayacağım diye korkarım. Bir-iki kere oldu bu; yazamadım. Dirim serüveninin bir yönü var ki o güzel. Yazmayı, doğrusu, o gerektiriyor. Yazmayı da, ben, yaşamaya enikonu bağlarım. Diyeceğim, bir kere Sakarya sokağını sevdim, onu yazmak istedim ya, Paul Klee düşünüy bozmamak için, salt onun için, bir zaman Sakarya sokağından geçmedim artık. Şimdi Paul Klee şiiri biteli bir aya yaklaştı. Ben artık her gün Sakarya Sokağındayım. Ankara'nın en güzel sokağı, Sakarya sokağı. Sabahları deliler gibi Çavuşağa'nın kahvesine koşuyorum. Kendimi bildim bileli, hiçbir sabahı kaçırmamışımdır. Sabahları nasıl severim anlatamam. Çavuşağa'nın kahvesi avuç kadar

bir yer. Ama Çavuşağa'nın kahvesinde şöyle biraz oturmadıkça, Sakarya sokağını anlayamazsınız. Ya da, Sakarya sokağı değildir o baktığınız sokak, bir sokaktır, o kadar. Sonra, sonra bu da yetmedi, yaşamımı daha bir çoğaltmam gerekti, şiir için yaşamamın anlamı apayrı şey çünkü. Şiir için yaşamada, kendinizden kurtulmak, onun için yaşamak var. Onun, bir onun için yaşamak. Örneğin, peklik sevmem bakkalları, ya da büyük bakkalları. Fukaralığın o içi ısıtan tadı yoktur onlarda. Fukara soluğunda, hep mi hep bir yücelik bulmuşumdur ben. Ama bir sokağın serüvenine girme gerekiyor, o serüvenin içinde de bakkallar, hiç sevmediğim tuhafiyeciler var. Bir aydır her şeyi onlardan alıyorum. Yaşamayı ben, bir bakkala, bir tuhafiyeciye bir şey verip almakla, bir iki söz olsun etmekle anlıyorum. O düşü, başka türlü kuramam çünkü. Bunun için bakkallardan da başlamak gerekti. Oysa ne güzel insanları vardır o sokağın. Çavuşağa baştan geliyor bir kere. Sonra boyacı Osman, balıkçılar, cânım balıkçılar, manavlar, oyuncakçı Rıza, sonra Misuri, sonra küçük satıcılar. Onlarla her vakit selamlaşılabilir, el sallanılabilir. Ötekilerle şiir adına yapacaksınız bunları.

Sakarya sokağının büyük bir bölümünü yazdım bile. Ama adı ne olacak bilmiyorum daha. Kimi adı da önemli bir şiirin, yazdıktan sonra değil, yazarken kişiyi ısıttığı oluyor da ondan. Önemli dediğim bu benim. Bu şiirde, bir biçim işi beni enikonu sardı, bir bambaşka biçim deneyeyim diyorum bu kere. Bunu isteyen konu elbet. Benim de bir çabam var belki, ama pek önemli değil.

Benim bir çabam varsa, bu, salt bu şiirimizin ötekilere hiç benzememesini istememdir, o kadar. Kişi bunu deyince bir kere, öyle konular arar oluyor, yaşayışını ona uyduruyor. O konular da yeni biçimi getiriyor elbet. Bir Sakarya sokağını sevmekle de bitmiyor iş. Bir şiiri yazmanın ikinci ulu serüveni kuruluş düzenini sevmek. Kimi bir biçim, kimi bir anlam beni sarar. Sevdiğim bir şiirin düzenine bakar dururum. Duvara asarım, o sayfayı açık bırakır, günlerce gider gider bakarım. Bu şiirde de bu serüven gerekti. Şimdi bir aydır, *Maldoror Şarkıları*'nı okuyorum. Lautréamont, sanırım Sakarya sokağının havasına en çok giden

şair. Sakarya sokağını Çavuşağa, Osman, balıkçılar, Misuri kadar o da ıştırıyor. Onun için de onu bırakamıyorum. Bir öykü bile diyeceğim geliyor bu şiire. Ama bilinmez daha, bitirmedim çünkü. Bakarsınız sıkıverir bu sözler beni, değiştiririm. Pek az mısra var bu şiirde. Bir yerde şöyle diyorum:

Sen yoksun ya seninle binlerce yerim yok.

Bir yeri daha var, göğe, bildiğimiz gökyüzüne, bir ad veriyorum.

BİR ŞİİRİ BİTİRMEK

14 Ağustos

Paul Klee'de Uyanmak şiirini dün bitirdim. Dün, erkenden uyan-
dım, yollara düştüm. Baştan, bu şiirin serüveni de ötekine ben-
zeyecek sanıyordum. Öyle aklımdan yazacak, bir günde dak-
tilo edip Yeditepe'ye gönderecektim. Öyle olmadı, birinci kes-
meden sonra, masa başına oturduğum çok oldu. Bu şiir, doğ-
rusu hiç de önceden düşündüğüm gibi yazılmadı. Ne biçimi
ne konusu öyle oldu. Önce bu şiiri çok uzun düşünüyordum.
Paul Klee'yi, yaşayışını, doğduğu, gördüğü yerleri anlatacak-
tım. Onun için de hayatını okudum durdum. Bunu böyle düşü-
nünce, biçimi de (*Arma Vrinque Cano*) ya da (*Saint - Antoine -*
Antoine'in Güvercinleri) gibi olacak diyordum. Bunların hiçbir-
i olmadı oysa. Bir kez, bunları dedim ya, şiiri artık o yöne doğ-
ru götürmeye çabaladım. Ama bu gerçekleşmedi bir türlü. O
zaman, ben de bıraktım, şiire uyuverdim. Yaratmanın bir başka
yönüne gittim: Yaza yaza konuyu, biçimi bulmak. Böyle oldu
bu şiir. Yıllarca önce, Ataç'ın böyle bu yolu öğütleyen bir yazı-
sını okumuştum. Yazarken onu andım durdum.

Ben, şiir şöyle yazılmalıdır, böyle yazılmalıdır gibi yargıla-
ra bağlı kalmayı sevmem. Bu kuralların dışında da şiirin yazıl-
dığını gördüm çünkü. Diyeceğim, önceden kurallar koymak bir
şeyi doğrulamaz. Neyse, serüveni böyle oldu işte *Paul Klee'de*
Uyanmak'ın. Sonra da, çıktım, kendi kendime okumaya başla-
dım. Ben çokluk şiiri yürürken yazarım, boyuna da mırıldanı-
rım. Mısra bana mırılta halinde gelir, onu mırıldarım. Şiiri yeni

yazıyorsam, gelene geçene pek aldırmam. Kimi vakit çarşıda bir kâğıt çıkarır, yazarım mısramı. Çokluk da mırıldana mırıldana yürür giderim. Dün, ilkin şiiri kâğıttan okudum bir iki kez, sonra kâğıdı attım. Çankaya'ya kadar hep belleğimden okudum artık. Bir-iki küçük yerini düzelttim. Şiiri ezber okumanın bir yararı var. Hele şiiri yeni yazdıysak. Bütün diye bir şey vardır ya sanatta, onu en iyi öyle görürüz. Yolda ilk Özdemir Nutku'ya rasladım, hemen de okudum. Ben önüme gelene okumak isterim şiirimi, kendi kendime okumaya bıktığım için olacak, böyle yaparım. Aslını arasanız ben bir başkasına okurken de, şiiri gene kendi kendime okuyormuşum gibi olurum.

Bir başka yönü daha oldu bu şiirin. Önceden onu da düşünmemiştim. Çok başka bir şey bu üstelik. Her şiir bir şey söylemek ister ya, bu bir şey söylemiyormuş gibi geldi bana. Şiirin ille de bir şeyi söylemesi ya da söylediği şeyi iyice belirtmesi öğütlenir. Yanlış demem buna. Ama bunun tam karşısı da olur derim. Nitekim, bu şiirimde bu oldu işte. Kimi duyularımız da önemli şiirde. Gerçi şiir, hep bunu yapar belki. Benim dediğim, açık seçik söylemek daha çok. Demek istediğim kapalı bir şiir bu, işte böyle bir yönü var bu şiirin. Bunu çok da seviyorum. Doğrusu, bu yakınlarda biraz da böyle anlıyorum şiiri. Hani söylemek istediğimiz bir şey var ya, ama onu söyleyip atıvermiyoruz da boyuna kıyısında, bucağında dolaşıyoruz. Sonra da onu söylemiş gibi olunca bırakıveriyoruz ya, bu işte. Şimdilerde şiir buna diyorum. Yahut şiir bu diyorum. Ama şiir böyle yazılır demiyorum bakın. Çünkü yarın ben de yeni yazacağım bir şiirde bunun tam karşısını kalkar savunurum.

ÖZ BİÇİM

5 Eylül

Şiir biçimden çok özdür dedim ya, düşünüyorum da, pek o da değil. Öz dediğim nedir önce? Özden, çağımızın kimi sorunlarını, erdemlerini ya da pisliklerini anlıyorsak o zaman özün önemini küçümseyemem. Yalnız şiir bu da değil tabii. Yani, öz yüzünden değil demek istiyorum. *Kötü Evlere İnen Balad*'ı yeni

bitirdim. Şimdi düşünüyorum da, o şiiri yazmama bir gece git-
tiğim bir genelev mahallesi neden oldu. Bir güzellik buldum
orada. Daha doğrusu o evlerde, gelip geçen insanlarda, satıcı-
larda, yanıp sönen ışıklarda bir güzellik buldum. Ankara'nın
güzel yerlerinden biri. Çok az yeri güzel Ankara'nın. Bir şair
zor yaşar diye düşünürüm hep. Sonra kalktım gecelerce gittim
oraya. Bir adam çok güzel çay yapıyor, İzmir çayı diyor. Önü-
ne oturup her sefer çay içtim, etrafa baktım. Her sefer sevdim,
ama geceleri anlatılmaz nasıl güzeldi. Kahvede adamlarla ko-
nuştum, kadınları dinledim, derede, o pis suda bir güzellik bul-
dum. Bir şey ondan sonra da aktı durdu kulağımda hep. Bir
on beş gün arayla gittim galiba oraya. Bir keresinde, hikâyeci
Güner Sümer'i, bir başka sefer de Ahmet Köksal'ı götürdüm.
Güner, yirmi üç yıl hela işletmiş birinin hikâyesini yazdı. Ney-
se, *Kötü Evlere İnen Balad*'ın konusu bu oldu işte. Ama o şiiri
okuyanlar bu dediklerimi bulurlar mı onda, hiç sanmam. Önce
ben bulmuyorum. Orasını düşündüm ama çok başka şeyler
yazdım olmalı. Nedir konusu, öz'ü o şiirin, bilmiyorum. Çok
sevdiğim bir şiir üstelik. Onu şiir yapan, özden başka bir şey
sanıyorum. Yapısı olacak.

DENİZ YELİ

5 Eylül

Mallarmé varken, Valéry'yi anmamak oluyor pekâlâ. Daha
iyisini o yazmış çünkü. Valéry salt Mallarmé'nin şiirini, o şiiri
düşünmüş bir, onu sürdürmek istemiş. Böyle şey olmaz, olma-
mış da. *Deniz Yeli*'ni (*Brise Marine*) okurken yeniden bunu
düşündüm. *Deniz Yeli* bir kez yazılır. Aslını ararsanız her şiir,
ama her şiir bir kez yazılır, biter.

Deniz Yeli'nin üç, dört çevirisi var. İki tanesini şöyle karşı-
laştırayım dedim, ikisi de kötü. Kemalettin Kamu'nunkinin iler
tutar yanı yok. Orhan Veli'ninkisini beğeneceksiniz. Öbür iki-
si Dranas'la, Can Yücel'in, Dranas'ınkini şimdi unuttum, bir
şey diyemeyeceğim. Bu karşılaştırdığım iki çeviri, önce yanlış.
Orhan Veli yanlış yapmayabilirdi. Fransızca'yı iyi bilen yakın

arkadaşları vardı, doğrusunu öğrenebilirdi, yapmamış. Gerçi kolay anlaşılır şiirlerden değil *Deniz Yeli*. Ama yanlış çevirmekte vardı. Brise Marine'i çok kişi çevirmeli, büyük bir yararı olur o şiirin çevrilmesinin. Bir apayrı şiir türünü muştuluyor çünkü. Bizde pek yok, o şiir:

La chaire est triste, hélas! et j'ai lu tous les livres. Bu ses, Fransız şiirinde, Mallarmé'den başkasında yok. O getirmiş bunu, hâlâ da büyük bir ses olarak duruyor. Yedi sekiz kez okudum *Deniz Yeli*'ni. Her seferinde, yeni okuyormuşsunuz gibi bir dikkat istiyor, geçivermeye gelmiyor. Kişinin böyle üç şiiri olması yeter.

DİL

7 Eylül

Şimdi yazarını unuttum, bir yazı okumuştum: "Ozanın dille oynamaya hakkı vardır." Bu türlü bir söz vardı o yazıda. Yığınla da örnekler vermişti yazar. Tümünde ozanı haklı görüyoruz. Sevindim. Kelimelerle, en çok da deyişle oynamaya bayılırım. Bir şey anlatmamasını severim demek değil bu. Başka, ondan çok başka bir şey. Usdışılık var ya, o büyük bir şey şiirde. Kimi o bile diyebilirim şiire. Şu bir yıldır, bunu daha iyi anlıyorum. Usdışılıkta büyük bir şiir buluyorum. Hele dille oynamakta ulu bir sevinizi seziyorum. Şiir gerçekten dilin belini getirmek. Böyle bir dilimiz yok daha, bunu hatırladıkça nasıl efkârlanıyorum bilmezsiniz. Büyük bir dilimiz yok, ozanın bu biricik aracı yarım yamalak. Ölüm gibi bir şey bu.

SEVİNİ

9 Eylül

Bu sabah uyandım, şiir bitti dedim. Bir üç aydır savaşıyordum, kokmuştu. Gerçekten bu şiir koktu artık, bitirince eski sevinizi, bir şiiri bitirmenin sevinisini bulamadım bu kez. Koktu da ondan. Bana bir yıldır bu şiir üstünde uğraşıyormuşum gibi geldi. Bir yıl çok mu bir şiir için? O değil. Ama hiçbir şey düşünmemek, hemen hemen okumamak, bir onu ama bir onu

düşünüp yaşamak, her sabah böyle bir savaş için uyanmak, kan ter içinde yatmak, soluk soluğa yaşamak... Böyle bir serüveni oldu bu şiirin. Bu sabah çıktım, üç kez, beş kez okudum kendikendime. Şiirlerimin insanları yalnızlığa götürmesini hiç ama hiç istemezdim, bu şiir insanları yalnızlığa götürüyor diye sevindim. İlk kez yalnız bir çağdayız, bilmem biliyor musunuz?

İlk kez bir şiiri odalara kapanarak yazıyorum. Dışarıyı aramadığım, ilk oluyor. Çağımızın karanlığını odalara doldurmuştum sanki, odalardan onun için çıkmadım. Karanlıktan ilk korkmuyorum. İlk kez karanlığın çağımızın bir yönü olduğunu anlıyorum.

SEVGİ ÇÖLLERİ

12 Eylül

Rimbaud'nun nesrini başka hiçbir şeye değişmem. Öylesine pırl pırl bir nesri daha kimse bulmadı diyeceğim. Rimbaud'nun nesrini çok düşündüğüm oldu. Denedim de. Ama sarmadı pek. Neden mi? Önce dilimiz yetersiz. Bu dille ne yapılır hiç bilmem. Birkaçı dışında kimse, ama kimse düzyazıya, şöyle doğru dürüst bir düzyazıya özenmemiş. *Les deserts de l'amour*'u okuyordum, birden bunları düşündüm. Bu dilin en güzeli de, *Cehennemde Bir Mevsim*'de var. Bu, öbürünün yanında daha sağlam, daha durulmuşa benziyor ya, beni pek sardı diyemem. Öbüründe dilin şiire bir uzanışı var ki ben ona bayılıyorum. Dediğim, bizde yok diye de yakındığım nesirde bu işte. Doğrusu, bu haliyle bizim bu dille bir şey yapılmaz. Bunu bozmak, yeniden yaratmak gerek, çıkar yol bu bence. Batı dillerinin o güçlü yapılarını örnek alarak bu dili yeniden yapmalı. Bunu ben, Rimbaud'yu, Lautréamont'u çevireyim diye, bir iki denemeye giriştiğimde gördüm. Bugünkü dille, bu katı yapıyla onları çevirmeye kalkmak bir delilik bile derim. İler tutar yönü yok çünkü bu dilin. Biz salt diyeceğimizi düşünmüşüz, onu deyince iş bitmiş. Başka bir şey bizi hiç ama hiç ilgilendirmemiş.

KUTSAL BETİK

13 Eylül

Hemen hemen bütün bir hafta Kutsal Kitabı bir onu okudum. Bu kez Türkçesinden okudum. Bir deftere sevdiğim yerleri de yazdım. İncil'in dilinde çok şiir var. Türkçesini bu kez salt bunun için okudum da diyebilirim. Şiiri bir başka dilde duy-mak zor, hem çok zor. Şiir duyulursa, eda yakalanmıyor bel-ki. Onun için Türkçesini aradım durdum. Bulunca da hemen bir şiire başlayıverecekmişim gibi geldi bana. Sevdiğim yerleri onun için bir deftere yazdım. Beni ısıttığı da oldu.

İncil, büyük, çok büyük bir kitap. Bir destan biçimi var. Serüvenleri, kişileri, dili, anlatısı bunu iyice duyuruyor. Büyük bir yapıt bence. Şimdi onbeş yıl oluyor, biçimi, ilk biçimi sar-mıştı beni. Onun biçimi bana güven verir. Öylesine büyük bir kitap salt özünden ötürü yaşayamaz.

Bu kez, daha iyi anladım. *Apocalypse* bölümü büyük bir biçim getiriyor. O anlatı eskimez gibi görünüyor bana, Rimba-ud, Lautréamont o biçimden çok mu çok duygulanmışlar. Çağ-daş şiirin ana öğeleri onda.

Anlatı, İncil'de yeni mi yeni. O kitaba büyük dedirten bun-lar ilkin. Sonra o nenler, güzellikler, erdemler. Bütün kitapta bir hak acunu, bir insan yüreği öylesine aşkla çarpıyor ki, bağlan-mamak elden gelmiyor. Üstelik, büyük bir konuyu, hiç mi hiç eskimeyecek bir konuyu da işliyor. Onu ölümsüz ediyor.

Ama beni ilgilendiren o biçimi hep.

Cahit Sıtkı Öldü.

Nicedir, Cahit Sıtkı'nın şiiri, bir şiiri ilgilendiriyordu beni. Yaşamayı çıkıp gitmişti. Ona sokakta bir daha raslayamayacağımı biliyordum artık. Yapıtını, bir onu düşünüyordum. Bir telefon bunu doğruladı da. Bir yaşaması vardı onun, öyle büyük bir yaşama değildi, ama çok kendisinini. Güzeldi bile derim. O artık yok. Kötü.

Les Matinaux

Dilin gücünü, ululuğunu savundum ya, bunun ne demek olduğunu bu kez René Char'ın bir kitabını (*Les Matinaux*) okur-ken daha iyi anladım. Fransız dili büyük bir dil, René Char

onu, daha önceleri gidilmemiş yerlere götürüyor. Onlara, bu dilin nasıl kolaylıkla gittiğini görüyorsunuz. Soyutluklar o dilin yapısında öylesine var ki, söyleyecekleriniz bir anlam kazanmakta hiç mi hiç gecikmiyor. René Char'ın dedikleri, bizim dilimizle anlatılamaz sanki. Şiir büyük ama çok büyük diller istiyor:

*Dur, Dur, Daha Geleyim
Yarıp Şu Soğuğu Geleyim*

Bu değil, Char'ın duyurduğu, sezdirdiği: Bunun ötesinde, çok ötesinde bir şey.

BİR SERGİ

14 Eylül

Benimleyin pek az kişi sıkılır. Yazınla ilgisi olmayan bir kişiyle dünya yerinden oynasa, iki dakikadan fazla konuşamam. Yazının, yazın adamının dışında beni bakmak, bir o ilgilendirir, gönendirir. Bir sokaktan bir ikinci kez zor geçerim, geçersen bitirmemişim, bir yönü daha aydınlanmamıştır da onu bulmak için geçerim bir ikinci kez. Böyle sıkılıyordum gene; bu şehirde nasıl sıkılmaz, anlamam. Bir sergi ilanı gördüm, beni değiştirir diye, salt bunun için kendim için gideyim dedim. Beni değiştirmeyen resme de bakamam. Böyle dedim, girdim. Bu sergilere çok giderim, çoğunda da daha kapıdan girer girmez döndüğüm olur. Aynı korkuyla girdim buna da. Resimlerin önünden hızla geçtim, ikisi beni sardı: Biri DESEN, öbürü de EMZİREN diye bir resim. Kimi bir sergiden bir resim bile bulmak zor. Kayıhan Keskinok öğretmenmiş. Sevindim. Şimdiye değin öğretmenlerden bir ressama raslamadım da ondan.

Sergiden çıktım, kendimi eskisi gibi buldum. Bir bira içtim, kadınlara baktım hiçbirini beni değiştirmede. Koşa koşa eve geldim, yattım.

RHAPSODY ON A WINDY NIGHT

17 Eylül

Çocukluk bir şey okumak istedim mi, daha gecedен düşünür, arar bulur, sabahleyin oturacağım yere korum. Gene öyle oldu: Aslan Ebiri'nin *Rhapsody on a Windy Night* çevirisini gördüm, ayırdım. Öyle çok uzun bir şiir değil. Aslıyla karşılaştırdım.

Bir şeyi iyice, bir daha işte: Bütün denen şeyi. Batı şiirinin en önemli yönü bu. Bütünü böylesine iş edinmiş pek az şiir biliyorum. Benim, M. şiirim, bu düşünce içinde yuğruldu, gene de eksik. Eliot'un en derli toplu şiiri bu. Öyle büyük şimşekler yok ama, gene de iyi şiir. Bütünü ile iyi şiir. Bir yerimi değiştirmediyse de, ışıttı.

MALDOROR ŞARKILARI

18 Eylül

Lautréamont'un, *Maldoror Şarkıları*'nın dördüncü bölümünü okudum. Lautréamont, yazarken asla uyanıklığı sevmiyor. Telim bir düş içinde. Kalemı usun eline hiç mi hiç bırakmıyor. Bu da öyle bir öykü. Bu kış, bütün Lautréamont'u yarı uyku yarı uyanıklık arasında okumuştum. Bu evrenden bir kopma oluyor. Lautréamont'u okurken evrenle bir ilginiz kalmıyor. Bir düş, boyuna bir düş acunundasınız, onu, boyuna onu çiziyor Lautréamont. Büyük, çok büyük bir evren Lautréamont'un çizdiği. Bunalıyorsunuz orada, ama gene de bırakamıyorsunuz. Bu dünyanın dışında bir evren Lautréamont'un evreni.

Böyle, Lautréamont'leyin bir evreni çizmek istiyorum. Bu kış, böyle bir şey yaşadığım. *Sakarya Sokağı Baladı* biraz böyle bir şiir. Yeniden böyle şiirler yazmak istiyorum.

LE CHEVALIER POLONAIS

Max Ernest'in bir tablosunun adı bu. Bir dergiden kesip camlattım. Ona, hep ona bakıyorum; usu allakbullak ediyor. Şiir bu galiba: Usu hiçe sayma. Mavileri, bir de, akları nasıl seviyorum bu tabloda, anlatılamaz. Belli bir at başı var, o kadar. Tanıma hele hiç gelmiyor. Bir süre bu resmi gözümün önünden hiç kaldırmam sanırım. Birgün sıkılırim, bir başka

resmi sever olurum. Bunu da biliyorum. Kaldırırım o vakitte. Ama nicedir tanımlanmayan resmi seviyorum, gene öyle bir resmi bulur, karşıma asarım.

KIRLANGIÇLAR

20 Eylül

Doğrusu, şimdiye değin, Francis Ponge'u okumadığıma yanıyorum. *Les Hirondelles*'i okudum. Uzun bir şiir bu. Beni ilk saran şiiri ise *Escargots* olmuştu. Artık nerde şiirini görürsem okuyorum. Kırlangıçlar, *Nouvelle Revue Française*'in bu sayısında çıktı. Camus, Braque, Ponge'u fırsat düşkünü olmadığı, sesini yükseltmek için yırtınmadığı için, en çok bunun için övüyorlar. Bu beni birden sardı. Gerçekten bağırmanın daha bir seviyorum. Bu iki şiirinde (bunlara ne demeli bilmiyorum, biçimleri düzyazı biçimi çünkü) sessiz, içten içe bir işleyişi var Ponge'un kişiye, bunu çok seviyorum. Kimi zaman *Sümküklüböcekler*'de bir töre peşinde koşar gibi bir hali var ama, bunu öylesine içten yapıyor ki, yadırgamıyorsunuz. Ponge'un öbür şiirlerini de okumalıyım.

BAUDELAIRE

21 Eylül

Bir haftadır yeniden düzenimi buldum, hergün yazıyorum artık. Yazmadığım günler üstüme bir huzursuzluk çöküyor. Kendimi bir türlü avutamıyorum. Yöremi sıkarım, pis bir insan olurum anlayacağınız. Yazmayı, insanın güzelim işi diye düşünürüm. Günlük güneşlik bir gün, ayakkabılarınızı boyatıyorsunuz, sonra da bir kahveye oturuyorsunuz. Böyle bir şey yazmak bence, yaşadığınızı duymak. Öbürü ölümlere eş bir şey.

Baudelaire'i bu yakınlarda, sabahları şöyle yarım, bilemediniz bir saat karıştırıyorum. Baudelaire, gene, onbeş yıl önceki gibi sarıyor beni. Ölüm şiirleri, yolculuk şiirleri öylesine yeni geliyor ki bana, anlatamam. Kadınlar üstüne yazdıkları da düşündürüyor beni.

Hepsinde bir vefasızlık buluyor kadınların.

Je suis comme le roid d'un pays pluvieux

Bu mısrayı çok seviyorum. Bugün söylenmiş gibi. Bugün söylenmiş gibi olmak, bana yetiyor. Sevdadan yana Baudelaire çok çekmiş. Bir zamanlar, sevdiği kadınların adlarını, huylarını hep bilirdim, şimdi unuttum. Ama şiirler bol bol veriyor bunu. Büyük bir şair Baudelaire, eskimeyecek.

FRANCIS PONGE

23 Eylül

Francis Ponge'un, *Parti Pris des choses*'unu buldum, okuyorum. Değiştiriverdi beni: Öyle şiirler yazmak istiyorum. Epeydir, ne yaptımsa, beni bir şey değiştirmede. Değiştiren ozanları sevdim hep. Birden bir yönlerinizi yıkan, kırk yıllık evrene bir başka türlü baktırıveren ozanları. Ponge 56 yaşında, yeni ozan diyorlar ona. Zaten ilk betiği İkinci Dünya Savaşından sonra çıkmış, birden birinci sınıf ozanlar arasına geçivermiş. Bugün ünü durdurulur gibi değil. Çakıltaşlarını anlatırken korkunç bir rahatlığı var, bayılırsınız.

Bir oyun onun için şiir, öylesine rahat.

Elimdeki kitaba: "Poète majeur" diye yazıverdim.

İSTİRİDYE

27 Eylül

Ponge'un İstiridyedeki şiirini okudum. İki gündür, hemen başka hiçbir şey yapmadım. Bir kırıklığım vardı, yorgundum da. Hep erkenden yattım. Bu sabah, günlüğüme devam edeyim dedim. Ama daha önce, Ponge'un İstiridyedeki şiirini okumuştum. her yanım pırıl pırıldı. Kitabı kapayıp yazacağım şiirimi düşünmeyim dedim, olmadı. Ama Ponge'u unutmamalı, başka bir şey okumamalı. İçime kapanmalıyım. Tek çare bu.

Aynı gün.

M. şiirimle, bir yalnızlık getirdiğimi şimdi daha iyi anlıyorum. Yalnızlık getirilecek bir nen değil, biliyorum. Bir ululuk

yok yalnızlıkta, kimse de ona böyle bir yön veremez. Bütün ululuğu salt benim bir yönüm oluşunda, bir yönümü, öylesine yıkık, kopuk bir yönümü ısıtmasında. Kaç kere şiiri kendi kendime okudum, her seferde: Bir yalnızlık getiriyorum dedim, gönendim. İnsanları yalnızlığa götürmenin bir anlamı olur mu? Bilmem. Yalnızlığı artık herkesler sevmeli diyorum.

SU ÜSTÜNE

29 Eylül

Ponge, bir şiirinde suyu anlatıyor, öylesine erinçle, vuruluyorsunuz. Ayırdedemiyorsunuz, sonra, bir de bakıyorsunuz, su gelmiş yanbaşınızda akıyor; biçimden biçime giriyor. Bir yerinizi ıslatacak diye doğrulmak istiyorsunuz. Bu öylesine kendiliğinden, öylesine habersiz oluyor ki, anlayamıyorsunuz.

Bütün bunları Ponge düzyazıyla anlatıyor.

Şiir için ayrı, nesir için ayrı konular var demiyorum. Aynı konuya nesir olarak, şiir olarak bakmak var diyorum.

MICHAUX'NUN EVRENİ

1 Ekim

Michaux'nun evreni, öyle kolay kolay girilir evrenlerden değil. Kendisi de öyle kolaylıkla giriyor denemez. Önce nice yolculuklar yapmış, nice ülkeler aşmış, nice kişiler, dağlar, sular, tanımış öyle kurmuş bu evreni. Soyut bir evren bu. Böyle bir evreni yeryüzünde önce bulmuş, sonra da çizmiş. Gerçekten bulmuş mu bilmem. Ama o böyle bir evreni, soyut evreni aramış ilkin, gördüğü ülkelere, kişilere, hayvanlara, bitkilere sonra öyle bakmış, bakmış. Bu da yetmemiş Michaux'ya, usunu değiştirmek istemiş. Türlü yollara sapmış: uyuşturucu kullanmış; örneğin mescaline içmiş.

*Au pays de la magie'*yi okurken ister istemez bunları düşünüyor kişi. Geçen yıl, epeyce okumuştum Michaux'yu ama, daha çoğu şiirdi onların. Bu kere düz yazılarını okudum, Michaux'nun çizdiği evren bunlarda daha bir belli. Kafka'nın daha

çok da Lautréamont'nun evrenindesiniz. O evreni seviyor ve belli bir taş da o koymaya çalışıyor. Koyar da.

Michaux, beni yazacağım şiire götürecektir mi? Hiç bilmiyorum.

2 Ekim

Uyandım, ne düşünerek yattığımı bilmiyorum, ama ölçülü, uyaklı şiirlere içimde bir özlem duyarak uyandım. Villon'u, baladlarını okuyayım. Belki, Baudelaire'i de içim çeker, kimbilir?

PENCERELER

4 Ekim

Mallarmé, usa bağlı şiiri hiçbir şeye değişmeyeceğini çok söyledi. Lautréamont'un yanında bu söz zor barınır. Ama Mallarmé'nin yaptığına bakılınca daha iyi anlaşılıyor usa bağlı şiirin yüceliği. *Pencereler*'i (*Les Fenêtres*) okudum, bu beni Mallarmé'nin yapıt anlayışına bağlayıverdi. Öbür ozanların dirim serüvenine bakınca, Mallarmé hiç yaşamamış gibidir. Ama ne o *Pencereler*'de ki yaşamalar? Usu allak bullak ediyor. Mallarmé'ye saygım daha bir arttı.

1958

SABAHLARI

20 Ocak

Bugün, birdenbire, bir Mallarmé'yi bütün kış, çocukluk da sabahları, bir onu okuduğum aklıma geldi. Dün kaldırıp koydum bir kıyıya. Her sabah bir şiirini çözmeye çalıştım. Mallarmé'nin bütün bir şiiri çözülür nen değil hani, bir dördlük, bir üçlük. Hepsi bu kadar. Bütün şiirin ışıması, anlaşılması çok zor. Zaten, mısra mısra kuruyor Mallarmé şiirini. Onun için ordan başlamak gerekiyor. Boyuna onu çözmek gerek. Şiire, bütün şiire öyle varıyorsunuz. Bir daha ne zaman elime alırım, bilmem. Ama şimdi oldukça uzak bir köşeye koyduğumu biliyorum.

Şimdi sabahları yeniden Rimbaud'yu okumak istiyorum. Kimi günlerim, gecelerim Mallarmé'nin yanı sıra onunla geçti ama, sabahları onu elime aldığımı hiç hatırlamıyorum. Sabahlar başka, düşe daha iyi giriliyor. İlk *Ornièr*'i *Fleurs*'leri okuyorum. *Illuminations*'ları parça parça okumuştum şimdiye değin, baştan başlıyorum, sırayla gideceğim. Bilmediğim bir sözcük bırakmıyacağım, öyle okuyorum. Rimbaud'nun *Une Saison en Enfer*'ini, galiba en iyi onu biliyorum. Belleğimdeydi bile bir vakitler. Ama *Illuminations*'lar daha başka bir şey, hiç benzemiyor ona. İsyanları yok bunda, bir yavaş yavaş akma var. Yavaş yavaş çevriliyor bütün nenler bir başka nene. Büyük uzun bir düş görüyor Rimbaud, onu çiziyor. Şu satırı bir yere yazdım. Rimbaud'nun eski isyanlarından sızmış bir satır:

"O monde! et le chant clair des malheurs nouveaux!"

Bir gün, *Illuminations*'larleyin bir nenler deneyeyim diyorum. Ama her şeyden önce 5. Sonnet'yi bitirmeliyim. Artık bir daha sonnet yazmak istemiyorum.

ANLAM NEDİR

1 Şubat

Gene Ezra Pound'un: *"In a station of the metro"* şiirini düşünüyorum. Ne anlatıyor? Anlamı nedir? Hemen hemen yok.

Niçin böyle diyorum? Demek istenileni düşündüğümüzde, bir güzellik bulmuyoruz da onun için.

"Belirşi kalabalıktan yüzlerin – Islak kara bir dal üstünde taç yaprakları."

Ne demek bu? Bir anlamı yok bunun. Bunda hiçbir anlam bulamıyorum ben. Victor Hugo'ya, Milton'a, bütün o eski çağların ozanlarına bakarsak, anlam hep açıktır. Güzellik anlama sıkı sıkı bağlıdır.

"Je vous envoie un bouquet que ma main – Vient de trier de ces fleurs épanies."

Ne diyor Ronsard?

"Bir çiçek demeti gönderiyorum size – Kendi elimle kopardım bu çiçekleri."

Bütün güzellik burda anlamda toplanıyor. Bu anlamın dışında başka bir güzelliği de yok. Yalnız Ronsard mı böyle anlamdan gelen güzelliğe bağlı? Değil. Ta Rimbaud'ya gelene değin bu böyle. Rimbaud ile şiirin anlamdan sıyrıldığını, yeni yönler, öğeler edindiğini görüyoruz. Selden Rodman çağdaş dünya şiirini incelerken, Rimbaud'dan Lautréamont'dan René Char, Dylan Thomas, Ezra Pound, T. S. Eliot'tan sonra, şiirin anlamdan gelen güzelliğinin değiştiğini, güzelliğinin anlamla bir ilgisi olmadığını görüyoruz. Dylan Thomas'ın

"And death shall have no dominion"

diye başlayan, ya da, ünlü: Poem in October şiiri ansınırsa, o şiirin, daha pek çok şiirin, anlamdan öte, (anlama bağlı olmayan) bir güzellikleri olduğu hemen görülür.

Ezra Pound'un yukarıdaki şiirinin güzelliği de anlama bağlı değildir. Neye mi bağlı? Görüntüye, eğretilmeye o kadar. Şiirin bütün güzelliği buradan geliyor. (Dile de demek isterdim, ama İngilizcede dilin o kokusunu daha duymuyorum.)

Bunun için, birgün, Erdal Öz'ün bir sorusuna (A dergisi sayı 1) bu şiirin bir anlamı olmadığını söylediğimi hatırlı-

yorum. Bugün bunu anışım, hemen hemen herkeslerce bunun yanlış anlaşıldığına varmamdandır.

Anlam artık yeni ozanlarda bir güzellik ögesi olmaktan çıkmıştır. Bunu iyice belirtmek için, belki en iyi yol onları çevirmek olacaktır. O zaman Dylan Thomas'ın, Char'ın şiirlerinin böyle bir güzelliğe dayanamadığı kolaylıkla görülür.

Çağdaş şiir, yeni çeşitli güzelliklerin üzerine kuruluyor bugün. Ezra Pound'da, görüntü, karanlık; Saint-John Perse'de dil, anlatı; Char'da da usdışılık başta geliyor. Bu çağın ozanlarının getirdikleri güzellikleri anlama bağlamak, çağdaş şiiri hiç, ama hiç anlamamak demektir.

YİNE KOŞUK ŞİİR ÜSTÜNE

22 Şubat

Birgün, koşuk şiir yazacağımı hiç düşünmemiştim. Şimdi ise özgür şiiri hemen hemen anlamıyorum. Düşünüyorum da, yüzyıllar boyunca şiirin bir kuralı, ortak bir kalıbı olmuştur hep. Kimi ozanlar uyağı atmış, ölçüyü tutmuş, kimi salt uyağı, kimileri de bir ses uyumunu, prozodiyi öne almışlar. Diyeceğim, bir kurala uymuşlar. Özgür koşuğun bir kuralı yoktur. Kuralsız mıdır? Hayır. Ozanların kendilerine özgü bir kuralları vardır. Ortak bir kural olmaktan da uzaktır bu. Özgür koşuğun iki büyük ustası var: Walt Whitman, Paul Claudel. Öte yandan, Whitman da, Claudel de bunu bir geleneğe bağlamışlardır. Bireyci değildirlir bunda. “*Verset*” dedikleri, Kutsal Betik deyişidir o. Bizim ayetlerimizin yapımını andırır. Özgür koşuğun bu iki ustanın dışında, böyle ortak bir kuralı yok. Özgür koşuğun birçok büyük ozanları –Baudelaire'i, Hugo'yu düşünerek– Henri Michaux, Jacques Prévert, Saint-John Perse, hele ilk ikisi kendilerinin ozan olmadıklarını söylemek isterler. Bunda bir gerçek payı bütün bütün yok değil. Sanit John Perse, üstelik, Claudel'in kalıbına (*moule*) kaymışa benzer. Bununla beraber her üçünün yazdıklarına bir ad bulmak zordur. Bir şiirin kalıcılığında ortak bir yapı, bir kural gerekir gibi geliyor bana. Divan şiirinden bu yana dört başı mamur bir şiirimizin

olmayışını buna bağlamalı mı? Bilmem. Onca ölçülü, uyaklı şiiri ne yapıyorsunuz? dersenez, onların salt ölçüyü, uyaklı düşünülerek yazıldığını, söylerim. Hatta uyaktan, ölçüden bunca kaçışımızı bununla açıklarım.

Batı'da özgür koşukla yazanlar azaldı bugün. Pek az betik yayımlanıyor şimdi özgür koşukla.

*Deniz Gömütü'*nü, bunun için severim her şeyden önce. Hemen hemen hiçbir mısra düzyazıyla anlatılmaya gelmez, yahut düzyazıda bir anlamı olamaz. Bir şiir, *Deniz Gömütü'*leyin, ancak bu kadar soyutlaştırılabilir. Soyut bir güzelliktir boyuna Valéry'nin aradığı. Bu da hiçbir zaman rastlantısal değildir, usa, hesaba sıkı sıkı bağlıdır.

*Deniz Gömütü'*nün okuduğum yorumcularının açıklamaları şuraya gelip dayanıyor hep: Ölüm. Gömüt sözcüğü, onlara hep ölümü düşündürmüş. Ben, şiirden denizi, o boyuna uzayıp giden denizi anlıyorum. Bunu, bir bunu anlamalarını isterdim onların da.

"Yayınladıklarım hiçbir zaman yorumdan kurtulamadı. Kimi yazılarım biraz olsun gürültüye gitti diye yakınamam. Açıklanmaya, didiklenmeye, fakirleştirilmeye, zenginleştirilmeye, göklere çıkarılmaya, yerin dibine batırılmaya alıştım artık. Kim olduğumu, kimden söz edildiğini anlamaz oldum" diyor. (Variété III; sayfa 57)

Şiire, Valéry'nin Mallarmé'nin, Ezra Pound'ın, T. S. Eliot'un hele bu ozanların şiirine, Klee'nin bir resmine, ya da Henri Moore'un bir heykeline bakar gibi bakılmasını isterdim. Buna, Le Corbusier'nin bir yapısına bakar gibi de diyebilirim. Bütün açıklamalar salt şiirin yapısıyla olmalı, onu yorumlamalı, onu büyütmeli, açmalı; anlamı değil. Anlamı yorumlamanın şiiri anlamamıza, hiç mi hiç, bir yararlığı yoktur çünkü.

ŞİİRDEN ANLAMAK

23 Şubat

Bir yazının anlaşılması gerektir, şiirin değildir. Bir düşünüyü, yazı ile anlatırız, bir düşünün anlaşılması ise zorunludur. Düzyazı

buna yarar, şiir ise düşünle yazılmaz. Bunun için de anlaşılması istenmez. Bunu herkesin ama herkesin şiirden anlamak istemelerine karşı söylüyorum. Herkesin şiirden anlamasını ise hiç mi hiç anlamıyorum. Büyük çoğunluk şiir okumasın, şiir mutlu azınlığın mıdır diyorum? Hayır. Şiir okumak, şiiri sevmek herkesin ama herkesin hakkıdır, anlamak ise herkesin bilgisi, yeteneğiyle ilgilidir. Şiirden anlamak çünkü hekimlik, mimarlık gibi bir bilgi işidir. Gene, şiirden anlamak hekimlik, mimarlık gibi öğrenilir. Salt şiiri sevmek, şiiri anlamaya yetmez.

Öte yandan, şiirin ille de anlaşılması istenemez, böyle bir ilkeye de bağlanamaz.

“A harfinden bir çarşı güneşi yüzünüizde”

mısrağını anladım diyemem. Mallarmé'nin:

“Je t'apporte l'enfant d'une nuit d'ldumée.”

diye başlayan şiirinde yüce bir güzellik bulurum, ama bu şiirde birçok mısra vardır ki, onları anladığımı söyleyemem. Ama gene de onlarda bir güzellik bulmuşumdur, anlaşılmaması en az anlaşılması değin gönendirmiştir beni. Anlasam, bir şey eksilmeyecek biliyorum, anlamadığım için bir şey eksilmediği gibi.

DİL

23 Şubat

Poe'nun, Raven, Helen şiirlerini düşünüyorum. Jean Rousselet, Poe'yu çevirmek için az çok yeni bir dil gerektiğini ileri sürüyor. Yüzyıllar boyunca işlenmiş Fransız dilinin buna yetmediğini söylüyor. Benim yeni bir şiir dili dediğim, onca da yadığanan bundan başka bir şey değil aslında.

Bence, yeni bir şiir getiren her ozan savaşına ilk dille girmek zorundadır. Bunun adına dili bozmak diyorlar. Dilin salt bir yönünün tadına alışmış olanlar için bu böyle olabilir. Dili-mizin gelişmesi her şeyden önce şairlere bağlıdır, onların yeni duyarlıklarına.

Dimanches Cravatées aux Boulevards D'ennuie!

Rimbaud'nun bu dizesi Türkçede de anlaşılmayı bekliyor.

İkinci Yeni, bunun için, dile, ilk dile sarılıyor.

e. e. CUMMINGS

5 Mart

Maurice Fombeure'in bir yazısını okudum. Ozanın sözcüklerle, usla, sintaksla, dille oynamaya, bütün bunları bilmiyormuş gibi davranmaya, yeni bir dil ileri sürmeye hakkı vardır, diyor. Buna Max Jacob, Léon Paul Fargue, Henri Michaux'yu daha nicelerini örnek olarak gösteriyor. Benim aklıma, e. e. Cummings'in bir şiiri geldi, bundan iyi örnek can sağlığı:

"The Cambridge ladies who live in furnished souls – are unbeautiful and have comfortable minds – (also, with the church's protestant blessings – daughters unscented shapeless spirited) – they believe in Chirst and Longfellow, both dead, – are invariably interested in so many things – at the present writing one still finds – delighted fingers knitting for the is it Poles? – perhaps, while permanent faces coyly bandy – scandal of Mrs. N. and professor D – ... the Cambridge ladies do not care, above – Cambridge if sometimes in its box of – sky lavender and cornerless, the – monn rattles like a fragment of angry candy"

Cambridge'li Bayanlar Sonnet'si.

"Döşeli ruhlarda oturan Cambridge'li bayanlar – hiç güzel, rahat akıllılar – (Üstelik kilisesinin protestan dualarıyla – o kızlar hiç kokusuz gelişmemiş uslariyle) – İsa'ya bir de Longfellow'a inanırlar, ölmüş ikis de. – İlgililer çok şeyle o kadar çok – bugünkü yazında bulursunuz o güzelim parmakları – örgü örерler hâlâ. Polonyalılar için mi ki? – belki. Oysa sürekli yüzler skandallarında – Bayan N. ile Profesör D.'nin – Cambridge'li bayanlar hiç orali değiller işte – kimi Cambridge üstünde o lavantalı o köşeli – o göğün kutusunda – bir şekerleme parıltısıyla üzgün tıkırdar ay."

BİR SAYRILAR EVİNDE

13 Mart

Tıp Fakültesi Hastanesi. Yürüyemeyecek duruma geldiğim için buradayım. Tanılama: Ectopya Testis. İnsanları sevmek kendi çizginizden çıkınca başlıyor. Bizi sevmelerini düşünüyoruz

da, başkalarını ansıyoruz. Yalnızlık korkusu, en çok bu, insanı insan ediyor. Buraya yatmazdan önce kendim için yazıyorum bile diyebilirdim. Ama insanlar en çok yazdıklarımı şimdi anlaşılar istiyorum.

İnsanları, hep bunları düşündüren yaşamların içine atmalı.

14 Mart

Yarın uyanacağım, sabah olacak.

Hastanede herkes hastaların her şeyi bildiğini sanıyor. Bir derece getiriyorlar, bırakıp gidiyorlar. Niçin? O yok. Oysa ben dereceyi ne yapacağım, nereme koyacağım, nasıl okuyacağım bilmiyorum.

Yemek geldi, sonra boyumu, kilomu ölçtüler: 1.70-64. Karnım aç. Karnımın açlığını seviyorum. Bir güzellik buldum doymakta.

Tuhaf, yatağıma alıştım. Elime kalemi almayayım ya da bir şeyler okumaya başlamayayım, hastalığımı, hastanede olduğumu unutuyorum. Korkunç kendimleyim.

Ameliyat. Üç gün geçmiş. Yaşamadım. Geceye doğru kendimi ilk iyi duyuyorum. Deniz kıyısı bir yer istiyorum. Hiçbir şiiri düşünmüyorum.

İkidebir kendini bırakıveren şiiri seviyorum. Bir görüntüyü bir başka görüntü, bir anlamı başka bir anlam yıkacak, ya da buna karşı çıkacak.

Şiiri birgün gelmiş mısra mısra kurmayı unutmşuz.

Gücünü anlamdan alan şiirden her gün daha bir soğuyorum. Şiirin anlama olan bağı dolaylıdır.

Ozan çoğunluğun bakmasını değiştirir. Yeni bir dil getirir, giderek o dili çoğunluğun yapar. Yeni bakmalar, yeni diller önce iki üç kişiyi etkiler, sonra büyür, kalabalığın olur.

MISIRKALYONİĞNE ÜSTÜNE

20 Mart

Bir yerde, *Mısırkalyoniğne*'yi okurken, "Bu şiirleri anlamaya

çalışmayın, bir denize bakar gibi bakın. Denize bakmaktan ne anlıyorsunuz? Buna da öyle bakın” demek gereğini duymuştum. Böyle değişimin bir nedeni var: Okuyucunun anlamak isteğine karşı çıkmak. Böylece, dinlemeye ya da okumaya alıştıkları şiirlerden başka bir yol öğütlemek istemiştım. Aslında, ben bu yolu, *Mısırkalyoniğne*’yi anlamaları için dedim. Niçin böyle dedim? Şiir bunu istiyordu çünkü. Gerçekten, *Mısırkalyoniğne*’nin gözle ilgili bir bakmayı gerektirdiğine inanıyorum. Gözle bakmaktan anladığım da, şiiri bir nen, bir eşya gibi görmek, öyle de var olabileceğini amaçlamaktır. Bir denizi, bir evi, bir ağacı yok düşünebilir miyiz? Şiirin de böyle var olması. Bence, şiirin bu dediğim yoldan varolmasına en büyük engel anlamdır. Nitekim denizin varolması da, onu dışımızda düşünmekten vazgeçip, yaşamımıza karıştırdığımız zaman başlar. Bu çeşit var olmak, onu anlamak istememizle ilgilidir.

Mısırkalyoniğne’nin ilk şaşırtıcılığı, buradan, ona bu yoldan bakmamaktan geliyor. Bir de biçimden geleni var ki, bu da ayrı bir yolu gerektirir. Biçim dediğim, şiirlerin dış görünüşü, kalıbıdır. Bu önce, boşluklardan, sonra da virgüllerden, harflerden, işaretlerden geliyor. Ben bunu bir güçlük, anlamada bir güçlük olarak düşünüyorum. Asıl önemlisi de, şiirin duyulmasına bir engel diye biliyorum. Bu, ilkin boşluklardan geliyor. Boşluğun özel bir yeri var o kitapta. Buna ben boşluğun dili diyorum. Bunun anlaşılması ise, salt göze bağlıdır. Söz gelişi, birisine okunmaz. Şiiri görmeyi gerektiren bir yöntemdir bu. II. Ramses şiiri buna iyi bir örnektir sanırım. Bu dediğim beyazlık ya da boşluk, eşyayı bir yer, bir uzay içine yerleştirmektir. Bir resmin, bir yontunun, özellikle de yontunun yerini bulup koymak, *Mısırkalyoniğne*’de boşlukların böyle bir anlamı var benim için. Şiiri, eşya sözcüğüyle koyuşum, ona bakışla ilgilidir. Boşluklara öyle bakılması gerektiği içindir. Öbür işaretlere gelince, onlar köğüklerin yazılış, söyleniş nedenlerinin getirdiği kurallardır. Harfler bir yana, bir özellikleri yoktur.

Böylece, *Mısırkalyoniğne*, ilk anda bir şiirden duyulan kıvancın (ben buna duyurma demek isterim) yerine, bakış’ı koyuyor. Duyurma ondan sonra, şiire bu yoldan bakıştan sonra

geliyor. Şiir, benim için, burada bir eşya özelliği, daha çok da o niteliği edindikçe var oluyor. Şiire böyle bakmamızda, anlamı atma vardır. Bu elbette, ilk andaki durumdur. Duyuruyla iş değişir. Bir eşyanın bizim oluvermesi, onu bir pencere, bir oda olarak görmekten çıkmamız gibi. Bu, anlamın işe karışmasıyla olur işte. Nasıl bir anlam? O *Mısırkalyoniğne'* den çıkacak.

ANLAM ÜSTÜNE

3 Mayıs

Düzyazıda anlamı olan her mısrağı çiziyorum. Birgün, bunu yazmışım bir kenara, sonra da Rimbaud'nun şu mısrasını düşürmüşüm:

*Dimanches cravatées au boulevard d'ennuie*¹

Böyle tanımlayabilirim şiiri. Bu, düzyazı ile şiiri iyice ayırmak için gerekli. Gerçekten, hiçbir ilke, anlamca şiiri düzyazıya yaklaştıramaz. Niçin böyle diyorum? Çünkü anlam düzyazıya özgüdür de ondan. Düzyazının amacı düşündür, bunun için de anlam üzerine kurulur. Anlam, bir bakıma, düşünün ta kendisidir de denebilir. Hep biliyoruz düzyazının yapısını: Özne, eylem, yüklem. Bu düzen, salt düşününü daha bir doğru, daha bir düzgün anlatma adınadır. Şiirin ise, böyle bir kuralı yoktur. Hele anlama, düzyazıdan anladığımız anlama, hiç mi hiç bağlı değildir.

Düşünüyorum da, Fransız şiiri, anlama bağlı şiiri son olarak Victor Hugo ile koparmıştır. Amerikan şiirinde de, Edgar Allan Poe şiirini, Walt Whitman'a karşı koyuyorum. Şiirde bir gelişim gözüyle bakıyorum ben buna. Bugünkü Fransız şiirini en çok Rimbaud'ya bağlayabiliriz. Öte yandan, bir Dylan Thomas, T. S. Eliot, bir Ezra Pound, Cummings, René Char, Saint-John Perse, Rimbaud'dan gelen bu çizgiyi öylesine uzatmışlardır ki, onlarla şiirde anlamın artık sözü bile edilmez olmuştur.

Demek istiyorum ki, Batı şiirinde anlama bağlı şiir miya-

¹ Bunalım bulvarlarında kravatlı pazarlar.

dını doldurmuştur. Aslında anlam, şiirin öteki ilkeleri gibi bir ilkedir, onlardan ne fazla, ne eksik.

Bunun için, düzyazıda anlamı olan her dizeyi çiziyorum, dedim.

DENİZ MEZARLIĞI

25 Mayıs

Birkaç büyük şiir vardır benim için, ikide bir onları ansır, kurar, onları okurum, *Deniz Gömütü (Cimetière Marin)*, bunlardan biri. Bu büyük dediğim şiirlere, tadına güç varılan şiirler de diyebilirim. *Deniz Gömütü'*nü, bir eski antolojiden, M. E. Guillet'nin yorumlarıyla okuyorum. Bir başka yazarın, Hubert Fabureau'nın, yorumunu okuyalı epeyce oldu. Bayılıyorum ders çalışır gibi şiir okumaya. Guillet'nin yorumları sıkıcı.

Ce toit tranquille au marchent des colombes

diye başlayan köğük için, öyle yorumlarda bulunuyor ki, mısraı anlamaya değil, bozmaya yarıyor. Toit'yı deniz diye yorumlaması şiiri anlamamıza yaramıyor bence. Ayrıca, bu altılıkta ki görüntüleri denizle, ruhla açıklamak isteyişi var ki, sıkıyor insanı. Granges, bir başka yorumcu, bu altılığı nasıl açıklıyor diye baktım, o daha başka anlamlar veriyor: ölümlerle yaşamın sonrasız değişikliği.. Uzun uzun anlatıyor bunu. Dahası Guillet, bu altılıkta, Hugo'nun bir düzyazısının etkisi var, diyor. M. Berret de bir örnek veriyor:

*Ma tranquille blancheur fait venir les colombes.*²

Bu daha yakın usa. Bu da Hugo'nun bir mısraı.

*Beau ciel, vrai ciel, regarde moi qui change!*³

Bu mısra:

*La mer, la mer toujours recommencée!*⁴

den sonra, *Deniz Gömütü'*nün en güzel mısrası diyebilirim.

Değişmezliğe, var olmanın bir dayatması diye yorumluyor bunu, Guillet. Anlamadım, anlamak da istemiyorum.

Une étincelle y pense à mes absents!

² Ak duruluğum çekiyor kendine güvercinleri.

³ Güzel gök, gerçek gök, değişiyorum.

⁴ Deniz, deniz, hep yeni baştan deniz.

(IX. altılığın son köğü)

Bu mısra için bulduğı: Valéry ölmüşlerini düşünüyor. Fabureau da öyle yorumluyor bunu.

Valéry'nin şiirinden anlamlar çıkarılmasını, anlamıyorum. Niçin mi? Hep kesin bir anlamı vardır çünkü şiirlerinin. Bu zor bulunur ama, çeşitli anlamlara gitmez hiç. Ayrıntıları öylesine atmıştır çünkü. Daha önemlisi, anlatılmaz olan şiiri duyurur bize.

ANLAM

20 Haziran

Birgün, Rimbaud'ya raslamasaydım, hergün biraz daha düşsever bir ozan olmaya doğru gider miydim? Bilmem. Arthur Rimbaud'nun, en çok, *Une Saison en Enfer* ile *Illuminations*'unu okudum. Bu da benim usu hor görmeme yetti. Mallarmé ile Valéry, beni hiç bir zaman, Rimbaud kadar ilgilendirmediler. Bunu bugün daha iyi anlıyorum. Mallarmé'ye olsun Valéry'ye olsun, daha çok soyut bir dil yaratıcıları oldukları için bağlandım. Şimdi ikisinin de betiklerini, yeniden, önümden kaldırmak istiyorum. Uslarına çok bağlı ozanlar. Anlama da belki başka kimse öylesine bağlanmamış. Belki, anlama bunca bağlanmalarını sevmiyorum. Uzun zaman sevişim, anlamın adamaklı gizli oluşu, zor bulunuşu, belki, bu beni sardı onlarda.

Anlamın böylesine gizliliğini, Charles Chassé'nin *Clés de Mallarmé* adlı betiği, daha önemlisi, Albert Thibaudet'in *Poésies de Mallarmé*'si bir de, François Porché'nin *Paul Valéry*'si, bunu, gayet açık gösteriyor. Oysa, Rimbaud'ya bağlılığım, usa, anlama o kadar bağlanmamasından geliyor. Anlam, Rimbaud için ayrı bir önem taşıyor. Anlamsız mı Rimbaud? Hayır. Diyeceğim, önemli bir öge değil onda anlam. Dylan Thomas'a, Cummings'e kimi Pound'a sarılışım da bununla ilgili: Rimbaud ile yakınlıkları. Cummings'in bildiğim şiirleri, ya da Thomas'ın *Poem in October*, *Fern Hill*'i sevişim buradan geliyor. Rimbaud'da sevdiğimi, bilinçli, bilinçsizlik diye tanımlıyabilirim. Bunun için usu hor görüyorum dedim. Buna belki usu hor görüyorum dememek gerek. Ama bir kez bunu diyeyim.

KOŞUK ŞİİR

5 Ekim

6. Sonnet'yi bitireli şimdi bir ayı geçiyor, artık onunla ilgim kalmadı. Molière çok geç yazarmış, bundan utanır, gizlemeye çalışmış. Bu Sonnet de benim elimde koktu diyeceğim. Molière'i bunun için andım.

Şimdi üç yıla yaklaştı sanırım, ölçüsüz şiiri anlamaz oldum. Buraya, koşuk şiire ya da bu anlayışa, yavaş yavaş geldim. Özgür koşukla bağımı hemen kesmek istemedim. Şimdiye değin yazdığım 5 Sonnet'de ilk kez durak kullanıyordum. Duraktan, uyaktan nasıl korkuyordumsa öylesine korkuyordum. Ölçülü şiiri ilk Ahmet Muhip Dranas'da sevdiğimi söylemeliyim. Cahit Sıtkı daha usta ondan, ama şiiri çoğunluk unuttuğu oluyor. Bunun için böyle dedim. Necip Fazıl'ın da iki şiiri var, (*Geçen Dakikalarım*, *Takvimdeki Deniz*) ölçülü şiirin en güzel örnekleri diye göstermek isterim onları. Diyeceğim, durak kullanmak korkum, nice örnekleri gördükten sonra oldu. Dranas'ın sevdiğim şiirlerinin duraksız olduğunu görünce, bu korkum daha da arttı. Beni, yeni bir mısra düzeni ilgilendiriyordu, durak da buna en başta engeldi. Bunun için olacak, öbür Sonnet'lerde durak kullanmadım. Ama bugün durağın böyle bir sakıncası olduğu kanısında değilim artık. Mallarmé'nin dediği gibi düşünüyorum: *Ben yeni bir dili izliyorum, bu ister istemez yeni bir şiiri getirecektir.*

Koşuk şiire, özgür koşuktan gelmeme seviniyorum. Özgür koşuğun yararlığını, iyiliklerini yadsıyamam. Büyük, çok büyük bir yararı vardır özgür koşuğun. Bir yücelik buluyorum onda. Şiiri, bir şiiri arama amacı vardır çünkü. Şiir yakalanmadı mı bomboş bir şeydir o. Koşuk şiirin ölçü düzeni, şiiri unutturabilir ama, özgür koşukta zor olur bu.

Sevincim bu yoldan geçmiş olmamdan geliyor. Bu son şiiri de yazarken, usumda, önce hep şiiri aradığımı anıyıyorum. Ölçüye sonra bakıyordum. Giderek ölçü düzeni kendiliğinden kuruluyor zaten. Şimdi sözcükleri görür görmez kaç hece olduklarını anlıyorum, eskiden sayardım. Ama bundan korktuğum oluyor, bu ustalığı yitirmek istiyorum.

Artık bana öyle geliyor ki, ölçsüz bir şiir olamaz benim için. Büyük bir eksiklik buluyorum çünkü özgür koşukta. Bununla özgür koşuğun bir ölçüsü olmadığını da söyleyemiyorum. Var. Ama o ölçü artık beni ilgilendirmiyor, o kadar. Eksik diyorum ona, hep bir eksiklik buluyorum. Özgür koşuğu yadsımam, yeni bir dil gereğini çok duymuş olmamdan geliyor. Beni buralara o getirdi. O dilin soyut olması, konuşma diliyle hiçbir bağı olmaması gerektirdi bunu belki de. Özgür koşuk dili değil benim düşündüğüm dil. Whitman, Claudel, T. S. Eliot'un dilinin bir bağı vardır konuşma diliyle. Bu, konuşma dili ölçü dili olamaz da değil. Ama özgür koşuğun konuşma diliyle bir bağı var demek istiyorum. Soyut bir dil, bunu, hep bunu kuruyorum ben. Bunu da en iyi ölçülü şiirde görüyorum. Claudel'in de, T. S. Eliot'un da dilleri özgür koşukla bağdaşıyorlar. İkinin de tiyatroya uzanıvermeleri bunun için kolay oluyor galiba. Soyut bir dili özgür koşukta bulamaz mıyım? Bilmem. René Char'ı düşünerek böyle diyorum. Belki özgür koşukta bir eksiklik var demem daha doğru.

Bir gün, özgür koşuğa döner miyim? Bilmiyorum. Şimdi ondan çok çok uzaktayım.

YENİ ŞİİR

1 Kasım

Öykülü şiire karşıyım. Öykülü dediğim, konusu anlatılan, bir yerde başlayıp bir yerde biten şiir. Bu bana şiirin dışında bir olay gibi görünüyor. Öyle de: Bir öykünüz var, onu yazacaksınız; şiiri bu öyküyü yazmak için kullanıyorsunuz. Böyle şiir olmaz demiyorum. Bütün o eski çağların, o dev ustaları, Homeros'lar, Virgile'ler şiiri böyle anlamışlar, ta Dante'ye, Hugo'ya, Aragon'a değin de bu böyle gidiyor. Aragon, bugün bu serüveni, daha çok da Hugo'dan gelen serüveni sürdürüyor. Bu şiirin, üstelik daha nice büyük ustaları var, saymakla bitmez. Kısaca, ben işte bu şiire, bu şiirin geçmişteki onca ustalarına rağmen, şiirin kendi serüveninin dışında bir olay diye bakıyorum buna. Daha da ileri gideceğim, Edgar Allan Poe ile bu şiir birdenbire

kapanyor, yeni bir çağ başlıyor diyeceğim. Artık Edgar Allan Poe ile “*The poem written for the poem’s sake*” sözü yeni bir anlam kazanıyor. Mallarmé’de de şiir; “*progrès en poésie*” dedikleri, ilerlemeye, bu dediğim şiire kavuşuyor.

Bu, şiirin kendi serüvenini, kendi ereğini kendisinin çizmesi demektir. Şiirin kendi serüvenini kendisinin sürdürmesi olayı, ilk mısra ile başlıyor, onun gidişine uymak, şiiri öyle kurmak. Yani, önceden hiçbir belli öyküsü olmamak, şiirin, bir şiirin getirdiği güzelliğe bağlanmak, onu şiirin asıl ereği bilmek. Edgar Allan Poe ile başladığını söylediğim bu şiiri, Baudelaire, Rimbaud, Lautréamont daha bir uzatıyorlar, Mallarmé ile de bugüne bağlanıyor. T. S. Eliot, Ezra Pound, Dylan Thomas da bu dediğim şiirin bugün en büyük ozanları gibi görünüyor.

Bir öyküsü olmayan şiir, bir şey demeyen şiir demek değildir. Belki belli bir şey söylemeyen, şiir bu. Şiir, aslında, bir şey söylemez. Bir şey söyleyen şiir, usu allak bullak etmez, usu allak bullak etmeyen şiire ise, kolay kolay şiir diyemem. Hugo’nun Booz’undan duyulan kıvancı düşünüyorum. Bu hiçbir zaman *Cimetière Marin* ya da *Brise Marine*’den duyulan soydan bir kıvanç değil. Booz’da şiir değildir demek aklımdan geçmez. Ama ona usu allak bullak eden şiir diye de bakamam. Booz’ın öyküsü bellidir, Hugo hep o öyküye bağlı kalmış gibidir. O öyküyü, şiir boyunca bir o öyküyü düşünüyormuş dersiniz. Öyle başladığı gibi de biter. Bir bölümünü alıp yayımlamazsınız o şiirin, yok olur. *Bateau Ivre* öyle midir ya? Bununla *Sarhoş Gemi*’nin bir bütünlüğü olmadığını mı söylemek istiyorum? O değil dediğim. *Bateau Ivre*, *To Helen*, bütünlüğün asıl kendisi. *Booz*’da sözkonusu olan öykü bütünlüğüdür. Bölündü mü onun için bitmiştir, yok olmuştur.

Bunun için, öykülü şiire karşıyım. Gene bunun için, Fernand Léger gibi, Léger’in tuvalin önüne oturduğu vakit yapacağı resmin ne olduğunu bilmemesi gibi, tuvale ilk çizgiyi koyduktan sonra çizgiye bağlı kalarak resme başlaması, o çizginin, bir o çizginin serüvenine bağlanıp resmini yaratması gibi, bir serüvene bağlı kalmayı seviyorum.

Bir öyküsü olmayan şiirin anlamı yok mudur? Bildiğimiz anlamda, nesirden anladığımız anlamda anlamı yoktur, dedim. Aslında anlam nesre özgüdür. Onun için de nesirden beklediğimizi şiirde aramayı hiç ama hiç anlamıyorum. Bence, nesir ile şiiri birbirinden ayıran en belli ilke, anlamdır. Şiiri şiir eden düzeni değildir, bundan öte bir nendir. Lautréamont, René Char, Saint-John Perse ölçüye bağlı değildir, nesir düzenidir onların kullandıkları düzen, ama yazdıkları şiirdir.

Ben, nesirde, nesire çevrildiğinde bir anlamı olmayan söz sanatına şiir diyorum. Anlamı bunun için, nesir ile şiirin yerini iyice belirtmek için anıyorum. Yoksa bir şiir bitmişse anlamı vardır, dahasını söyleyeyim: Anlamın ta kendisidir o.

"Green arsenic smerared on eggwhite cloth, – Grusched strawberries. Come, let us feast our eyes." (Ezra Pound)

Pound'un şiirinin nesirde bir anlamı yoktur, ama bu şiir anlamsız değildir. Bu dediğim. Gene *Bateau Ivre*'in anlamı nedir? Ama anlamsız mıdır o? Gerçekte şiirin ereği ne anlam, ne de anlamsızlıktır, kendi ereğidir.

Bence, bugünkü şiiri, yeni dediğim şiiri, dünkü şiirden (bugünkü de denebilir, böyle de bir şiir var) ayıran ilkelerin başında anlam geliyor. Divan şiiri bir yana, şiirimiz hep mi hep nesir ile nesirdeki gibi bir anlam kurmaya çalışmıştır. Şuraya varıyorum: Şiir bir şey söylemekten çok, duyurur diyorum. Duyuran şiiri seviyorum.

1962

LONDRA, 1962

Öyle sanıyorum ki, dünyayı görmek isteğini bana okuduğum kitaplar, şiirler verdi. Kitaplarda öğrendiğim yerküre dayanılmaz güzellikteydi. Özellikle şiir okumak; başka yerler, başka insanlar görmek, başka ülkelerde dolaşmaktı. Ozanları okurken onlardan bende kalan buydu. Öyle bir çağa gelmiştim ki, ben de Mallarmé gibi:

La chair est triste et j'ai lu tous les livres

diyordum. İhtiyar Avrupa gözümde tütüyordu. En başta da Paris. Paris'i kitaplardan öylesine öğrenmiştim ki, bildiğim bir kent olup çıkıvermişti. British Council'in çağrılısı olarak İngiltere'ye gideceğimi öğrenince çocuklar gibi sevindim. Koca bir adamdım ama, birden çocuklaştığımı anıyorum. Londra'ya bir sabah indim ve beni şapkasında:

B. C.

yazılı bir kılavuz karşıladı. Genç bir İngilizdi bu ve ona ilk olarak Eliot'u sordum. Eliot, Çorak Ülke'siyle büyülemişti beni. İngiltere demek Eliot demekti benim için. Öğle yemeğini indiğim otelde yedim. İngilizleri de o zaman tanıdım. Otelin uzun, büyük bir yemek salonu vardı ve hemen hemen de doluydu. Herkes yemek yiyordu ve çıt yoktu. Bir ölümler eviydi sanki yemek salonu. Çarpılmışım. Bunca insanın toplandığı bir yerde insanlar nasıl olur da böyle kendi kendilerine kalabilirdi. Yemeği yiyip kendimi dışarı attım. dışarısı 'pardon'lar, 'sir'ler demekti. Londra göğünün insanlardan duyduğu sözcükler yalnız bunlardı. Bir on gün Londra'yı, bir beş gün de öbür İngiliz kentlerini dolaşım. İngiltere'de geçen onbeş günüm için defterime alt alta tek bir sözcük yazdığım usumda:

SIKINTI
SIKINTI
SIKINTI
SIKINTI

İngiltere'nin bendeki imgesi bu sözcükte toplanıyordu. Şimdi beni böyle sıkıntıdan sıkıntıya atanın ne olduğunu düşünüyorum da hâlâ bulamıyorum.

Tarih miydi? Tarihin en ağır bastığı kent İstanbul değil midir? İstanbul'u ben en çok bunun için sevmiyor muydum? Öyleyse neydi bu? Londra düzenin kendisiydi. Düzen yalnız insanları, evleri, sokakları, çarşıları değil, doğayı da egemenliğine almıştı. Doğa da düzenin kendisiydi: Bir resimdi sanki. Gök, güneşler, nehirler, her şey, evlerin insanların yanı sıra bir tabloda yerlerini almıştı. Beni sıkının bu olduğunu düşündüm. Bütün eski kentler gibi Londra da beni ilgilendirmişti oysa. O zaman da Londra'yı sıkıntılı yapanın Londralılar olduğunu anladım. İngilizler yeryüzünün en kapalı, en sıkıntılı, en yalnız insanları gibi gelir bana. Bu sıkıntılarını, yalnızlıklarını yalnız evlerine, işlerine götürmekle kalmıyorlar, gittikleri yerlere de taşıyorlar. Londra sokaklarında bu daha da belli oluyor. Londra'da sokaklar, alanlar sokaklıktan, alanlıktan çıkıyor, kendi kendilerine yaşıyor. İnsanların sokakları, alanları bu denli soyutladığı başka sokaklar, başka alanlar görmedim. Bu yerler yabancılaşmanın ta kendisiydiler. Londralılar, kavgalarını, sevinçlerini sokaklarıyla, alanlarıyla paylaşmayı bilmiyorlar. Bu da o yerlerin kişiliğine, ilkelerine ters düşüyor. Anamalcı en gelişmiş toplumların yazgısı mıydı bu? Bu yerler insan ilişkilerini unutmuş görünüyor! Londra'nın bu yalnızlığı insanı çileden çıkarıyor. Yurt dışına çıktığım ilk ülke olan İngiltere'den bu duyguyla döndüm. Şimdi usumda İngiltere'den birkaç yüz var yalnız: Uzun boylu, sarışın Stephan Spencer; Ted Hughes bodur; çelebi yüzlü Seferis. Bunlarsa ozanlardı hep. Bir de bir Pub'da rastladığım, İngilizleri benim gibi sevmeyen bir İskoçyalı. Bunlara bir de, bana Birmingham'ı göstermekle görevli yaşlı bir eşcinseli katabilirim. Çok ince, çok duyarlı biriydi bu. Bana karşı da adamakıllı alçakgönüllü, saygılıydı. Genel ola-

rak ben böylelerini aşırı inceliklerinden tanırım. Bu da öyleydi, eşcinsel olduğunu da buradan çıkarıyordum. Bir de beğenisinden, iyi kalpliliğinden. Sonra da Londra sokaklarında sıkkın, kızgın dolaşışımı; tarihi yerleri göstermek isteyen kılavuzuma hep bağıra bağıra: ‘Ben tarih sevmem’ deyişimi; onun da bana: ‘Daha yavaş konuşamaz mısınız?’ deyişini. O kadar. (Londra benim dünyayı ilk görmeye çıktığım kentti. Bende büyük bir etkisi de olmadı. Bana kendime bakmayı, bana ben olmayı öğreten Paris oldu. Paris’ten sonra dünyanın birçok yerlerini dolaştım, Paris’in bana öğrettikleri yettiği için de artık hiç şaşırmadım.)

1964

PARİS, 1964

20 Ocak

Bir haftadır Paris'teyim. Otele kapanıyorum. En iyisi de bu. İnsanlar her yerde aynı.

Yolumun üzerindeki bir müzeye girdim. Bir XVII-XVIII. yüzyıl evi. Aksoylu birinin evi. Zevksiz. Birden küçük insanların, onlardan birinin evini düşündüm. Kimbilir ne denli güzeldi. Yazık, ondan hiçbir şey yok. Bayağı dolaplar, dolaplar. Sonra da resimler, resimler. Musée Nissim de Camondo'yu küçük bir evin avlusuyla rahatça değiştirebilirim.

21 Ocak

Boulevard des Italiens'e çıkan bir sokakta oturuyorum. Küçük, dar bir sokak: Rue de Gramond. İlk ekmeğin, sütün satıldığı yeri öğrendim. Sütü, ekmeği alıp otele, odama çıkıyorum, Sade'ı okuyorum.

Gece, Avni Arbaş'a gittim. Avni korkunç bir yalnızlık içinde. Yalnızlığı başka birinde görmeye dayanamıyorum. Ürkünç ve anlamsız. Paris'ten hiçbir şey anlamadım. Kırk yıldır burada yaşıyormuşum gibi geldi bana. Avni'nin resimleri de beni değiştirmede. Oysa Avni'nin bir renk evreni var. Resim Avni'yi tekeline almış; konuşurken, otururken de buyruğunu resim sürdürüyor. 20 yıldır Avni belki de başını pencereden çıkarıp Seine'e bakmamıştır. Resim korkunç ağır basıyor.

22 Ocak

Paris demek, metro demek. *Plan de Paris* elimde, metrodayım. Picasso'nun sergisine gideceğim. Sokağı buldum, ararken bir

kilise gördüm, ilk kez değiştim. Bu kiliseyi (Eglise Suédoise) Paris'te kimse görmemiştir diyorum. Görselerdi o bayağı *Arc de Triomphe'u*, *Tour Eiffel'i*, Paris'te her yerde insanın karşısına çıkarmazlardı.

Picasso'nun sergisinde bir ormanda gibiyim: Otlar, ağaçlarla. Otlar, ağaçlarla çıkıyorum.

Quai de Saint-Michel. Güzin, Abidin Dino çıktık. Paris, buralarda gibi geldi bana. Daumier'nin evini dıştan gördüm. Gece, Seine'in kirliliği daha bir belliydi. Paris demek, metrodan sonra Seine demek diyorum. Güzin, başı önde yürüyor. Abidin, Notre Dame'ı gösterdi bana.

24 Ocak

İki gündür Breton'un *l'Amour fou'sunu* arıyorum. Sanki bulsam bir şiire başlayacağım.

Sade'nin bir kitabını, seçmelerini aldım, onu okuyorum.

Akşama doğru Max Ernst'in sergisine gittim. Yıllardır Ernst'i hep baskılarından gördüm, sevdim. İlk kez asıllarını görüyorum. Ernst'in bir sözüne bayıldım: "Benim resmim, yön-temim, çocuk oyunlarıdır." diyor.

25 Ocak

L'ennui est la source de la pensée sérieuse.

(Paul Valéry)

26 Ocak

Absent'i seviyorum.

27 Ocak

Yeniden pipoya alıştım.

28 Ocak

Saint Michél'e yağmur yağıyor.

29 Ocak

Sade'ın Les 120 journées de Sodome'dan 10 sayfa okudum.

30 Ocak

Lautréamont'un yeni bir baskısını aldım. Başkaldıran şiirin babası Lautréamont, kuşkusuz.

1 Şubat

Üç kitap başucumda duruyor. Lautréamont, Sade, Henry Miller. Birini bırakıp birini alıyorum. Tropie of Cancer'da daha çok şiir buluyorum. Lautréamont bir şiire başlatır mı beni? Divin Sade her zamanki gibi beni doğruluyor.

Garaudy'nin bir yazısını okudum. Lenin'in bir tümcesini almış, yazısını onun üstüne kurmuş. Tümce şu: Somuttan soyutun alanına giden düşünce, soyutu canlandırabiliyorsa, gerçeğe karşı gelmez, yaklaşır ona. Gerçekçi anlatışın bir başka yöntemi demek istiyor soyut yöntem için Garaudy. Yazıyı çok sevdim.

2 Şubat

Notre Dame de Paris'in yapısında bir güzellik bulamadığımı söylediklerim, "içini gör" dediler. Bugün içini gördüm, içi de öyle anlamsız. Aslında beni çileden çıkaran, Paris'in bir yığın küçük, güzelim yapıları varken, onun resmini önüne gelen yere basmaları, onun bir onu öne sürmeleri. Yoksa, yapının bir kusuru yok. Onca şeyi kendi haline bırakan Paris'li, bunu Notre Dame'dan esirgemiş. Seine'in büyüklüğü, güzelliği buradan geliyor örneğin. Paris'li bırakmış onu, ilgili değil onunla.

3 Şubat

Fransız, herkese benziyor. Ya da siz her şeyinizle Fransız'ın arasına katılabiliyorsunuz.

Fransız bizim gibi, ekmeğimi kazanmak için çalışıyorum, demiyor. Bifteğimi kazanmak için çalışıyorum, diyor.

4 Şubat

Fransızların Seine'den sonra kendi hallerine bıraktıkları bir de *Comédie Français*'leri var. Sanki, yüzyıllardır hiçbir şey eklememişler. Süssüz, kendi halinde bir yapı; sanki bir alanda yürüyor gibi rahat yürüyorsunuz içinde. Bizde bir camiye girer gibi girersiniz tiyatroya, burada evinizdeymiş gibisiniz. Çocuklar, bakkallar, kasaplar, kadınlarla Musset ile Molière'in birer oyununu seyrettim.

5 Şubat

Bir sekiz sayfa Marquis de Sade.

7 Şubat

Paris'in bir güzelliği varsa, hiçbir anlamı olmaması. Ama büyük bir şey bu. Yoksa güzel değil Paris.

Denizin olmaması Paris'lileri içine kapamış, sönük bir yaşamaları var. Bir yiyip içmeyle eğleniyorlar. Adım başına lokanta. Paris'li sevişmeye kapalı. Karanın bir kötülüğü bu diye düşünüyorum. Sex sorununu ise hiç mi hiç çözmemiş. Büyük, ama çok büyük, bir önem veriyor ona. Bunun için de çözemiyorlar.

10 Şubat

Marquis de Sade'ın hapsedildiği Vincennes Şatosu'nu gördüm; korkunç. Bir XIII. yüzyıl yapısı.

13 Şubat

Tropic of Cancer'den altı sayfa.

Gece yarısı uyandım. Kierkegaard'ı okuyorum. Şu tümceye bayıldım: *"Je ne peux meme pas m'oublier quand je dors."*

14 Şubat

Francis Ponge'la tanıştım. Heyecanlandım. Paris demek benim için biraz o, biraz Char, biraz da Michaux, Michaux Hindistan'daymış.

15 Şubat

Divin Marquis'den bir 10 sayfa.

16 Şubat

Ne zamandır canım sıkılmıyor, hemen hemen yaşamıyorum gibi bir şey.

CNE'nin imza günü. Hemen bütün Fransız yazarları, şairleri orada. Aragon'un kuyruğu en büyük. Abidin Dino, Adamov'u tanıttı. İçim, oradaki yazarlar içinde bir Michel Butor'u çekti. Kimse de yoktu önünde. Yalnızlığını bozup bir kitap aldım. Çıktım. Michel Butor'un onların arasında ne işi vardı, anlamadım. Bireyci bir yazar diye bilirdim ben Butor'u.

Cihat Burak'la. Küçük, eski bir oda ama Seine'e bakıyor Cihat'ın odası. Tuvaller tavana uzanmış. Odada zaten girip çıkılacak kadar bir yer var. Odanın dolabı da Cihat'ın mutfağı. Gazocağı, tencereler, fasulyeler, şişeler, tabaklar. Boş tuval yok. Resimlere bakıyorum: Etli butlu kasap karıları, büyük memeli kahve müşterileri, soyunuk kadınlar, şarkıcılar. Kırmızılar, maviler, sarılar. Sanki bir duvar boyacısının elinden çıkmış gibi de ilkel, çocuksu, acemi. Cihat'ın büyükyüğü de burdan gelmiyor mu? Peinture illetrée, diyorum yaptıkların. "Kendim de öyleyim" diye yanıtıyor. Büyük tuvaller istiyor Cihat, çalışmak için. Ama pahalı. Odayla, boyalarla, Seine'le, İstanbul'la sar-

maşdolaş yaşıyor Cihat Burak. Çıktık. Bir Yunan lokantasında etli yahni yedik.

17 Şubat

Le Cardinal'de iki saat. Kadınlara baktım.

18 Şubat

Edgü'de. Ferit için Paris, Le Monde, pipoları, kitapları demek. Pipo içiyoruz.

21 Şubat

Selim Turan'a gittim. Büyük bir oda. İnce bir karısı var. Biz resimlere baktık, konuştuk, o da akvaryumdan gözünü ayırmadı. Ona, bir ona baktı iki saat, kımıldamadan.

Selim'e tablolarının yaşamalarını sordum, "Bilmiyorum" dedi. "Bir öyküleri var mı?" dedim.

"Anlatamam" dedi. Varsa resimde o demek istedi. Beş altı tabloya birden başlıyor, önceden hiçbir şey bilmiyor, kendini resme bırakıyor.

Selim'in resmi bir saygı uyandırıyor.

22 Şubat

Les Ducs'te bir çay içtim, sonra kendimi metroya attım. Breton'un L'Amour Fou'sunu aramaya başladım yeniden.

23 Şubat

Yatakta bütün gün Sade'ı okudum, çıkmadım. Yatağı dehşetli veriyordu.

Fransız yorgun.

Fransız pis.

Gece

Nihayet, Sade'in doğduğu sokağı, Rue de Conde'yi buldum. Küçük, kapanık bir sokak. Yağmur yağıyordu, yağmurda dolaştım durdum. Bu sokağı gördükten sonra, Sade tanıdık biri gibi görünmeye başladı bana. Sokakta rasladığım iki kişiyle konuştum, ikisi de Sade adını duymamışlardı. Uzun uzun sokağa baktım, sonra Odeon'a çıktım.

24 Şubat

Paris'te güzel bir kadına raslanmıyor. Çirkin Fransız.

25 Şubat

Lautréamont ve birdenbire şu tümce: "*O Ciel. Comment peut-on vivre, apres avoir éprouvé tant de voluptés*".

26 Şubat

Hiçbir şey. Metrolarda Fransızları içine kapanık gördüm. İnsanca bir şey bu.

27 Şubat

Paris moda çıkarıyor, kendini bilmiyor.
Paris pis.

28 Şubat

Hiçbir şey yok: Les Ducs/Les Patrics/Les Princes. (Bütün kahveler birbirine benziyor).

Yine gece yarısı uyandım, Sade'ı okuyorum. Belki bir sonnet'ye başlayacağım.

1 Mart

Versailles'ı gördüm. Şato görmek istediğimi söylediklerim, Versailles'a git dediler. Hiçbir özelliği yok. Bayağı bir yapı.

İyi ki Marie Antoinette'in sıkıldığı vakit gittiği bir köy var. O kadar. Versailles'ı görmesem de olurmuş.

2 Mart

Saint-Germain de Prés kilisesi. Bayılıyorum bu kiliseye.

Gece

Rue de Faubourg-Montmartre'da dolaştım durdum.

3 Mart

Okumak için vaktim yok. Yazık! Yoksa hiç çıkmazdım dışarı. Ne var dışarda?

Saint-Jacques'tan geçiyordum, birden Breton'un köğü aklıma geldi. Metrodan atlardım, kuleyi görmeye gittim. Ama Saint-Jacques kulesinin, Châtelet'de olduğunu söylediler. Aşağı yukarı bütün gün Saint-Jacques kulesini aradım. Bulunca bir saat ona baktım.

4 Mart

Bütün gece Lautréamont'un Paris'e geldiği vakit kaldığı oteli aradım. Sokağı buldum: Rue de Notre Dame des Victories. Sade'in sokağına benziyor o da. Bir saatte bir papaz, iki de kadın geçti, o kadar.

Bir 20 sayfa Chants de Maldoror.

5 Mart

Paris'te otlar, ağaçlar gibiyim. Sıkılmıyorum. Paris, en insan yönümü, yani sıkıntımı elimden aldı.

6 Mart

Louvres'da topu topu 3 Cranach var. Onları gördüm, çıktım. Louvres ancak bisikletle dolaşılır.

8 Mart

Rien.

11 Mart

Yine gece yarısı uyandım.

12 Mart

Breton'un kitabını *L'Amour Fou*'yu buldum.

13 Mart

Saint-Germain de Prés'de bir Bach konseri.

14 Mart

Kuzgun'un desenlerini gördüm. Karısı ipince.

15 Mart

Fransız besli bir domuza benziyor.

16 Mart

Lautréamont'un oturduğu bir oteli daha buldum. Şimdi bir ev.

27 Mart

Saint-Eustache'ta bir Bach konseri. Bir Avusturyalı kızla çıktım, bir kahvede oturduk, sıkıldım.

28 Mart

Sacre-Co  ur'teyim, dünyada ilk kez gökyüzüne bakmayı unuttuğumu anladım. Ya da Paris'te gökyüzü yok.

29 Mart

Paris'te yılda 400.000 ton et yeniyor. Bir saat Seine boyunca yürüdüm. ıslık çaldım. Bir zenciyle konuştum.

Paris'in en sevimsiz insanları Seine boyu kitapçıları.

30 Mart

Birdenbire Paris'e geleli iki buçuk ay olduğu halde hiç yıkanmadığım aklıma geldi. Sevmem sık yıkanmayı.

Rousseau'yu düşündüm, rahatladım.

31 Mart

Sıkıntı.

2 Nisan

Metro adları içinde en çok sevdiğim Père-La Chaise. Bugün Père-La Chaise'de indim. Sönük bir yer. Mezarlık gördüm, girdim. Musset, Bizet, Balzac, Barbusse, Hugo'nun önünden geçtim. Oscar Wilde'ın önünde durdum. Sonra da ölülerin yakıldığı yere gittim. Adam, bir ölünün tozunu ve kemik kırıntılarını gösterdi: 1.400 gr. dedi. Çıktım.

17 Nisan

Sabaha karşı trenden indim, Eyfel kulesini görmeye gittim. Sabahın içinde Champ-de Mars Parkı, 7000 tonluk Eyfel ve ben. En uzun boylumuz Eyfel.

21 Nisan

Surréalisme sergisi. Yüksel Aslan'ın da bir resmi var.

22 Nisan

Bir Ortaçağ müzesi: Cluny. Yeryüzünün en güzel müzesi.

27 Nisan

Louvre müzesi, Bosch'la Crenach benim için. İkisine bakıp çıktım.

1 Mayıs

Her taraf kapalı. Bir çiçek pazarı açık. Hiçbir dilde çiçeklerin adını bilmiyorum. Yazık!

25 Mayıs

Cluny müzesi, Livre d'heures demek. Ona baktım yine çıktım. Bayılıyorum Ortaçağ'a.

Yemekte bir zenciyleydik. Yan yana oturduk. Hiç konuşmadık. Sanki yaşamıyor gibi yemek yiyordu. Büyük bir güzellik buldum bunda. Gece, Marcel Marceau'dan Don Juan'ı seyrettim. Marceau'nun yaptığını şiirde yapmak. Bir şey söylememek. Don Juan'ı gördükten sonra bunu düşündüm. Sözsüz yani bir şey söylemeyen şiir, yalnız duyuran. Bunu yapmalı.

26 Mayıs

Fransa, Descartes'ın ülkesi. Usun, bir onun ülkesi Fransa. Sanattaki bütün ayaklanmalar ise Descartes usuna karşı. Fransız usunu her şeyle öne sürüyor. İnsanı salt düşünen bir yaratık diye alıyor. İnsanım, o halde düşünmeliyim. Bu Fransa. Başka bir şeyi anlamıyor.

27 Mayıs

Paris yorgun. Büyük çoğunluk sevincini yitirmiş. Sıkıntılı. Salt karnı doyuyor. Ama yorgun.

2 Haziran

Fransa'da hemen hemen hiç askere raslamadım, Fransa sanki savunmuyor.

3 Haziran

Eskiden şatoda vakit bir türlü geçmezdi.

III

Yas günleri kadınlar odalarını siyaha boyarlar, onbeş gün yataktan çıkmazlar, pencereleri kapalı tutarlardı.

IV

XIV. yüzyıldan sonra artık yıkanılmaz oldu. XIV. Louis zamanında Paris'te yalnız iki hamam vardı.

V

Kuş Ortaçağ'da vardı. Ortaçağ'da şatolara girdi.

3 Haziran

Dino'nun sergisindeyim.

Aragon'la tanıştım. Hiçbir şey duymadım. Elsa, ihtiyar.

Le Silence, Bergman'ın gördüğüm en iyi filmi. Bergman ayrıntıları atıyor, söyleyeceğini ilk ağızda söyleyiveriyor. Bergman'da asıl yönümüzü, Sade'daki gibi doğru dürüst görüyoruz.

4 Haziran

Fransa'da her yer us kokuyor. Fransa: $2 \times 2 = 4$.

Almanya'da, İngiltere'de, Fransa'da papazların ayakları büyük. Paris'te ise en büyük.

Bir zenci kıza o kadar baktım ki, hiçbir şey anlamadı.

Fransızların ulusçuluğu anlaşılır şey değil. Neredeyse İngilizler gibi, Allah Fransızdır diyecekler.

Dünya ihtiyarlarla dolu. Paris'se bunun başında geliyor.

5 Haziran

İlka, "Je suis sale, mais je suis intellectuelle" diyor. Pisliğine bayıldığımı söyledim. Bana, Saint-Antonie'nin et yemediğini söyledi. Papazların eskiden bizim gibi çalıştıklarını, çiftçilik yaptıklarını, ihtiyarlayınca da sepet, hasır ördüklerini ondan

öğrendim. Sonra Ebubekir'in bir tecimen olduğunu ve Muhammed'in Hatice öldükten sonra 10 yaşında kızları karı olarak aldığı da bana İlka öğretti.

İlka'ya uzun baktım, sonra cânım Saint-Louis odasına gittik.

6 Haziran

Bir Kardinal'in söylevini dinledim. Tükürdüm.

Gece

Bir Yunan kilisesinde korkunç günlük yuttum.

7 Haziran

Paris'in en güzel sokağı, Xavier-Privas. Ve Paris'te gökyüzü bir daha yok.

8 Haziran

Gerlinde, sarı, kâğıt gibi bir kız. "Matematik bir biçimdir, çirkin olmaz" diyor.

9 Haziran

İlka'yı uyandırdım. "Saat kaç?" dedi, söyledim. Döndü, yüzünü kapadı. Bıraktım, öyle seyrettim bir zaman. Sonra yanına uzandım. Bir sigarayı birlikte içtik. Sonra, *Paris est Fête'*e devam ettik. Yatakta. Üç gündür aynı kitabı okuyoruz. Sonra bana kendinden sözetti. Kendini bildi bileli uyumuyor ve şarap içiyordu. Evlerinin yanındaki şatoyu anlattı uzun uzun. Duvarların kalınlığı 7 metreydi ve yazın bile soğuk. Sonbaharda ise ağır ve boğucuydu.

10 Haziran

İyle Lautrémont'u, Pédérastes, parçasını okuyoruz. Yatakta değil. İ'nin yaşı onaltı ile 25. Dünyada yalnız kendi yatağında

uyuyabiliyor. Kitapları, mektupları ve bir de kendini bırakmışlığı var İ'nin. Onda sevdiğim bu sanırım. Üç karanfil ve çilek istedi. Aldım geldim. Lautrémont'a devam.

15 Haziran

Saint-Louis adası. Yeryüzünün en güzel adası diye düşünüyorum. Saint-Louis adasını. Paris'in burnunda, ama ondan o denli de uzak. Bir bırakılmışlığı var, en çok onu seviyorum.

İ geldi, yorgun. İlk kez konuşmuyoruz. İlk kez bir yere gitmek istemiyor, susuyor ve korkunç sigara içiyor. Ben ona evleri anlatıyorum. Evlerin dünyanın her yerinde sevişmeye yaradığını anlatıyorum. Evleri aşk yaptı, diyorum. Pencereler, balkonlar, merdivenler buna yarar diyorum. Evlerin başka anlamı yok, diyorum. O, bu dünyadaki en iyi arkadaşının bir homoseksüel olduğunu anlatıyor.

13 Temmuz

Fransızı hiçbir şey şaşırtmıyor. Sanki sevinmiyor Fransız.

14 Temmuz

Fransa yalnız kendine bakıyor. Dışarıdan bir şey almıyor. Biz hiçbir alanda kendimize bakmıyoruz.

26 Temmuz

Librairie 74'ün vitrinine Sade'ın koca bir resmini asmışlar, Resmi zincirle de çevirmişler. Sade'ın efsanesi gittikçe büyüyor Fransa'da.

Sade, beni büyük bir birey olarak ilgilendiriyor.

İLKA

27 Temmuz

İlka, yaz günlerine benzer, yaz günlerine ve atlara. Niçin onu yaz günlerine benzettiğimi düşünüyorum da usuma ilk gelen korkunç durgunluğu, sonra da o denli sarılığı geliyor. Çoğun, göl ya da bir içdeniz durgunluğuydu vuran ondan. Sevinmez miydi? Sevinirdi ama, görülen anlaşıveren, bir şey değildi sevinci. Sarılığı bayıltıcıydı: Yaz günleri gibiydi. Diri, sağlıklı bir sarılıktı bu demek daha da doğru belki... Düzgün, pürüzsüz eti salt gençliğinden geliyordu diyemem. Hep öyle kalacakmış gibiydi, bir yontuydu sanki. Olgun başaklarla da karşılaştırabilirim onun sarılığını, ağır, başları düşü düşüveren başaklarla.

İlka'yı niçin atlara benzetişime gelince, duruyorum. Öyle uzun boylu değil, yürürken de yeri oynatmazdı. Yürüyüşü kendi gibi duru mu duruydu. O halde? Benim sevdiklerimi atlara benzetmek isteğimde hiç olmadı. İlka, atlara benzerdi derken, sağlıklı bedenini ve de gücünü düşünüp böyle diyorum olacak. İlka sağlık fışkıırdı. Gergin eti, çizgileri, kırsıklıkları, eğimleri yadsırdı. Bir düzlüktü ve uzar giderdi: Som ve yalın.

İlka, şarabı sevirdi, başka da hiçbir şeyi. Biraz peynir, biraz ekmek ve şarap. Konuşmaya başlayınca da Bavyera'yı, bir onu anlatırdı. Sanki doğduğu, yaşadığı Bavyera'dan bin yıl önce ayrılmış gibi onu anlatırdı. Korkunç tatlıydı sesi. Bir yere uzandı mı Bavyera bir filme döner anlatırken. Yeryüzüne sevişmek için değil, sanki Bavyera'yı anlatmak için gelmişti. Ben ki, seviştiğim insanların hemen hemen hiçbir şey anlatmasını sevmem. Kendileri bana yeter. İlka bunu bende değiştirmişti. Konuşurken unutturdum konuştuğunu sevişme gibi bir şey olurdu. Ama beni buna bütün bütün de alıştırdığını söyleyemem. Kimi vakit konuşmasının bütün şiirini bir yana atıp, saldırırdım ona. O zaman işte konuşmasını keser, hemen hemen hiçbir şey yapmazdı, dururdu. Bense, bir süre için saldırımı keser, ona bakardım. Ama bu halim de uzun sürmez, saldırılarına yeniden başlardım. Onu yavaş yavaş soyardım. O bir şey düşünüyormuş gibi durur, vücudu kendisinin değilmiş gibi ilgilenmez, bana bırakırdı. Bu da beni deli ederdi. Kan ter

içinde çıkardım yataktan. Yatak her zaman da böyle bir yerdi benim için.

İlka zürafaydı, ama ben bunu çok sonra anladım. Onunla uzun geceler çıkardık. En çok sevdiği yazarlar arasında Proust başta gelirdi. Bavyera ve Proust uzun gecelerimizi doldurdu. At gibi de yorulmazdı, yürür yürürdük. Üç ay içinde ben ipe dönmüştüm, o daha da güçlenip kuvvetlenmişti. İlka konuşmazdı pek, susardı. Suskunluğu anlatılmıyacak kadar güzeldi. Vücuduna, vücudunun duruluğuna uyardı susması, o denli güzeldi. Düzgün, pürüzsüz vücutları düşününce, hep onu anımsarım. Paris'den ben ondan önce döndüm, dönünce de Bavyera'ya birkaç kez yazdım, mektuplarımın hiçbirini yanıtlamadı.

KENTLER, KENTLER, 1964

12-13 Ocak, Münih

Yeryüzünde görmek istediğim kentler çok değildir. Sonra da Münih bunların arasına girmez. Hiç kurmamışım çünkü Münih'i. Kurmadığım kentlerde benim için yoktur. Bunun için de trenden Münih'de inince hiçbir şey duymadım. Öğleydi ve Münih'i gördüm. Büyük, tek çizgili bir kent. Bir çizgiyi sürdürüyor. Münih'in böyle tek bir çizgiyi sürdürmesi insanlarından, insanların birlikte yaşamasından geliyor. Birlikte uyanıp birlikte çalışıyorlar. Bunun için tek çizgili diyorum. Öbür Alman kentlerini görmedim. Ama başka olacaklarını düşünemiyorum. Yalnız birini göremiyorsunuz. Görseniz de yalnızlıkla bağdaştıramıyorsunuz onu. Yalnızlık diye bir şey bilmiyor Münih'liler.

Güzel bir otele indim ve uyudum.

Sabah, sokakları ve dükkânları geziyorum. Münih'de yalnız Almanca konuşuluyor. Bense bir tek kelime Almanca bilmiyorum. Fransızca bir şey soruyorsunuz hemen susuyorlar. Kötü İngilizcemle Münih'i geziyorum.

Birey'e kapalı bir ülke diye düşünüyorum Almanya'yı. Kierkegaard'ın yaşadığına inanmak zor. Nietzsche için de aynı şeyi düşünüyorum. Belki de o denli yalnız olmalarını, yine

yaşadıkları bu ülkeye borçlular. Biri, ikide bir başını alıp alıp gitmiş; öbürü, yalnızlığın doruğuna çıkmış. Kierkegaard'ı, Almanya'nın bu birlik yaşaması bir o tiksindirmiş ki, yeryüzünü yeryüzü yapan; "Koleranın en büyük önemi, insanlara birey olduklarını öğretmesidir. Ne savaşanların ne de büyük yıkımların yapamayacağı şeyi o öğrettiriyor. Savaşlar insanları birleştirmekten başka bir şeye yaramıyor. Kolerayla, veba bir o onları ayırıyor, birey olduklarını anlıyorlar." sözünü etmiş. İntihar, Alman'ların sözlüğünde bir sözcüktür ancak diyorum. Soyut bir sözcük o kadar.

Heinrich Heine, Yeni-Atina diyor Münih'e. Atina'yı görmedim, ama orada da bütün bir kent birlikte yiyor, birlikte içiyor, dolaşıyorsa, görmeyi düşünmem derim. Münih'liler sıhhatli. Bu da beni tiksindiriyor. Sıhhatli olmak insancıl değildir.

Yeryüzünde en çok Münih'de sıkılır herhalde. Ama ben sıkıntıyı dağıtmak için hiçbir şey yapmıyorum. Tersine sıkıntıma daha bir sarılıyorum, daha bir güzellik, yücelik buluyorum onda. Düşünüyorum o halde varım değil, sıkılıyorum o halde varım. Münih'i böyle, beni düşüncelerin içine attığı, beni kendi kendimle hesaplaşmaya götürdüğü için seviyorum. Daha doğrusu kendini sildiği için.

1-10 Nisan, Chartres

Chartres demek, katedral demek! Başka bir şey yok. Katedral, kentin yaşamasını yıkmış bir ona bakıyorsunuz. Bir de anlamsız bir ova. Katedral göğü delercesine yükseliyor. Ulu bir yapı, XI.-XII.-XIII. yüzyılın insanları, beyleri, papazları, kadınları, erkekleri, tefecisinden, Ortaçağ'ın o ince orospularına değin, binlerce insan arabalara koşulmuş, ağaç taşıyarak kurmuşlar Chartres katedralini. Sanki yeryüzü kuruluyor. Roman yapısının yere oturuşu, kımıldamazlığı, yalnlığı, Gotikte tersine geliyor. Gotik yapıyla bir gökyüzü alışverişi başlıyor. Tinsel bir gökdelenlik diye düşünüyorum Gotiği. Bir görkemlik örneği, Gotik. Gökyüzü Gotik çağa değin bilinen bir şey değildi sanki. Gotik'le birden gökyüzüne bakılıyor.

Katedralde ilk gün bir org konseri dinledim çıktım.

Katedralin alanındaki birkaç ev bir yana, bütün alan bayağılık örneği yapılarla dolu. Bütün kentte bir Ortaçağ insanı aradım durdum. Bisikletli bir rahibe geçti, anlamadım ve durdum baktım. Ben rahibelerin bisiklete bineceklerini hiç mi düşünmedim. Rahibe ve bisiklet!

Yalnız Paris'te değil, Chartres'da da gökyüzü yok! Pis bir hava. Tükürdüm. Ama tükürdüğüm yere düştü. Gökte görmedim. Katedralin vitraylarına bakıyorum. Ben yeryüzünde mavi diye Mısır mavisini bilirdim. Şimdi artık benim için bir de Chartres mavisini, var. Katedralin vitrayları, yapıyı rahatça bir yana atabiliyor. Kuru, zayıf insanlarmış vitray ustaları, ormanlara kurmuşlar ocaklarını. Nehirlerin incecik kumunu, ağacını, tuzunu istedikleri gibi karıştırırlar, sonra birgün gelip onları kiliselerin kapısına koyup giderlermiş. Bir yazar, vitraya, aracı cam olan resim diyor. Kutsal Betik'i vitray ustaları katedralde yazmışlar. Büyük bir gelenek vitray ustalığı! Adsızlık, büyük bir anlam ediniyor Katedralde.

ŞATOLAR

5 Nisan, Châteauden

Châteauden'den, Loire'a Charles d'Orléans'nun, Ronsard'ın, Du Ballay'ın ülkesine bakıyorum. Kralların ülkesinin ilk şatosu buradan başlıyor. Châteauden şatosu dik ve yalın, Loire vadisine bakıyor. Büyük Loire'in küçük, kirli bir kolu, Loire, şatoya sürünüp geçiyor. İlk kez bir şato görüyordum. İngiltere'de gördüklerime şato gözüyle pek bakamıyorum. Şatoları erişilmez, korku saçan yapılar diye düşünmüşümdür. Châteauden şatosu bunu doğruluyor. En çok da kulesi, donjon'u! Büyük ve korku veriyor. Donjon bir XII. yüzyıl Roman yapısı. Ortaçağ insanları, hep böyle kulelerde, korkulara karşı silahlanmış olarak ev içlerinde yaşamış. Kulenin birinci katında pencere yerine mazgal delikleri var, o kadar. Kadınlar akşamlara değin yemek pişirir, dikiş diker adamları, beklermiş. Şatonun büyücek bir avlusu var. Yapının öbür bölümlerine XV. yüzyıl eli değmiş. Orta-

çağ'ın o korkuları daha bir yumuşamış görünüyor. Şato kapalıydı, onun için bir zaman yöresini döndüm durdum. Kentin salt bir alanı var ve Châteauden'liler geç kalkıyorlar.

6 Nisan

Şatoyu geziyorum, bomboş... Yalnız iki eski, soluk halı asılı duvardı. Fransız devrimi bütün büyük yapıların içinde ne varsa yakıp yıkmış. Büyük ve yüce kinini seviyorum Devrimin! Şatoyu gezdirenle konuşuyorum. "I. François'ya hediye vermişler bu halıları," diyor. I. François, "ozanları severmiş" diyorum. "Daha çok kadınları," diyor. Şato içten büyük bir evin salonu sanki. Katlar da birbirine benziyor. İçten pek ilginç değil. Büyük ve korkunç olan, kule!

Akşama doğru Loire karanlık ve yoksuldu. Karanlıklığını ve yoksulluğunu sevdim. Bütün bir gün şatonun yöresinde döndüm durdum.

Kentin papazıyla konuşuyorum, Ortaçağ'dan çok şey bulduğum için Châteauden'i sevdiğimi söyledim. Yarın beni kiliseye bekliyor. Bir XII. yüzyıl evinin yanına gidip durdum.

7 Nisan, Vendôme

Amboise, Blois, Chambord, Ussé, bütün Loire şatolarını görmeye gidiyorum. Cloy'nin yanında bir Dük'ün şatosunu gördüm: Langay. Kralların ülkesine hazırlık yapıyor sanki.

Vendôme'a akşama doğru vardım, doğru şatoyu görmeğe gittim. Bir yıkıntı! Şato yıkıntılarına bayılıyorum. Bir burukluk veriyor kişiye. Bütün bir çağı, kişilerini, savaşları, kralları kuruyorsunuz. O çağların yaşamasına karışılıyorsunuz. Şato yıkıntısını belki bu yüzden seviyorum. Kente indim, Ronsard'ın lisesine gittim. Kapıda küçük bir yontusu var, Ronsard'ın. Büyük Ronsard'ın ülkesi Vendôme'da başlıyor. Loire, burada yine kirli ama daha bir alımlı akıyor. Du Ballay'ın evinin yanından geçtim. Ver elini Blois!

8 Nisan, Blois

Fransız kralları çok sıkılmışlar, Blois, Chambord, Chaumont, Loches, Angers, Amboise, Ussé, daha nicelerini kralların bu sıkıntılarına borçluyuz. Loire'ı sıkıntıları almamış, daha sonra Güney'e inmişler, Trascon Avignon, Arles'da da nicelerini yapmışlar. O çağda sanki kadınlar hiç sıkılmamışlar olacak. Blois'da kadınlardan kimse sözetmiyor! Kralların, bir onların adı geçiyor.

Châteauden'deki şato, o cânım XII. yüzyıl kulesi, Blois'da yok. Blois şatoları Ortaçağ'ın sertliğini, tepeleri, dorukları seçen korkuları siliyor, yerine sıkılan, bunun için de bir şatodan ötekine giden kralların çağını koyuyor. Artık Ortaçağ'ın o el kadar pencereleri büyüyüveriyor, balkonlar, taraslar çıkıyor. Kadınlar, gökyüzünün yanbaşılarına gelip durduğunu görüyorlar. Krallarla, kralların Loire'a yerleşmesiyle, beylerin de korkularını dağılıyor, surların yerini korular alıyor. XI-XII. Louis'ler ava çıkıyorlar, Renaissance şatoları, Loire'ın şatoları, Biois şatosu en ünlülerinden biri bunların.

Blois şatosu daha çok bir saray. Odalar, odalar. Charles d'Orléans'ın, Cathérine de Medicis'in odasına girdim çıktım. Renaissance şatolarını sevmedim. Blois da kent olarak yok. Ne o hovarda I. François, ne de o akıllı kadın Cathérine de Medicis yaşamamış sanki bu kentte. Bakkal dükkânlarını, acentaları, kahveleri şatonun yanına getirip koymuşlar. Bir eve dönmüş şato. Blois'da şato değil, Loire, o küskün su yaşıyor. Sanki akıyor Loire, duruyor. Ortaçağ'ı, cânım Ortaçağ'ı o buralarda tutuyor; akmak istemeyişi bundan olacak.

Blois'da, Charles d'Orléans'ın yaşadığını bilmek istemiyorum.

10 Nisan, Chambord

Chambord, Loire'ın en büyük şatosu. Yazık ki bu da şato değil, koca bir saray. 440 odası var. I. François'yı ilk kez sevmedim. Blois kontları avı sevdikleri için buraya gelip bir şato yapmışlar, I. François da onun yerine bu Chambord şatosunu

çıkılmış. Anlamsız bir yapı Chambord. Küçük küçük kuleler, taraslar, iç balkonlar. Molière'in oyunlarının oynandığı salona bakıp çıktım. Bir av şatosu kralların, Chambord! XII. Louis 5 metre yükseklikteki hendeklerden atını atlatırmış. IX. Charles, on saat avda kalır, sonra yatağa düşermiş. Köpek kullanmadan Loire'ın iri geyiklerini dize getirirmiş. Chambord'ın temeli Ortaçağ üzerine oturmuş ama, Renaissance'a yaslanıyor.

Sıkıldım, bir iki saat bahçede uyudum, sonra da ilk otobüse atladım.

11 Nisan, Tarascon

Kral René'nin şatosunu gördüm. İlk kez bir şato gördüğümü anladım. Köprüsü, hendekleri, suyu, kuleleri, Ortaçağ duvarlarıyla tam bir şato. Şatoya yazık ki XV. yüzyıl eli de değmiş, ama silik bir el ve ben onu görmüyorum. Bir XII. yüzyıl beyi gibi duydum kendimi. 48 m. yükseklikteki duvarların üstünden bakıyorum ve kral René'nin korkusunu sevdim. Bu şatoyu onun korkusu yapmış! Ortaçağ'ın en büyük şatosunu René'nin korkusu kurmuş. Çin Seddi'ni görmedim. Roy René'leyin kimse korkuyu böylesine yalın yapamaz, diyorum.

Ey Güzelim korkusu Roy René'nin!

Ey korkular!

11 Nisan, Arles

Diri ve beyazım.

(bir kıza baktım/ bir badem ağacı gördüm/ bir kadın motorsikletine binip gitti/ bir adamla konuştum, beş adamla konuştum/ bir sokaktan deniz göründü kayboldu/ vitrinlere baktım, hep vitrinlere baktım/ bir mağazaya girip çıktım/ bir bilet aldım/ koştum/ limana indim, adamlar balık satıyordu/ bir kilisenin çan seslerini dinledim/ mektup yazdım/ balıkçıları balıkçıları gezdim/ bir limonu avcuma alıp sıktım/)

*

Sıkıntı yazılmıyor.

11 Nisan, Arles

Arles’de ben Romalıları aradım durdum. Harmaniyeleri, güzel yüzleriyle bir sokaktan çıkarlar diye bekledim. Alanları, evleri, arenaları, tiyatroları, kapları kacakları var da, kendileri yok. Arles’de Romalıları bulamadım ama, dünyanın en güzel çıkmaz sokaklarını buldum. Bir çıkmaz sokaklar kenti Arles. Romalılar giderken sokakları kapamışlar, kendileri arkalarına saklanmışlar, sonra da kaybolmuşlar. Yalnız Arles’de kaybolabilir insan. Fukarası, çıkmazlığı, yıkıntısıyla büyük Arles.

Bir sokaktan Rhône’u gördüm. Gece de, Rhône boyunca yürüdüm. Sonra korktum. Bir Roma korkusu duydum. Arenalarda da aynı korkuyu duydum.

Arles’de Romalı görmüyorsunuz ama, bir Romalı gibi dolaşıyorsunuz. Fransızlar, Arles’i bozamamışlar, oralarına buralarına kasap dükkânları, kahveler, sıkıştırmışlar, kalmışlar. Bir çıkmaz sokaktan bir çıkmaz sokağa gidiyorum. Bir flan aldım yedim, kilise kokuyordu. İlk kez kiliseyi sevmedim. Arles’de, Rhône’a, hep ona baktım. Kalıcı bir su Rhône. Fransız bırakmış onu, kendi halinde, Roma’yı kuşatıyor. Sokaklarında, eski, yıkık sokaklarında delikanlılar sevişiyor geceleri.

Rhône uzun bir su.

Keyifsiz, sıkıntılı.

Romalıların evleri uzakta ve fukara.

*

Kapanık bir su Rhône. Eski. Yalnız.

*

St. Trophim’e girdim çıktım. Cesar’ın evine, Forum’a baktım.

12 Nisan, Marsilya

Bir akşam, Marsilya’ya “A bas toutes les dictatures!” “Franco, assassin.” dövizleriyle girdim.

Marsilya düşündüğüm gibi çıktı: bir denizi, kıyısında balıkçıları var diyordum. Bir denizi vardı, kıyısında balıkçıları. Bir balık çorbası içtim, sonra denize gidip baktım. Denizler her

yerde aynı ve daima bir gök. İstanbul'a inmiş gibiydim. Deniz kentleri bir yapıyor. Denizin yasaları karaninkilere benzemiyor. Deniz, sürekli değişmez yasalar koyuyor. Denizden denize yalnız karalar değil, uluslar da değişmiyor. Sevinçlerine, kızgınlıklarına karışveriyorsunuz deniz insanının. Her alanda sınırlar siliniveriyor. Nice şeyi bir ediveriyor deniz.

İlk gece Marsilya'da kayboldum.

Birgün, üç Eski-Yunan kalyonu bu eski suya çıkıyor, denize, karaya bakıp kalıyor. Sonra bir Roma limanı oluyor. Bir Roma kenti ama, Romalıların karışık sokaklarının biri yok. Düz ve her yerden denize çıkıyorsunuz. Her şeyi apaçık. Marsilya'yı kendine buyruk bir kent diye düşünüyorum. Bütün gücüyle eski, ihtiyar Avrupa'dan kopmak istiyor. Kralları, krallıkları sevmiyor. Yeni bir yaşamayı deniyor. Düz, açık bir yaşamayı, içinde salt çalışmak, dinlenmek olan bir yaşama. Marsilya, günümüzün, bir onun düzenine inanıyor. Bir insan, bir kent yaratmak istiyor. Daha çok da birincisini. Ben yeni kentleri anlamam. Belki de yeryüzü yeni bir kent örneği vermedi daha. Bunun için de böyle diyorum. Marsilya yeni insanlarıyla var, kent olarak yok.

*

Marsilya, Atlar! Atlar! Atlar!

12 Nisan, Avignon

Korkular yalnız Roy René'nin şatosunu değil, Avignon'u da kurmuş. Ben yalnız krallar, beyler, derebeyleri korkar sanırdım. Papaların da korktuğunu Papalar şatosunu gördükten sonra anladım. Sonra Arles'da flandaki kilise kokusunu. Avignon'da bir kızda da duydum.

Avignon'da bir kız kilise kokuyordu.

Ve yeniydi.

Papaların şatosunun ilk mutfağını gördüm. 17 m. yüksekliği, bir kent büyüklüğünde salonları. Dünyanın beş büyük Papası yan yana yatıyordu. Beş Papanın yüzlerine baktım. En çok V. Clément'ı, Jean'ı sevdim. Dünyanın en güzel freskle-

ri burada. Şatolar, şatolarla ayırmışlar kenti Papalar. İspanyol, Fransız Çingeneleri Papanın şatosunun hemen yanında oturuyorlar. Rhône, Avignon'da büyük ve ulu.

12 Nisan

Papaların kentinden, Avignon'dan yazıyorum sana. Kentleri korkular (buna düşmanlıklar da diyebilirsin) kurmuş. Gördüğüm şatoların en büyüklerini kuran korkulardı gibi geldi bana. Avignon'u Papalar kurmuş. Roma'da sıkılan Papalar buraya gelmişler. Siyasadan kaçmışlar. Siyasa ya da baskı kurmuş bu kenti. Korkulara, sıkıntılara, baskılara bir övgü diye düşünebilirsin bu satırları. Evet, öyle olmasını isterim. Korkuların, sıkıntıların gerçeğinden korkmamalı diyorum. Gerçek olan sıkıntılar, korkular büyük, çok büyük. Ben baskıları, gerçek baskıları, düşmanlıkları özledim durdum. Fransız Devrimi'ne bakıyorum da, düşmanlıkları, korkuları büyütmeli, ayaklandırmalı diyorum.

Avignon surlarla çevrili. Şatolar 15.000 m2 bir yer kaplıyor. Avignon köprüsü uzakta.

Villeneuve, aynı gün

Ford Saint-André şatosunda yapayalnızım. Kulenin yarısına kadar çıkabildim, korktum. Şato korku saçıyor. Bir saat şatonun yöresinde dolaştım. Topların gücünü bilmem ama, bu şatoyu yerinden hiçbir şey oynatamaz.

– Ey korkum ve ey Ford. St. André!

22 Temmuz, Strasbourg

İhtiyar Avrupa'nın kapısı diye bakıyorum Strasbourg'a. İhtiyar ve büyük Avrupa! Şimdi ondan kalan birkaç kent, birkaç yitik su, sokak, daha çok da kiliseler, şatolar. Yeni, korkunç ve çirkin Avrupa'da. Ancak ihtiyar olan güzel, Avrupa'da.

Avrupa'ya Strasbourg'dan girmeli. Bir öğleüstü gördüm Strasbourg'u ve birden: "Burada bin yıl yaşayabilirim" dedim. Bir eski su Strasbourg. Bırakılmış bir eski su! Rhin'in, ölü yeşil

bir kolu aldı beni, bu dünyada yaşamıyormuş gibi akan kanallara, hep kanallara götürüp bıraktı. Bütün birgün kanal boyunca, dolaştım sonra kanalın üstündeki kahvelerin birine girdim, yeryüzünün bu eski kentine baktım. Dünyanın en güzel çatıları Strasbourg'da. Çatılar, evlerin balkonları sanki ve hep kanallara açılıyorlar. Eski, yalın bir Ortaçağ kokan bir otele gittim ve yattım.

Küçük bir devlet diye bakıyorum Strasbourg'a. Dili ne Fransızca; ne Almanca, kırma bir dil. Gazeteler, haberleri hem Strasbourgca, hem de Fransızca, Almanca yayımlıyor. Chartres gibi, büyük, ulu bir katedrali var. Strasbourg müzesinde iki cânım Cranach var. Goya'lar, Greco'lar, Renoir'lar da öyle. Strasbourg'lular Fransız usçuluğunu bir yana atıp yaşıyorlar. Almanlara da gülüyorlar. Sınırdaki bir Almanla Fransız görürseniz güleni Fransızdır. Paris'te asık suratlı Fransız aksoyluları, Strasbourg'da geveze.

Akşama doğru Kehl'e, küçük bir Alman kentine gittim. Kehl yeniden kurulmuş ve bayağı. Bir Alman pastası yedim, bir Alman sigarası aldım. Sonra gidip Rhin'e, hep ona baktım. Vapurlar, kömür, kereste taşıyordu. Rhin gecenin içinde hiç akımıyormuş gibi duruyordu. Sonra da karanlıktı, yalnızdı. Kehl'e arkamı dönerek, Rhin'e bir zaman daha baktım, sonra hızla Strasbourg'a döndüm.

23 Temmuz, Colmar

Colmar'da sonra da bütün evler Ortaçağ temelleri üstüne kurulmuş. Balkonları üç katlı ve bütün kent doğaya bitişik yaşıyor. Colmar'da eski yapılara, bir onlara baktım. Bir sokaktan bir su görüldü kayboldu. Yeniden Strasbourg'a döndüğümde Colmar'dan bende kalan hep o su oldu.

Gece, Strasbourg

Geceleyin Strasbourg sokakları düşlerde görülen sokaklara benziyor. Bir bilinçaltı kentindesiniz sanki. Her şey birbirine

karişmış. Bir evin penceresi, bir dükkâna giriyor, dükkân kili-seyle kol kola yürüyor. Sokak lambaları, bir kanal elinizden tutuyor. Kent, kahvelere, meyhanelere girip çıkıyor. Bir kız ben geçerken camı sildi, bana uzun uzun baktı, sonra da hiçbir şey olmamış gibi yeniden camı hohladı, buğuladı. Beni görmez oldu. Bir aşçı dükkânının penceresinden içeri baktım. Evlerinde gibiydiler. Sonra bunu her yerde gördüm, çarşıları, dükkânları evlerinin içi yapmışlardı Strasbourglular. Bir yeraltı meyhanesine girdim. Kadın erkek ağzına kadar doluydu ve hep bir ağızdan şarkı söylüyorlardı.

Yeryüzüne çıktığımda, kanalı yanıbaşımda buldum, küçük kapanık bir alana götürüp bıraktı beni. Bir kilise vardı ve kırmızıydı. Evler bin yıllık gibi duruyorlardı. Dar, düz, uzun bir sokağa saptım. Sokak, birden bana hiç bitmeyecekmiş gibi geldi. Döndüm, belki de korktum. Sokağın iki ucu gökyüzüne bitişikti. Kimseler yoktu. Sanki bu dünyada olmayan bir sokaktı, bir yere çıkmıyordu çünkü. Bir sokaktı ama, bir işe yaramıyordu ve evleri yoktu. Gökyüzüne baktım sonra, o da yoktu.

24 Temmuz

Sabahleyin, gece dolaştığım o sokakları, dükkânları, alanı, o camı buğulayıp buğulayıp kırmızı bir soluk bırakan kızı, kili-seyi, meyhaneyi aradım ve bulamadım. Gökyüzü yerindeydi ve Strasbourg ilk gördüğüm günkü gibiydi. Sonra da hiç değişmemiş, kımıldamamıştı. Bir kilo muz aldım, kanalın kıyısında yedim. Bir Cezayirliyle konuştum, bir sokak arıyordu ve kimse bilmiyordu. Yeniden dün geceki sokağı aradım ve yine bulamadım. Yeniden anladım ki Strasbourg bir bilinçaltı kentiydi. Deniz altları gibi de güzeldi. İstasyon'a gittim Paris için bir bilet istedim. Ama Paris yerine, Strasbourg demiştim, biletçi kadın uzun uzun yüzüme baktı. Sonra da güldü. Tren boyunca hep o kadının gülüşünü taşıdım durdum üstümde. Biliyordum, Paris'te gülmezlerdi adama, azarlarlardı.

1 Ağustos, Venedik

Venedik'i çocuklar kurmuşlar, Venedik'e bakıyorum da başka türlü düşünemiyorum. Biliyorum, büyüklerin usu bu biçimde çalışmaz, ölçülü, derli topludur. Bunun için de yaşanmaz hale getirirler kentleri. Sizi bir başına bırakıverirler o koca koca caddelerde, ne yapacağınızı şaşırırsınız, hep yörenizle ilgilenirsiniz, kendinize bakamazsınız, dayanılmaz olur kent, sonunda odanıza gider kapanırsınız.

Çocuklar Venedik'le elişi kâğıtlarıyla oynar gibi oynamışlar. Elişinden bir kent Venedik. Büyüklerin o sımsıkı sarıldıkları uslarını, çocuklar bir yana atıp, salt kendi içlerini dinleterek kurmuşlar Venedik'i. Sonra da çekilmişler, evlerin pencerelerine dolmuşlar, oradan büyüklere bakmışlar, hemen hemen de o günden beri bir daha sokağa inmemişler denebilir: Çünkü Venedik'te hâlâ çocuk göremezsiniz, onlar hep evlerin pencereLERindedir... Venedik sözcüğü, yeni gelenler anlamına geliyormuş, buradan da anlaşılıyor ki bu yeni gelenler çocuklar olabilir ancak. Çocuklar Venedik'i 118 adaya bölmüşler, buradan da Venedik'i 118 çocuğun kurduğu anlaşılıyor. Dünya bilir ki çocuklar köprülersiz yapamazlar. Venedik'e çocuklar 400 köprü kurmuşlar. Sonra da suları Venedik'e doğru çevirmişler, binlerce de kanal yapmışlar. Venedik'te sanki bir gemide gibisinizdir.

Bu yüzden en çok şatoları, kanalları, sokakları merak etmişimdir. Venedik demekse kanal demek, küçük küçük sokaklar demek, şimdiye değin, hiçbir yerde böylesine güzel sokaklar görmedim. Sokakları güzel yapan şeyin ne olduğunu çok düşünmüşümdür. Venedik'i gördükten sonra bunun ne olduğunu anladım. Güzel sokağın, küçük dolambaçlı, karışık sokaklar demek olduğunu biliyorum artık. Venedik'te kimse evini bulamıyor! Bunun içinde herkes sokakta. Sokakları evleri yapmışlar Venedikli'ler. Evlerinde gibi davranıyorlar sokaklarda, bağılıyorlar, gülüyorlar, kızıyorlar, her şey her şey sokakta oluyor. Yalnız Venedik'te, Venedik sokaklarında kendikendinizle olabilirsiniz, kendinizi dinleyebilir, kendinizi tanıyabilirsiniz. Bunu size Venedik'in o dar, o küçük, o cânım dolambaçlı sokakları sağlar. Venedik'te kimse bir sokağın nereye gittiği-

ni söyleyemez. Sokaklar da kendi hayatlarını yaşıyor gibidir. Onlar da sizin gibi çıkmış dolaşıyorlardır. O ihtiyar Avrupa'nın sokakları, caddeleri gibi bir yere dikilip kalmazlar. Yürürler, küçük bir alana, deniz kıyısına, koruluklara çıkmayı bilirler. Sonra da oralarda kaybolurlar, kendilerini unuttururlar, sizi başka yollara, sokaklara bırakırlar.

Burada sokaklar, kişiyi kanallara, küçük dükkânlara, avuç içileyin alanlara getirip bırakıyor. Dünyanın en güzel küçük alanları, Venedik'te. Evlerin avlusu sanki alanlar. Öylesine evlere, insanlara bağlı içten. Venedik konuşarak çalışmaya başlıyor ve alanlar, ilk onlar kımıldıyor, dükkânlara gitmek için sıraya giriyorlar.

Venedik dünya kurulalıberi var, ama bunu hiç düşündürmüyor, zamanı unutuporsunuz. Tarih, yeryüzünün öbür kentleri gibi ağırlığını duyurmuyor. Yok gibi bir şey tarih. Yalnız Venedik'te müze aklıma gelmedi. Çok sonra bir kitapta bir zamanlar baskısını defterime kesip yapıştırdığım Carpaccio'nun *iki eski zaman orospusu*'nun Correr Müzesi'nde olduğunu görünce Venedik'te müzeye gitmediğimi anıdım, o cânım resmi görmediğime üzüldüm. Ressam, göğüssüz bu iki eski zaman orospusunu güvercinler, tavuslar, köpekler arasında gösterir. Sımsıkı giyinmiş, yalnız göğüsleri açık iki dalgın, süslü orospudur bunlar. Venedik'in o cânım ev içlerinden birinden kimbilir nerelere bakarlar. Balkonsuz, penceresiz bir odadır bu. Venedik'te ve penceresiz.

(Ey güzelim balkonları Venedik'in! Pencereleeri ey!).

Carpaccio ile Venedik daha bir büyüyor. Venedik ne Bellini, ne Mantegna, ne Vivarni, ne de Giorgione; Carpaccio'da var Venedik. Tintoretto'da yok!

Ertesi, daha ertesi gün

Düşük bir S'ye benzeyen Canal Grande'e gidip durdum. Bakıyorum. Venedik daha başka türlü kurulamazdı diye düşünüyorum. Nedeni de çağlara boşvererek bir yaşaması var Venedik'in, bu da kentleri olsa olsa böyle bir yere götürüp bırakır:

İnsanlarına, bir onlara bağılı kalarak yaşamaya. Çağların o tek insanlarına bakmamış Venedik. O bir avuç insanına bağılı kalmış hep. Venedik'te hiçbir yerde tek insanın elinden çıkmış hiçbir şey görülmüyor. Venedik'i Venedik yapan da bu. Avrupa'nın öbür kentlerinden ayrılışı, hep o tek insanın elinden çıkmayışı, tek insan düşüncesine "ıska" geçmesi.

Venedik'te çocukları, hep çocukları aradım ve bulamadım.

10 Ağustos, Belgrad

Belgrad gibi yeninin çirkinliğini gösteren pek az kent vardır, diyorum. Yeni hiçbir yönüyle ilgilendirmiyor beni Belgrad'da! Yapılara, sokaklara, alanlara bakıyorsunuz, bir anda bitiyorlar. Kentler, evler, sokaklar kendiliğinden silinip gidiyor. Ondan sonra da tam bir anlamsızlıktır başlıyor. Yörenizi, doğayı, insanları unutuyorsunuz, kendinizi dinlemeye başlıyorsunuz. Yeni kentlerin sağtığı bir yalnızlık bu. Öte yandan, fabrikalar, silolar, koca koca yapılar, Belgrad'ın çağımıza nasıl da açık olduğunu gösteriyor. Ama uzlaşmazlığı da bir yana atamayız. Belgrad'ın yeniliği halkıyla bağdaşmamış, koca koca yapıların yanında halkın bir yabancılığı, uyumsuzluğu var. Yapılarda, insanlar uzlaşmamışlar. Ayrı ayrı duruyorlar. Kimin bu kaba-hat? Çağın değil elbet!

Belgrad'da dört saat kaldım. Pazardı ve her yer kapalıydı. Bir bakkal dükkânından ekmek, ayran, peynir aldım. Dükkânda başkaca pek bir şey de yoktu. Sahibi kadındı. Bir Yugoslav bizim Türk olduğumuz anlayınca gereksiz sevgilere kalkıştı. Bana ve arkadaşıma ayran ısmarladı. Türkleri çok sevdiğini söyledi durdu. Uzun zaman ellerimizi elinden kurtaramadık. Arkadaşıma daha iki ayran ısmarladı. Adamdan ben tiksindim, kendimi dışarı zor attım. Belgrad'ın yeni yapılarına benziyordu adam. Sonra gülererek geçen kadınlar, çocuklar, sıradan insanlar gördüm, kendime geldim. Belgrad'a, çocuklara, halka uygun sokaklar, alanlar, evler gerekir diyorum. Halktan bir kopuşu var kentin! Ankara gibi. Halkın, çoğunluğun yaşamasını bir yana atın, renksiz bir yaşamdır geriye kalan. Kentleri kent yapan halktır.

1968

BUDAPEŞTE, 1968

8 Eylül

Budapeşte'deyim (Viyanalı rahibe kız, cam işçisi Mehmet bana el sallıyorlar. Şimdi bütün bir gece Avusturyalı rahibenin omuzunda uyuduğumu anımsıyorum. Sonra da küçük ekmek tah-tasını ve Mehmet'in Avusturyalıların ekmeği kesmeden yeme-diklerini söylemesini).

Saat 05.45. Ve pazar. Garda beni kimse karşılamadı. İstasyona en yakın otele indim. Ancak saat 10.00'a kadar yatmak için bir oda verebileceklerini söylediler. Elimde bavul bir başka otele gidiyorum. (Hotel Park). Öğle üzeri bir oda verebiliriz, diyorlar. Bavulumu bırakıp çıkıyorum.

Hiçbir yer açık değil, dolaşıyorum. Ama tramvaylar işliyor.

Sat 06.00 Bir birahaneye girdim. Elimle oradakilerin içti-ği içkilerden birini göstererek kendime bir içki söyledim. Gar-da bozdurduğum 1 doların karşılığı Macar paralarını gişede-ki bayana uzattım. İçinden bir kısmını aldı. Bir kıyıya çekilip içkimi içtim. Sert bir içki ve sabahın altısı. Fransızca, yanımdaki birine içkinin adını sordum. Macarca yanıtladı. İngilizce bir başkasına sordum. Başı ile bir şey anlamadığını söyledi. Belgrad'dan beri benim bildiğim dillerin bir işe yaramadığını anlamıştım. Ayrı bir dünyadaydım. Ve sanki ilk kez Avrupa'ya giriyordum. Sokağa çıktım. Sokaklar pırıl pırıl. Bir zaman sokaklarda dolaştım. Başka bir birahaneye girdim, bu kez bir başka içki söyledim; gene içenlerin içtiği bir içkiyi göstere-rek ve avucumu açıp gişedeki kıza uzatarak. Gülererek ve bana öğretmeye çalışarak birtakım paralar aldı avcumdan.

Saat 08.00. Gar'dan beni Macaristan'a davet eden Macar Kültür Münasebetleri Enstitüsü'ne telefon ettirdim. Fransızca ya da İngilizce bilen birini bulup enstitüye telefon ettirmem bir

saat sürdü. Konuşulan diller Macarcadan sonra Almanca, Rusça ve Slav dilleri. Budapeşte Otelinde yerimin hazır olduğunu bir taksiyle oraya gitmemi bildirdiler.

Otele adımı söyleyip odama çıktım. Otel belki yüz katlı, sefertası biçiminde yeni bir yapı. Telefon çaldı. Bir ses benim kılavuzum olduğunu, istasyonda beni beklediğini, gelmediğimi sanarak da döndüğünü ve üzüntüsünü anlatıyor. Özür diliyor.

Saat 10.00. Bir banyo alıp aşağıya, otelin salonuna indim. Boros Zsuzsa beni bekliyor. (Boros Zsuzsa, Fransız filolojisinden bir kız. Macar ve iyi Fransızca konuşuyor). ‘Kenti görmek ister misiniz?’ diye soruyor. Bir otobüse atlayıp kenti dolaşıyoruz. Konuşmuyorum ve yalnız bakıyorum. Ve kendi kendime “Büyük, güzel bir kent Budapeşte” diyorum.

Saat 11.00. Bir tepeden Budapeşte’ye bakıyorum. (Kale). Gözüme ilkin Tuna çarpıyor. Büyük ve görkemli. Belgrad’daki gibi kent Tuna’yı atlamamış. İçine almış, yaşıyor. Tuna burada yine Belgrad’daki gibi pis ve yalnız değil. Durgun, o kadar. Kenti ikiye bölmüş, bir cadde sanki. Budapeşte’de Tuna’nın Seine gibi bir görevi var: Kentle sarmaş dolaş yaşamak. Kentin eli ayağı olmak. Kale bir yıkıntılar yığını, ama bir yıkıntı duygusunu, güzelim yıkıntı duygusunu vermiyor. Süslemişler, püslemişler, çiçekler, ağaçlar yetiştirmişler. Yıkıntı yalnızlığı kaybolmuş, üstelik birtakım yeni yapılar, kuleler, sütunlar çıkmışlar. Onun için yalnız Budapeşte’ye bakıyorum, yöremi yokmuş gibi düşünüp. Budapeşte, Paris’i anımsatıyor. Bu yalnız Tuna’dan gelmiyor, kuruluş olarak da böyle: İmparatorsu.

Saat 12.00. Eski mahalleleri, kaleleri burçları, kiliseleri dolaşıyoruz. Birden Budapeşte’nin en güzel yerleri diye bakıyorum buralara.

Saat 13.00. Stadyumdayım. İlk kez böylesine büyük bir stadyum görüyorum. Boros Zsuzsa, sporcu bir ulus olduklarını söylüyor. Ama beni stadyum ilgilendiriyor yalnız. Ona bakıyorum. Benim gibi birçok yabancı da yalnız stadyuma bakıyor.

Saat 14. Otele döndüm. Lokantasında yemeğimi yedim. Yörem yabancılarla dolu, yalnız Fransızca, İngilizce konuş-

lanları duyuyorum. Slav dillerinden bir şey anlamadığım için onları duymuyorum.

Gece

Uzun zaman otelin yöresindeki sokaklarda dolaştım. Kentten oldukça uzakta bir yer burası. Sakin. Rahat bir yer. Tepeler, parklar, yeşillikler. Bir tramvaya atlıyorum. Son durakta iniyorum. Bir kır gazinosu. Daha çok halkın gittiği bir yer belli. Her yer tıklım tıklım. Pazar ve halk eğleniyor. Meyhanemsi bir yere giriyorum. Herkes içiyor. Çoğunlukla bir halk meyhanesi. Gençler, yaşlılar ve her yaştan kadınlar, çoğu işçi. İşaretle bir içki söylüyorum. Bir kıyıya çekilip onlara bakıyorum. Yaşlılar çekilmez şeyler. Çok içiyorlar ve kavga ediyorlar. Bir iki kez polisler gelip gitti. Kadınlar burada da ayırıcı rolünde. Erkekleri yatıştırıyorlar.

Kırdan, aileler, çocuklar, izcilerle bir tramvaya atlayıp otele döndüm. Meyhaneyi kafamdan bir türlü atamadım. Yattım.

9 Eylül

Saat 05.00'te uyandım. Sanki evdeyim, ya bir şiire başlıyorum, ya da bir şiiri sürdürüyorum. Odam 5. katta. Budapeşte'yi onun için de pek görmüyor. Zaten dışarıya bakmayı sevmem hiçbir yerde. Dışarıda olmak isterim. Giyinip sokağa çıkıyorum. Hava kapalı. Vitrinlere bakıyorum. İçkiler, yiyecekler, çay, kahve, elma, armut, domates, patlıcan (her yerde yok), patates, üzüm, karpuz, seftali, biber, hepsi çok ucuz. Çay, puro, kahve de öyle. Giyecekler için aynı şeyi söylemek zor. Deri eşyalara bakıyorum, onlar da ucuz değil (İtalya'yı düşünüyorum).

Saat 08.00'de otele döndüm, kahvaltı için. Kahvaltı: Peynirler: beyaz, kaşar, daha bilmediğim çeşitleri. Tereyağ, reçel, jambon, dil, yumurta, rus-salatası, domates, meyve suyu, kahve, süt, çay. Masanın üzerinden hemen hemen hepsinden alıp masaya oturuyorum. Masada bir başımayım. Ve hiçbir şiiri düşünmüyorum.

Saat 09.00. Sokağa atıyorum kendimi. Bir parka giriyorum: Varosmajor. Pırıl pırıl. Bir sıraya oturuyorum. Hava açtı. Sarı hiçbir şey yok. Sanki yapraklar sararmıyor, düşmüyor. Hemen hemen kimseler yok. Bir evin bahçesiymiş gibi, öyle sessiz. Uzakta üç kadın konuşuyor. Kentin gürültüsü parka kadar geliyor. Ağaçlar: Kestane, çoğu. Ve çim. Bir adam çocuğunu getirdi dolaştırıyor. Orta boylu ve tıknaz. Bütün Macarlar gibi. Bir kadın geçiyor: Arkadan görüyorum. Bir adam yakınımı geldi, oturdu. Gazetesini okuyor. Hepsi bu kadar. Bütün kent çalışıyor. Ayakta duran üç kadın, gazete okuyan adam hariç. Bir de Beethoven'nın heykeli: Ayakta ve önüne bakıyor. (Ben yazıyorum).

Bir kutu puro aldım, 20 tane var içinde, 5 forint. Bedava adeta. İki göz gibiyim Budapeşte'de bakan sade. Budapeşte'de iki milyona yakın insanın yaşadığını söylüyorlar, ama yarım milyonu sokakta, işte sanki. Kimse görünmüyor. Sanki boş bir kentteyim. Sokaklar, caddeler boş gibi.

Saat 10.00. B. Z. ile, Macar Kültür Münasebetler Enstitüsü'ne gidiyoruz. Asıl müdür olmadığı için Bay Frenc Buzas onun yerine bakıyor. Enstitünün amacını anlatıyor. Sonra da Ankara'dayken uygulanmasını istediğim programı gösteriyor, bunun dışında başka bir şey isteyip istemediğimi soruyor. Bir ekonomist olmadığımı, amacımın salt Macar şairleriyle tanışmak, onların nasıl yaşadıklarını görmek olduğunu söylüyorum. Fazla olarak bir köy görmek istediğimi ekliyorum.

Yine sokaktayım. Budapeşte'nin sokakları yok. Büyük, cadde gibi. Hele hiç çıkmaz sokağa rastlamadığım için üzülüyorum. Kentler çıkmaz sokaksız nasıl sevilir?

Saat 12.00. Bat Istuai Simon ile. Tanınmış bir Macar şairi, Kortars adlı bir dergiyi yönetiyor. Aylık. Macar yazarlarının pek çoğu burada yazıyor. Simon'un daha önce bir-iki şiirini okumuştum. Tanıştığım seviniyorum. Dergiye giren şiirleri kimin seçtiğini soruyorum. Ben, diyor. Gerçi bir yazı kurulu var. Ama şiirlere o bakıyor. Tanınmış şairlerin şiirlerinin hiçbir sansüre uğramadan basıldığını söylüyor. Bir başına, gelen şiirleri seçmenin zorluğundan söz ediyorum. Her şiire açık olma-

nın zorluğunu anlatmaya çalışıyorum. Bir güçlkle karşılaşmadığını söylüyor, Bay Simon. Ben kendisinin yerinde olsam bunu yapamayacağımı anlatıyorum; tek başına şiirleri seçebilmek yürekliliğinden ötürü kutluyorum Bay Simon'u. Dergiye giren şiirlere bakıyorum.

Çoğu ölçülü, koşuk şiirler. Simon'un şiirleri de öyle. Özgür koşuk şiire pek açık değil dergi. Bunun için bir başka dergi var: Yeni Edebiyat. Simon 42 yaşında, bir köy çocuğu, 15 kitap yayınlamış. Yazarlar Birliği'nin de sekreteri. Kimi kitapları üç kez basılmış. Kitaplarına baktım, hep koşuk şiirler. İtalyanca, Rusça, Almanca biliyor. Lorca'yı, Rilke'yi seviyor. Eski biçimlerle yeni konuları işlemekte bir güçlkle karşılaşp karşılaşmadığını soruyorum. Hayır diyor. Ve eski biçimlerle bağdaşmasının sakıncalarını anlatmaya çalışıyorum. Ve içeriğin biçimi yaratmasının gerekliliğinde direniyorum. Böylece de uluslararası şiirin olanaklarının daha artacağını söylüyorum. Kalıpların şiirin bir dünya şarkısı olmasına engel olabilecekleri üzerinde duruyorum. Uluslararası bir biçime gitmenin şiiri herkesin malı yapabileceğini savunuyorum. Nâzım Hikmet'in eski kalıpları kırışını bu amaçla yaptığını anlatıyorum. Nâzım'a Walt Whitman'ı da ekliyorum. Dünyalık bir anlatım biçimi bulmanın ilginç olduğunu söylemekle yetiniyor. Onun için bu konuda daha direnmiyorum.

Saat 14.00. B. Z.'ye benim için bir yemek seçmesini söylüyorum. Bir de şarap. Lesco, iyi bir şarap. Yemek geliyor. Macar mutfağı birden gözümde büyüyor. Sonra domuz etinin dünyanın en iyi eti olduğuna inanıyorum. Bizim yemediğimize üzülüyorum.

Gece

Margit Köprüsü. Hiçbir görkemi yok, öbür köprülerin yanında. İçine kapanık, ve sessiz. Belki bunun için seviyorum Margit Köprüsü'nü. Belki de burada bulduğum bir kahveden ötürü de seviyorum. Işık adlı bir kahve (B. böyle çevirdi). Kahvede oturuyorum. Gelene geçene bakıyorum. Kızlar boyasız, çoğu kadınlar da öyle. Henüz güzel birine rastlamadım. Belgrad'da

bütün kadınların, kızların bacakları kıllıydı. Daha doğal diye mi? Burada da öyle. Kadınlar sanki 20-30 yaşlarında ihtiyarlıyorlar. Gözüm hep güzel bir kadın aradı bulamadım.

10 Eylül

Balaton, yazarlar dinlenme evi. Bir köşk, saray. Bir orman içinde ve çok güzel. Bir baronun yurtluğu imiş. Odam birinci kata, koruya bakıyor. Büyük, döşeli bir oda. Bir gece burada kalacağım.

Saat 13.00. Yemekte Macar yazarlarıyla tanıştım. Yazık ki ne Fransızca ne İngilizce biliyorlar. Bu da beni sıkıyor. B. Konuşulanları çeviriyor. Ama sıkılıyorum.

Odamdayım. 'Kurşuni Papaz' anlamına gelen Baracsöny Szürkebarat'ı içiyorum. Çok güzel bir şarap.

Balaton kıyısı. Balaton, bir göl değil, bir deniz. Deniz olmak için hiçbir şeyi eksik değil. Durgun, o kadar. Kimseler yok. Kuma uzanıyorum.

Saat 17.00. Köyü dolaşıyorum. Bağlık, herkes de bağlarda. Üzümler yüklenip duruyor kamyonlara. Rasladığım köylülere "Merhaba" diyorum. Bilmediğim dilde onlar da merhaba diyorlar. Bir çocuğun saçlarını okşadım. Kedi gibi sevindi. Gördüğüm köylüler güler yüzlü, iyi yüzlüydü hep. Kadınlar ben baktığım için olacak, hep bana baktılar. Başımı eğdim.

Gece

Köyü gezdim. Küçük bir köy. Budapeşte'ye üç saat. Köy oldukça karanlıktı. Bir sinemanın önünde durdum. B. bir İtalyan filmi oynuyor, dedi.

Erkenden yattım.

11 Eylül

07.00'de uyandım. Geç bir saat benim için. Belki yorgunum. Hava yine kapalı. Kurşuni Papaz'ı açtım. Bir bardak doldurup içtim. Bir puro yaktım. Daha köşkte çık yok. Koruya bakıyo-

rum. Cennetten bir parça sanki. B'ye burası Cennete benziyor, dedim. *Paradis, c'est tomade*, dedi. Güldüm.

Saat 08.00. Köşkte halâ tıs yok. Yalnız bir iki ayak sesi o kadar. Üç köylü korunun otlarını biçiyor. Bir bardak daha şarap dolduruyorum. Odayı topluyorum. Odayı toplayışımı seviyorum. Bir katkı mı?

08:30 Beyaz, güzel bir kadın, süt, kahve, jambon, tereyağ, ekmek getirdi.

Köy bakkalından sabun aldım, traş oldum. İlk kez bir kadının bağıra bağıra konuştuğunu gördüm. Sevindim. Macarlar genellikle sakın insanlar. Ve yavaş konuşuyorlar. B.'de belki en yavaş konuşanı. Sesini yanında zor duyuyorum.

Saat 12.00. Yöreyi dolaşıyorum. Bir kız sümkürüyor. Duyuyorum. Müthiş hoşuma gidiyor, insanca bir şey.

Saat 15.00. Gyula Illyés ile. Illyés yaşayan Macar şairlerinin en büyüğü diye biliniyor. Costeau, Tzara, Aragon'la uzun süre arkadaşlık etmiş, gençliğinin büyük bir bölümünü Paris'te geçirmiş, bunun için de iyi Fransızca biliyor. Balaton köylerinin birinde oturuyor. Türkiye'den geldiğimi öğrenince gözleri ışıdı Illyés'in. Macar şairlerinin Avrupa'da bilinmediği kanısında, doğru da. Oysa çağdaş Macar şiirinin bütün akımlara açık bir şiir olduğunu söylüyor. Bir köy çocuğu Illyés. Aragon'la beraberken düşüncesi soruldu mu "Ben bir köy çocuğuyum, ne diyebilirim?" dermiş. Öbür Macar şairleriyle karşılaştırılınca Illyés'in şiirleri bende daha Batılı olduğu kanısını uyandırdı. İki katlı bir köy evinde oturuyor. İnce yüzlü bir karısı var. Illyés'in konuşurken yüzü hep gülüyor. Son olarak ne yazdığını sordum. Çoktan beri ihtiyarlık üstüne denemeler yazıyorum, dedi. Ve elini beyazlaşmış saçlarına götürdü ve bana baktı. Ev eski eşyalarla dolu. Eski ve çok güzel. En çok sevdiği Macar şairleri: Ady, başta geliyor. Sonra Szabo Lorinc, Weörres Sandor, Plinizsky, Juhasz Ferenc ve Csoori Sandor. Yabancı şairler içinde de en çok Lorca'yı ve Mayakovski'yi seviyor. Budapeşte'ye pek az iniyor.

12 Eylül

07.30'da uyandım. Hava kapalı. Varosmajor'da, parkta dolaşıyorum. Futbol oynayan çocuklara bakıyorum. Boyunbağımın bağlanışını sevmedim, çıkarıp yeniden bağladım.

Saat 10.00. B. geldi. Europa'a, gittik. Yabancı yazarların kitaplarını basan bir kuruluş ve devletin. Zaten Macaristan'da her şey devletin: Lokantalar, berber dükkânları, bakkallar, kahveler, ayakkabıcılar, manifaturacılar. Jonas Domokos'la tanışıyorum. Bilgili ve sevimli bir insan Bay Domokos. Yabancı yazarlardan çevrilmiş kitapları gösteriyor. Yayınevini Domokos yönetiyor. Bir çağdaş Türk şairleri antolojisi hazırlarsam basacağını söylüyor. Ben de hazırlamayı söz veriyorum. Pek çok yabancı yazar Macarcaya çevrilmiş. Kafka'lar, Rilke'ler, Aragon'lar ve Nâzım. Bir de Aziz Nesin'den bir kitap. Domokos'un oturduğu masanın yanında Lenin'in kasketli ve çok sevdiğim bir resmi var, gülüyor. Bir portre.

Saat 13.00. Saint-Etienne Bulvarı. Hafif hafif yağmur yağıyor. Bir kahveden geçenlere bakıyorum. Kadınlar, kırmızı, mavi, beyaz elbiseler giymişler genellikle. Gençler cigara içerek geçiyorlar. Saçları uzun, ve güler yüzlü.

Saat 17.00. 1917 Rus Devrimi'yle ilgili bir film gördüm. Rus-Macar Ortak yapımı. Zafer Bayrağı Taşıyanlar adlı. Jansco Mikson'un. Sinemadan tüylerim diken diken çıktım. Sert bir film.

Saat 20.00. Bir bardak şarapla nefis bir biftek yedim. Ünlü çigan orkestrasından hiçbir keyif almadım. Çok bağırıyor ve eskimiş. Her lokantada bir çigan orkestrası var ve dayanılmaz şey. Onun için hep uzakta oturdum onlardan. Devlet onlara böyle iş bulmuş. B. yine de hiç birisi çalışmayı sevmiyor, diyor.

Saat 21:30. Tramvayda bir kadın birden şarkılar söylemeye başladı. Herkes ona baktı, ben de baktım. Bir çigan. Kötü giyimli, kırk yaşlarında ve çirkin. İlk durakta yeniden şarkılar söyleyerek, etrafa laflar atarak indi. Macarlar nefes almış gibi rahatladılar. Böyle şeyleri sevmiyorlar.

Erkenden otele döndüm. Yattım.

13 Eylül

Radyoda konuştum. Bugünkü Türk şiiri üstüne. Sonra da kendi şiirlerimi okudum. Sıkıldım.

Akşama doğru Margit Köprüsü'ne gittim. Merdivenlere oturdum. Uzun zaman Tuna'ya baktım. Hiçbir şey düşünmedim.

Bir balık çorbası, iki bardak şarap.

Gül Baba diye bir sokak gösterdi B; bizim Yüksek Kaldırım'a benziyor. Bayıldım. Dar ve merdivenli. Bir Venedik sokağı. Budapeşte'nin içinde ne işi var bir Akdeniz sokağının?

Moskova alanı. Budapeşte'deki birçok büyük bulvarları bağlayan bir dörtyol ağzına çıkıyor. Canlı bir alan. Ama hiçbir güzelliği yok. Soğuk ve kuru. En çirkin yapıların da toplandığı bir yer.

Otele doğru yürüyorum.

15 Eylül

Park (Saat 07:50). Bir işçi kız, bir de delikanlı parkı süpürüyor. Bir kız ders çalışıyor. Güzel gocuklu ve pantolonlu. Serçelegeri, kumruları ürküterek ve Moskova alanından geçerek Margit Köprüsü'ne doğru yürüyorum. Büyük kulaklı bir çocuk bana bakarak gülüyor. Adını bilmediğim bir sokaktan geçiyorum. Çiçek satıyorlar. Hep bizim çiçekler: Pat, kadife, gül, dalya, glayör, baraka satıcıları. Bir sözcük: Dalya, (aynen).

Saat 11.00'de Pazar yeri. Kapalı, küçük bir hal. Biberler, erikler, domatesler, armutlar, karnabaharlar, üzüm, elma, karpuz. Bir çocuğun başına dokunup geçtim. Hiçbir tepkide bulunmadı. Demek çocuklar bunu kanıksamışlar.

Saat 12.00. Asma köprü. Uzun ve çok güzel.

Saat 14.00 Yazar haklarını koruyan bir kurumdayım. Yazarlarla yayınevleri arasındaki ilişkileri düzenleyen bir kurum. Hemen hemen yazarın yayıneviyle olan bütün ilişkileri burdan geçiyor. Küçük bir yüzde alıyor. Bütün yerli yabancı yazarlar Macaristan'daki yayınevleriyle, tiyatrolarla, anlaşmalarını bu kurum eliyle düzenliyor. Besteciler de buraya üye.

Hem eserlerinin çalınması, hem de basılmasıyla uğraşıyor. Yeni birçok yazarı da tanıtıyor üstelik. Yeni bir yazarın yapıtını tiyatrolara, yayınevlerine gönderiyor. Ve düşüncesini soruyor. Nâzım Hikmet yapıtlarını bu kurum yoluyla yayınlamış. Nâzım'ın yaptığı birkaç anlaşma metnini dosyalardan çıkartıp baktım.

Sandor Csoori ile (saat 18.00). Csoori, benim verdiğim programa göre konuşmak istediğim üçüncü Macar şairiydi. Daha önce iki şiirini okumuştum. Beni ilgilendirmişti. Csoori beni bir kahvede bekliyordu. Ne Fransızca ne İngilizce bilmediği için B. konuşmalarımızı çeviriyordu. Csoori kırk yaşlarında ya var ya yok. Blucinli, kadife ceketli, saçları kısa kesilmiş, bir bitnik ozan. Daha önce üç yıl bu kahvede çalışmış. Csoori'ye devlet hiçbir yerde iş vermediği için kahvede buluşuyorduk. Yeni Edebiyat adlı bir dergide yazıyor, Csoori. Nasıl karnını doyuruyorsun, sorusuna, "yazdıklarımla", dedi. Yeni sinema yönetmenlerine senaryolar yazdığını anlatıyor. İyi bir Macar filmi olan "Dozsa"nın senaryosunu da o yazmış. Yazdıklarıyla yaşamasına önce inanmadım. Genç bir yazar yazdıklarıyla, devletten hiçbir iş alamadan nasıl yaşayabilirdi? Ama sonra Macaristan'daki ev kiralılarının bir ayakkabı parasına yakın olduğunu öğrenince, insanın yazdıklarıyla yaşaması pek zor değildi. Üstelik yiyecek de son derece ucuz olunca gerçekten yazarak yaşanabilirdi elbet.

Csoori'ye devletçe niçin iş verilmediğini yetkililere sordum. Bir yetkili bundan habersiz olduğunu söyledi. Budapeşte radyosunda yaptığım konuşmada da Csoori'ye devletin iş vermemesini yerdim. Csoori ile sonra evinde de buluştuk. Csoori'nin karısı da çalışmıyor. Okula giden 12 yaşında bir oğulları var. Ev de güzel bir evdi. Ayrıca Csoori çalışmak için başka bir yerde bir de oda tutmuş. Csoori'ye devletten iş almadan yazdıklarıyla böyle yaşadığı için mutlu bir yazar gözüyle baktığımı söyledim. İngiltere'de, Fransa'da ondan çok tanınmış büyük şairlerin bir yerlerde çalıştıklarını, karınlarını ancak öyle doyurduklarını anlattım. Benim de kendisi kadar Türkiye'de tanındığımı ama şair olarak yazdıklarımın hiçbir şey kazan-

madığımı ekledim. Csoori'nin şiirlerini en çok üniversiteli gençler seviyor. Macaristan'da telif hakkı oldukça yüksek olduğu için herhangi bir şiir kitabından kazandığı para en az bir yıl yaşamasını sağlayabiliyor. Csoori'nin çok sevdiği şair Amerikalı Ginsberg ile Ferlinghetti. Zaten Csoori az çok isyancı bir ses olmak istiyor. Ben de bunun için mi onu sevdim?

16 Eylül

Budapeşte'yi geziyorum. Elimde plan, köprülerden başlayacağım. Tuna beş köprüyle iki yakasını kente bağlıyor. Pazar olduğu için halk sokaklarda. Asmaköprü'nün yanındaki bir kahveye oturdum, gelen geçene bakıyorum. Tuna kıpırtısız. Asmaköprü en eski köprülerden biri. 375 metre uzunluğunda. Tuna birden kıpırdamaya başladı. Ve rengi de değişti. Elizabeth köprüsüne doğru yürüyorum. Süssüz, düz, yalın bir köprü. Yeni ve çelik. Altından geçiyorum.

Saat 11.00. Özgürlük köprüsündeyim. Süslü bir köprü. Onun içinde pek sevmedim.

Petofi köprüsüne doğru yürüyorum. Bu köprü'nün de bir özelliği yok. Düz, demir bir köprü o kadar. Kent, bu köprüde ölüyor. Yok gibi. Ve sıkıntılı.

Kentin içine doğru yürüyorum. Ferenó Körüf'dayım. Bir dörtyol ağzı. Canlı ve güzel. Kemerli bir kahveye giriyorum. Kahve oldukça kalabalık. Sağımda bir kız annesiyle oturuyor. Kımıldatısız. Onun ilerisinde bir başka kız, ipek, gibi ve sarı. Üflesem düşer sanki. Çıkıyorum.

Saat 12.00. Kalvin Barro: Bir dörtyol ağzı. Sıkıntılı. Bir tramvaya atlıyorum. Tolbunhinter'e doğru yürüyorum.

Bir çocuk bahçesi. Çocuklar her yerde aynı. Bir çocuğa gülüyorum.

Gece. Buda'da: Eski mahallelerde. Buraları Budapeşte'nin en sevdiğim yeri. Evler, sokaklar iki-üç yüz yıllık. XVII. yüzyıldan biri çıkıp gelse evini kolaylıkla bulur sanırım. Hiçbir yerini değıştirmemişler. Yazık ki her taraf turist dolu.

17 Eylül

Saat 09.00. Kocaman, belki 10 kiloluk ekmekler taşıyorlar. Birine dokundum. Sıcak ve taze. Elimde kokusu kaldı. Uzun zaman da çıkmadı. Sevindim.

Dükkânları geziyorum. Her şey var. Gima gibi her şey olan küçük küçük dükkânlar. İki küçük sabun, iki paket çay aldım, çıktım.

Lenin Bulvarı. Bir özelliği yok. Büyük, güzel. O kadar.

Saat 11.00. Yabancı Yazarlar dergisindeyim. Dergiyi çıkarlarla tanışıyorum. Bizim Yeni Dergi biçiminde bir dergi. Yabancı yazarların yazılarını Macarcaya çevirip basıyorlar. Çağımızın birçok ünlü yazarlarının yazıları var. Oktay Rifat'ın Agamemnon şiirini de çevirmişler. Dergiyi Oktay'a göndermeleri için adresini verdim.

Madach Szinhaz Tiyatrosu. Nemeth Lazlo'nun bir oyununu gördüm. Hiç Macarca bilmediğim halde oyunu sıkılmadan seyrettim. Sıkılmayışımın iki nedeni vardı. Önce sağlam yapılı bir oyundu. Çatının bu denli sağlam kuruluşu oyunu aksatmıyordu. Sonra da çok iyi oynanıyordu. Bessenyei Frenc, çok iyi aktör.

B.'lerin evi. Macaristan'da gördüğüm bu ikinci ev. Annesi ve babası çalışıyor B.'nin. Bir de erkek kardeşi var. Her şeyleri var. Aydınlık, rahat, gülen bir ev. Televizyon seyrettik.

Bizim Sefaret'e uğradım. Birgün önce Sefir benimle görüşmek istediğini bildirmişti. Adımı Budapeşte gazetelerinde duymuş. Macar Kültür Münasebetleri Enstitüsü'nün benim için verdiği yemeye gelebileceğine üzgün olduğunu söyledi. Sonra da Budapeşte radyosunda yaptığım iki konuşmanın konusunu sordu. Anlattım. Benim adımı öyle sanıyorum ki ilk kez duymuştu. Macaristan'a çağrılmasaydım belki hiçbir zaman da duymayacaktı. Sefaret, eski, güzel bir yapı.

18 Eylül

Etterem'de. Bir ayaktakımı meyhanesi. Bir palinka söyledim. Daha sabah. Meyhane küçük bir yer. 25 kişi kadarız. Herkes

ayakta içip gidiyor. İşçiler, sıradan insanlar, kadınlar. İki işçi bağıra bağıra konuşuyor. Kılıkları iyi değil. Gözleri de kırmızı. Meyhaneyi iki kadın işletiyor. Biri kasada duruyor. Öbürü içki veriyor. Müşteriler kadınlarla şakalaşıyorlar. Bir puro yakıp onlara bakıyorum.

Gece

Tuna'ya bakıyorum. Duruk ve sessiz. Hava kapalı ve sisli. Margit Köprüsü'nün ağzında. Bir müzayede salonuna giriyorum. Eski çağ eşyalarıyla dolu. Kadın portreleri, eski aksoylu kadınlar. Bir çıplağa bakıyorum. 15.000 ferint. Yanında havanlar, ütüler, lambalar, tabaklar, semaverler, çanlar, haçlar, koltuklar, saatler, masalar, heykeller. Alıp gidilmeyi bekliyorlar.

19 Eylül

Yazarlar Birliği. Güzel bir yapı. Yazarlar Birliği'ne üye olabilmek için iki üç kitap yayınlamış olmak gerekiyor. Ayrıca kitaplar bir kurulca incelenip değerli bulunulursa üyeliye kabul ediliyor. Yazarlar Birliği bütün Macar yazarlarının haklarını korumakla görevli. Yalnız yapıtlarının değil, yazarların kişisel haklarını da koruyor, hastalık, dinlenme. Büyük bir kitaplığı var. Bütün dergiler de geliyor. Bir yazar bir yılda biteceği kitap için birlikten avans alabiliyor.

Saat 19.00. Vörösmarty. Bir kahve. Bir aksoylular kahvesi. Hanımlar şemsiyeli ve yaşlı çoğunlukla. Çok iyi giyinmişler. Her yer pırlıl pırlıl. B. ile zor bir yer bulup oturduk. Bir sarayda gibiyim. Bir palinka söylüyorum. Yerler halı döşeli. Kadife perdeli.

Saat 21.00. Külömlegesegel. Bir başka aksoylular kahvesi. Saray salonlarını andırıyor bu da. Budapeşte'de bir kahve geleceği var. Avusturya'yı görmedim. Orada bu gelenek daha görkemliymiş. Bu kahvelerin sosyalizmle alay eder gibi bir halleri var. Kahve içten iki katlı. Mermer oymalı. Saray lambalarıyla aydınlatılmış ve devlet işletiyor. Ne İngiltere'de, ne Paris'te, ne de şimdiye değin gördüğüm başkentlerde böylesine güzel kah-

veler gördüm. Bu kahveleri sosyalizmin uçları, doruk beğenileri diye düşünüyorum. Herkese açık yerler. Ama öbürleriyle karşılaştınca pahalı. Özellikle içkiye, dışarıda herhangi bir lokantada yiyeceğiniz bir öğle yemeğine yakın para ödüyorsunuz.

Magarit Adası. Çok güzel bir park. Tuna'nın içinde bir ada. Böyle güzel ağaçlara başka yerlerde pek raslamadım. Resim gibi ve güzel. Çok iyi baktıkları belli. Yine de çok doğal bir bahçe anlayışı seziliyor. Sanki eldeğmemiş gibi. Öylesine doğal. Halk giyinmiş dolaşıyor. Zaten Budapeşte'de çoğunlukla kötü giyinmiş birine rastlamak zor. Herkes temiz giyinmiş ve boyunbağlı. Başşehirli hallerini hiç üzerlerinden atmıyorlar. Sonra da ağırbaşlılıkları her an göze çarpıyor. Hep ölçülü ve durgun insanlar. Yalnız meyhanelerde kızıyorlar. Yoksa çok sakinler. Bu denli sakinlik beni neredeyse çıldırtacak. Belki yalnız Macarlar kara adamının bütün özelliğini taşıyor. Avrupa'nın ortasını bu suskunluklarıyla temsil ediyorlar.

20 Eylül

Buda'dayım. Eski mahalleleri, eski sokakları, evleri bir başıma dolaşıyorum. Bir bara giriyorum. Çıgan orkestrasına en uzak yere oturuyorum. Bir kadın şarkı söylüyor. Dört Amerikalı geldi, ikisi kadın ikisi erkek. Barın sessizliğini bozdular. Bir yığın sululuklar yapıp gittiler. Barın havasını değiştirdikleri için sululuklarını sevdim.

Birden Budapeşte'de serseri görmediğim aklıma geliyor. Bir işsiz de. devlet serseriye de, işsize de iş bulmakla görevli. İşçiyi de atamıyor. Bu da devlete büyük yük oluyor. Boros Zsuzsa buna "sosyalizmin insana olan güveni" diyor. Saygısı da.

Gece

Saat 12.00. Gar. Üçüncü kezdir biletimi çıkarıp bakıyorum: Roma-İstanbul. Gar çok kapılı, çok da büyük. Tren hemen hemen boş. Bu da beni çok sevindiriyor. Uyuyacağım.

22 Eylül

Uyuyamadım. Zsuza'yı düşünüyorum.

Zsuza, başları eğik, yaprakları düştü düşecek beyaz güller gibiydi. Dünyanın en hüznünlü yüzü Zsuza'da mı vardı? Şimdi onu gözümün önüne getiriyorum da böyle diyorum. Zsuza, yirmibeş yaşlarındaydı ama, çocuk gibi bir yüzü vardı. Belki de salt hüznündü onun yüzündeki. Ama hüznün onun yüzünü dünyanın en insancıl yüzü de yapmıştı. Onbeş gün Zsuza'yla Macar toprağını dolaştık; suların, dağların, ovaların yanı sıra yürüdük; yüzü hiç değişmedi. Zsuza'nın nasıl bir çocukluğu olmuştu, nasıl okumuş bugüne gelmişti? Pek bilmiyorum. Marxistti, Marxizme güveniyordu. İnsanlara, yurduna bağlıydı. Evinde, Marx'ın tuğla duvarları gibi yapıtları sıralanmıştı. Hüznle umut, onda birleşmiş gibiydi. Uzun tren yolculuklarımızda, geceleri garlarda bekleyen, uyuklayan, yorgun insanlar onun yüzünü daha da kaygılandırıyor-du ama, kurulmakta olan ülkesini yine de apaydınlık görmesini biliyordu.

Neden bilmem, dokunulacak kırılacak bir dal gibiydi Zsuza. Küçük dağ yolları, küçük sular gibi de hep yalınlık akardı üstünden.

Zsuza'nın yalnızlığını bozar, sorardım:

– Peki ya Tanrı'ya ne diyorsun, ne düşünüyorsun onun için? Yüzü birden gerilir:

– Dieu, c'est tomate! derdi. Sorulacak bir şeymiş gibi.

Zsuza'yla kimi geceler çıkardık, bir yerlerde yemek yiyelim diye; ama gittiğimiz her lokantada Macar Çingeneleri çigan havaları çalardı. Önceleri hoşuma giderdi bu havaları dinlemek. Giderek tekdüze bulduğumdan mı nedir, beni sarmamaya, dahası sıkırmaya başlamıştı. Bunun için de Zsuza'ya:

– Çalgısız lokanta yok mu sizde, dedim bir kezinde, Zzusa biraz sıkılmış:

– Devlet bunlara bir burda yer buluyor, bir buralarda çalışıyorlar; o da yarı çalışarak, yarı kaytararak: Sosyalizmin insana olan saygısı bu! diye yanıtladı sorumu.

Zsuza, hiç unutmayaım bir yüzdür bende. Ne zaman onu düşünsem, daha bir insanlaştığımı duyarım.

Zsuza dünyamıza düşmüş bir insan değil, melekti.

1969

DÜNYADA BİR GÜN

30 Ocak, Ankara

Saat sekizde kalktım. Her günkü uyanışımdan iki-üç saat geç. Kırk yılda bir böyle uyanırım.

Aynı çorapları giydim. Bugün evdeyim. Çayı demledim, sütü ocağa koydum. Süt kaynayıncaya değin jimnastik yaptım. Bir bardak sütlü kahve içtim, artana yoğurt çaldım.

Kahvaltı: Yarım dilim ekmek, iki yeşil, iki siyah zeytin, kâğıt gibi bir dilim kaşarla rokfor. Hemen hemen şekersiz bir çay.

Yıkayıp odama geçtim. Perdeleri açtım, masadayım. Bir bardak daha şekersiz çay içiyorum. Düşünüyorum.

Saat 09.00. Koca evde yalnızım. Ve yazacak hiçbir şeyim yok. Otlar gibiyim. Bir resmin yerini değiştiriyorum. Yerdeki bir kitabı düzeltiyorum.

Saat 09.30. Nefti kadife pantolonumu, nefti botlarımı giydim. Traş oldum. Bir portakal yedim. Masadayım yine. Bakıyorum. Hava puslu. Gökyüzü bulanık. Bir kuzey göğü gibi de düz. Bir kuş havayı yararak geçti. Uzakta kayboldu. Şimdi havada tıs yok.

Saat 10.00. Bir kahve yaptım, Ortadirek'i okuyorum. 228. sayfadayım. Zil. Sucu geldi, küpü yıkatıp doldurttum. Ortadirek'e devam.

Saat 11.30. Kapıcı geldi, marul, yoğurt, biftek ısmarladım. Gazetenin başlıklarına baktım. Havalar daha da soğuyacak. Komer üstüne bir haber okudum. Gazeteyi dürüp kaldırdım. Bahçede kapıcının karısı süprüntüleri döküyor.

Saat 12.00. Tarhana çorbası yaptım. Salça, pek az yağ koydum. Kapıcı eti, yoğurdu, marulu getirdi. Bol maydanozlu marul salatası yaptım. Bol limon sıktım.

Çorba, yarım dilim ekmek, biftek, barbunya, salata yedim. Bulaşıkları yıkadım, tabakları yerine koydum.

Yine masadayım. Doğa üstüne şiirler yazmayı düşünüyorum. Kısa, yalın şiirler. Çin şiirleri gibi.

Telefon, Edibe yemeğimi yiyip yemediğimi soruyor.

Saat 13.30. Varlık'tan mektup geldi, Yaşar Nabi, Dünya Şiiri Antolojisi'ni basacağını yazıyor / 2.000 TL.

Bir kahve yaptım. Paris radyosunu, haberleri dinliyorum.

Saat 15.00. Pıkaba W. B. Yeats'ın bir plağını koydum. Yeats, öksürükler, aksırıklar içinde iki üç şiirini okudu. Kitaptan asıllarıyla izledim. Sevgili ihtiyar ses!

Gökyüzü hâlâ kapalı. Ve puslu. Bir elmayı soyuyorum, kalın kabuklu.

Yazacak hiçbir şeyim yok. Ortadirek'ten otuz sayfa daha. Tek düzeli bir anlatış. Yinelemelerin de arkası gelmiyor.

Saat 16.00. Sıkıldım. Fethi Naci'nin Ortadirek üstüne bir yazısı.

Masayı biraz geriye çektim, üstünü düzelttim. Kitapların tozunu aldım, salona geçtim, Ortadirek'e devam.

Saat 18.00. Fransız Kültür Merkezi'nde M. P. Eblin'in bir konuşması.

Malraux'da: Thème de la Fraternité.

Saat 19.00. Bulvarda dolaşıyorum. Bir çocuk bana çarparak geçti. Sanatsevenler Kulübü Fahir Aksoy, DüNDAR Elburuz, Sunullah Arısoy. Mustafa Yalçın ve Hülya'ların yanına oturdum. Fahir balıkları anlatıyor. İlk kez dinliyorum. Bir votka, bir erik rakısı içtim.

Saat 20.30. Atilla Sav geldi, Ocakbaşı Konuşması'nda okunacak şiirlerim üstüne konuştuk.

Saat 21.00. Evdeyim. Edibe yatmış. Üç ızgara köfte, yoğurt, salata yedim.

Saat 22.00. Turan Erol'a gittim. Muammer Sun, Cengiz Bektaş, Turgut Pura, Murat Katoğlu içiyorlar. Bir bardak sulu rakı içtim. Gece yarısına doğru ayrıldım. Dışlerimi yıkadım, yoğurt yiyip yattım.

YAZMAK ÜSTÜNE

1 Şubat, Ankara

Ne zaman yazarım? Çoğun, sabahleyin. Sonra nerde kaldımsa sürdürmeye çalışırım. Sürdürebilirim. Başladığım şiiri hemen bitirmek isterim. Ama yazık ki, çabuk bitiremem. Yılda 3-4 şiir ancak çıkar elimden. İki yıldır da aynı konuyu iki üç kez yazdığım oldu. İki yıldır Karadeniz üstüne yazmak istediğim şiir bir türlü bitmedi. Kısaca, kolay yazamam. Bir şiir için, bir sonnet örneğe, 20-30 kâğıt harcarım. Her yazdığım satırı makinede görmedikçe de tadına varamam. Zaten mısra mısra kurarım şiiri. Ölçülü yazdığım zaman eni konu terlerim. Uyak, hece sıkar çünkü beni. Ama ölçülü şiir de başka türlü yazılmadığı için, uyarım ister istemez.

En çok, son yazdığım şiirler terletmiştir beni. (Nigâri, Anka, Orhan Duru, Hamsi). Nedeni de hiç alışmadığım bir biçimde yazmamdır, sanırım. İki yılda yazdım bu dört şiiri. Bir şiiri yazamazsam, daha doğrusu yazdığımı beğenmezsem, saklamam. Uğraştırır çünkü beni, yakarım.

Eskiden benim konularım, özgürlük, aşk, mutluluk, baskıya karşı koyma ve Anadolu'ydu. Sonra bunların yerini salt aşk aldı. *Çivi yazısı*, *Otağ*'da aşk'a yalnızlık da karıştı. *Çivi yazısı*, *Otağ* hemen hemen tarihlerden çıkmıştır. Şimdilerde konuların somut nesneler. *Hamsi*'yi yazmak için yüzlerce hamsi üstüne yazı okumam gerekti. Bir yüz kadar da hamsi resmi yaptım. Haftalarca hamsiler, bir tabakta, orada, masanın üstünde durdular. Bir aya yakın bir zaman ev balık koktu.

Hamsi'nin en az 30 kopyası var. *Anka* şiiri de bir yıldan fazla bir zamanımı aldı. Yırtıp yırtıp attım. Bir altı ay önce bir sabah uyandığımda "bitti" dedim.

Bir süre başladığım zaman sonunu getirmediğim, sinirliyimdir. Her şey beni sıkar, kavga ararım. Şiiri bitirince de en çok iki üç gün dinlenirim, bir yenisine başlarım. Zaten hiç yazacağım bitti demedim kendi kendime. Şimdilerde bütün yeryüzündeki canlıları, cansızları yazmak istiyorum. Dünyaya yeni gelinmiş gibi her şeyi var etmek istiyorum.

Yazarken okuru düşündüğümü hiç mi hiç sanmıyorum.

Beni oldum bittim yazacağım şiir düşündürmüştür. Bence şiir, istediğim biçimi alınca, iş biter.

Gerisi beni ilgilendirmez. Ama çıkan şiirin okuyanlarda uyandırdığı etkiyi merak ederim. Gördüklerime sorarım.

Kimi zaman kendimi salt şiire bırakırım. Şiirin çizdiği çizgiyi sürdürürüm. Bu, yazmak eyleminin kendisini sevme olayıdır. Konuyu bir yana atarak, şiirin götürdüğü yere gitmek. Anlamdı, anlamsızlıktı hiçbir şey düşünmemek. Salt yazma tadı. Beni zaten çoğu zaman da bu ilgilendirmiştir. Şimdilerde buna daha da bağlıyım diyebilirim. Yazmak hiçbir neden, amaç, tür düşünmeden. Yazmak için yazmak.

Çoğun kurşun kalem kullanıyorum. Mürekkebe oldum bittim ısınamadım. Kâğıtlara bayılırım. Belli bir boyu, rengi olmayan bir kâğıda şiirimi yazıp gönderemem. Makinede çok kâğıt harcarım. Ama gereğince temiz yazamam yine de.

Hiç kimsenin önünde yazamam, düşünenem. Büyük bir yalnızlık işidir benim için yazmak. Bir şiiri bitirince çarşılara giderim. Özellikle de pazarları dolaşırım. Herhalde konuşmak isterim.

Şiirlerimde düşünmediğim anlamları bulanlara bayılırım. Büyür şiir gözümde.

YUGOSLAVYA, 1969

YENİDEN
YOLCULUKLAR
YOLCULUKLAR

16 Nisan, Dubrovnik

Dubrovnik'e Doğu kapısından, Put Iza Grada'dan giriyorum. Bir Ortaçağ kapısı: Bir asmaköprü. Yerde sürünen zincirlere vuruyorum ayağımla. Birden kapının arkamdan kapanmasını istiyorum. İkinci, üçüncü kapıları geçiyorum. Surların arasına yürüyorum. Yüksek, kalın surlar. Bir şövalye ile karşılaşacakmışım gibi de seviniyorum. Yol, Izmedu Vrate Od Palca'ya sapıyor. Place evleri taştan, beyaz ve sur duvarları gibi de

kalın. Bir evin kapısından bakıyorum: Üst kata çıkan taş merdivenler. Bir başka taş kapıdan Place'e Dubrovnik'in alanına çıkıyorum. Cetvelle çizilmiş gibi düz bir alan, Place. Artık kentin içindeyim, anlıyorum. Bir kahveye girdim, bir kahve söyledim. Camdan, güvercinlere bakıyorum. Sabah ve saat 07.00. Birden bütün dükkânlar açıldı. Bir kadın kutuya mektubunu attı, sevinerek bir sokağa saptı. Place'e bitişik bir sokağa pazar kurmuşlar, havuç, marul, maydanoz, yumurta, elma değil de sanki çiçek satıyorlar. Bir güvercin defterimin üstüne düştü, ne yapacağımı şaşırdım öyle baktım durdum. Sonra açık kapıdan uçtu. Yugoslavlar güzel insanlar. Ama olağanüstü bir güzellik değil bu. Daha çok insancıl bir güzellik. Onun için de batmıyor.

İlk, bir banka aradım: çekleri bozduracağım. Çeklerin üzerine yeniden imza attırdılar. Bir süre imzamı incelediler. Sonra da tutmuyor dediler. Güldüm, anlamadığımı söyledim. Kimilerini üçüncü kez imzaladım. İlgili biri sonunda kabul etti çıktım. Doları küçük pantolon cebime yerleştirdim, dolaşıyorum. Bir sokak: Ulica Zamanjina. Panjurlar, saksılar fenerler. Uzun bir sokak Zamanjina. Merdivenleri çıkıyorum. Sokağı sonuna dek çıktım, sonra da aşağıya baktım. Durduğum yerden evlerin çatıları görünüyor. Ortaçağ çatıları. Bir adam pencereyi açıp baktı. Sanki evinin bahçesinde dolaşıyormuşum gibi de öfkeyle baktı. Bir kedi hızla geçti. İki güvercin havalandı. Sokak üç metre enliğinde, beş yüz metre de bir uzunluk, Zamanjina'yı kesen ilk sokağa sapıyorum. Evler yeşil panjurlu ve çiçekli: Karanfil, dalya. Bir incir ağacı yeni yapraklanıyor. Sokaklar hemen hemen boş, kimse görünmüyor. Boskovicia Sokağı'ndan Place'e indim. Bir kamyon süt indiriyor. Boskovicia'ya şimdi aşağıdan bakıyorum. Dünya güzeli bir sokak. Place boş gibi, çocuklar okula gidiyor. Bir çocuk bir çocuğa bir şeyler anlatıyor ve ben bir şey anlamıyorum. Ama ikisi de gülüyor. Güldüklerini anlıyorum. Gülmek bir dünya dili. Ulica Siroka'ya, bir başka sokağa bakıyorum. İki kişi geçiyor, o kadar.

Saat 08.00. İlk kiliseye girdim, Place'e bakıyor. Hemen hemen kimse yok, kimsenin olmayışını seviyorum. Papazın arkası dönük. İsa'sına bakıyor, beş kadın dua ediyor. Dağınık.

Boşluğu doldurmaya çalışıyorlar. Mumlar yanıyor. Dipte bir yer bulup oturuyorum. Bakıyorum; temiz ve aydınlık bir kilise. Gidip gelenler sanki dünyada değilmiş gibi öyle sessiz girip çıkıyorlar. Bir diktörtgen kilise. Duvarlar aziz resimleriyle dolu. Yalnız gibi azizler. Papaz gitti, kilise daha bir güzelleşti. Artık hiç ses yok. Korkunç yaşlı bir kadın elini önce mermere, sonra yüzüne sürdü. Sonra da sırasına gidip oturdu. Ben İsa'nın önüne gidip durdum. Bir çarmıhı bir eliyle de bir dalı tutuyor.

Yeşil İsa. Ve alevler içinde. Kötü bir resim. Önünde altı büyük mum yanıyor. Yerde bir kilim, yürüyorum. Başka bir İsa'nın önünde duruyorum: Bir heykel, korkunç eski bir çarmıha asılı. Çıplak. Başı yere düşmüş. Bir kadın bana sürtünerek geçti. Sıkıldım, çıktım. Kapıdaki levhadan anlıyorum, bir Fransiskan kilisesi. Saat kulesine bakıyorum: 44 metre. Gotik bir yapı, Beyaz ve XIV. yüzyıldan. Dubronik'te her şey beyaz, bir Ortaçağ rengi mi diye düşünüyorum.

Saat 09.00. Gradska Kafana. Bir kahve, uzun, büyük, öbür kapısı limana çıkıyor. Dubrovnik'in en güzel kahvesi. Yerler mermer ve kemerli. Bomboş. Bin kişiyi alır oysa, bir sljovica söylüyorum. Garson anlamıyor dediğimi, doğrusunu söyleyinceye kadar akla karayı seçiyorum. Uzun da heceletti sljovica'yı. Sert bir içki ama bayılıyorum. Denize bakıyorum ve cezaevindeki Ece Ayhan'a bir kart yazıyorum. "Bir ozanın küllerini yakmaya geldim." diyorum. Böyle demeyi seviyorum.

Place'deyim yeniden. Bir başka kiliseye giriyorum. Kutuya bir dinar atıp bir yığın dinsel kartlar alıyorum: İki çıplak çocuk sarı bir evliya'yı taşıyor. Süssüz, yalın bir kilise, bir katedral. Kilisenin tek müşterisi bir kadın bana bakıyor, çirkin ve ihtiyar. Bir kızın arkasından Sponza'ya girdim. İki demir askerin önünde durdum. Sponza üç katlı, taştan. Bir XVI. yüzyıl yapı. Bir salona girdim. Bir takım belgeler sergileniyor. Yazıların hiçbirini anlamıyorum. Slav dilleri. Fotoğraflardan Sovyet Devrimi Belgeleri sergisi olduğunu anlıyorum. Mektuplar, gazeteler, dergiler, kupürler, fotoğraflar. Marx'la Engels'in iki kötü fotoğrafı önünde duruyorum. (Ama Marx'ı, fotoğraf ne denli kötü olursa olsun bozmamış yine de. Gülüyor Marx, o güzelim

sakallarıyla). İkisinin altında Lenin'in fotoğrafı. (...) Bir kartpostalda da Lenin ortada, sağında Troçki, Krupskaya ve ötekiler. Lenin'in başı öne eğik. Ama inatçı bir duruşu var. Bir gazete: Borba. Mektuplar, mektuplar, hepsi el yazısıyla. Bir başka köşede Tito. Denizci elbisesiyle ve maviler giymiş. Bir gemide uzaklara bakıyor. Elim ayağım buz gibi Sponza'dan çıkıyorum. Güneşli ilk sokağa, Ziatrska'ya sapıyorum. Yazık, bu sokakda öbür sokaklara benziyor: Düz, uzun ve merdivenli. Soldaki ilk sokağa kıvrılıp güneşte ısınıyorum. Sokağa çamaşırlar asılmış (güzelim çamaşırlar).

Üç kedinin güneşlendiği bir başka sokağa tırmanıyorum. Kırmızılar giymiş bir kadın bana bakıyor. Dünya güzeli iki kız pencereden pencereye konuşuyor. Sokak sura gelip dayandı. Birden surlar arasında olduğumu anladım. Kapılar kapansa bir başka dünyada olduğumu daha bir anlayacağımı düşünerek kapıların kapanmasını candan istiyorum. Bir sokağa iniyorum, çiçekler, beyaz çarşafklar, içlikler. Bir evin içi görünüyor: Tertemiz. Sanki taşlıklardan su hiç çıkmıyor, sokağı, evi, kenti yıkıyor boyuna. Değişik bir sokak bu. Düz inmiyor, kıvrılıp duruyor. Sokaklarda hemen hemen çocuk yok. Nerdeler çocuklar? Dubrovnik'te çok az çocuk var. İki çocuğu gördüm de çocuklar aklıma geldi. Sokağın adını okuyorum: Celestina Medovica. İtalyanca bir sokak adı mı? Place'e, çeşmenin yanına çıktım. Place bir zamanlar ince bir koluymuş bir denizin. Adriyatik'in mi? Bir toprak kaymasında da Dubrovnik'in (XII. yüzyılda) bir alanı olup çıkmış. 292 metre Place. Dubrovnik'i, bu Ortaçağ kentini ikiye ayırıyor. Ta I. yüzyıldan beri biliniyor Dubrovnik Cumhuriyeti, bir Yunan kolu olarak. Ama Romalıların, Slavların bir kolu olup çıkıyor. Ta baştan beri de 'denizden geçinen' bir kent. Surlarla sonuna dek egemenliğini korumuş.

Venedik'e, Bizans'a sessiz dayanmış. Bize de vergiler vererek sürdürmüş cumhuriyetini. Place'e, bu görmüş geçirmiş alana bakıyorum uzun uzun, sonra da Onofrio çeşmesinin önüne gidip duruyorum. Bir XV. yüzyıl çeşmesi. Bir kurnasından ellerimi yıkadım. Kentin ikinci bölümüne, ilk sokağa tırmanıyorum. Öğrenciler güneşleniyor. Kıskanıyorum. Bir film: Caro-

line Cherie, De Sica'nın. Bir Akdeniz sokağı güzelliği: Kıvrınlar, çıkmazlar, çocuksu evler, balkonlar. Dükkânlar, dükkânlar. Pantolonlara bakıyorum: 120-150 dinar. Sokak birden alana çıktı, yalın, küçük bir alan: Poljana Gunduliceva. Güneşte arkamı ısıttım. Bir saat altıya on var, durmuş. Bir sokaktan deniz göründü. Denize, limana çıktım. Kayıklar, kayıklar. Bir anlamı yok. Yeniden kente, bir şarapçıya, Vino'ya girdim. Bir bardak şarap, iki yumurta söyledim. Kötü bir şarap. Şarabı yarısına kadar içtim çıktım. İki işçi yemek yiyordu. Bir adam ayakta şarabını içiyordu.

17 Nisan

Bir deniz hayvanları müzesi: Aqvarium. İlk bir istakozun önünde durdum. Ayaklarını, güzelim ayaklarını oynatıyor. Vücutu kımıldamıyor. Bıyıklarını arada bir sallıyor: Kıpırmızı. Bir çocuk büyüklüğündeki kaplumbağaya bakıyorum. Kımıltısız. Uyuyor mu? Balıklara geçiyorum: Pagar, kınaja, jastog, skripina, arbun, baba, glabu, rakovica, pıc, sarac. Korkunç üşüdüm.

Od Pustijerne sokağı: Kemerli, dünyanın en güzel sokağı. Birden Dubrovnik'te bin yıl kapalı kalabilirim, diye düşünüyorum. Dünyada sokak görmek isteyen Pustijerne Sokağı'nı görmeli, diyorum. Dubrovnik'in en güzel sokakları bu bölümde. Ultica Resticeva, insanın kaybolabileceği bir sokak, boyuna kıvrılıyor ve kemerlere, deniz diplerine, gökyüzlerine inip çıkıyor. Bir pencere açıldı. XIII. yüzyıldan mı? Bir sur sokağına. Ulica Za Karneoma'ya giriyorum. Dar. Büklüm büklüm. Bütün sur sokaklarını dolaşıyorum, hepsi de çıkmaz sokaklar: Ulice Brace, Anrija, Gujra, baljevi, Pobijana, Sadakat. Alana çıktım, bir tahta kaşık, bir ağaçtan tepsi aldım: 77 dinar.

Bir tepeden Dubrovnik'e bakıyorum. Surları, burçları, mazgalları, kiliseleri, çatıları, cânım çatıları görüyorum. Deniz dümdüz. Gökyüzü bulutsuz. Kentte çit yok.

Rector'da (XII. yüzyıl yapısı). Gotik rönesans çağlarını, daha sonraki çağları yaşamış, kocamış bir yapı. Salonun üzerinde bir yazı: Obliti privatorum publica curate: Özel işlerini-

zi bırakıp, halkın işiyle uğraşın. Dubrovnik Cumhuriyeti'nin bir dövizini. St-Blaise kilisesine giriyorum. İnce iki sarı mum alıp yakıyorum.

Akşam. Surların dışından yürüyorum, deniz dibinden. Hiçbir top bu surları yıkamaz diye düşünüyorum. Öyle de olmuş. Üç kapıdan giriliyor kente. Asmaköprü, zincirli. Demirleşmiş iki büyük tahta kapı artık hep açık: Batı kapısından kente, yeni kente çıktım.

18 Nisan

Dubrovnik'in dışı, yeni kent. Bütün sahil boyunca da uzanıyor. Bütün yeni kentler gibi de hiçbir özelliği yok. Yeni, o kadar. Uzaktan St-Lue kalesine, bakıyorum. Sonra da eski limana iniyorum. Bir sura arkamı dayayıp denize bakıyorum. Kıpırtısız.

Öğleden sonra, Budva

Budva. Bir Ortaçağ ilçesi. Dubrovnik gibi de surlarla çevrili. Dubrovnik'ten koparılıp buraya getirilmiş sanki. Büyük bir kapıdan Budva'ya giriyorum. Bir Akdeniz köyü. Venedik'te gibiymişim gibi de birden kayboluyorum. Sokaklar, sokaklar. Bir dondurmacıdan dondurma alıyorum. Sokaklara bırakıyorum kendimi. Burada da bütün sokaklar bir sura gelip dayanıyor. Bir adama Budva dan nasıl çıkacağımı soruyorum. Bir yolu gösteriyor, yol boyunca yürüyorum. Yol surla tıkanıp kalıyor. Bütün Budva'yı on beş dakikada koşarak dolaşacağımı sanıyorum, öylesine küçük bir sur içi kenti. Budva'da bembeyaz, Dubrovnik gibi, insanlar güler yüzlü. Hep gülüyorlar. Bir sinema afişine baktım, bir İtalyan filmi oynuyor. Bir kahveye girdim çıktım. Kahvede düşünen bir resim: Tito. Beş pul aldım. Beşinde de Tito'nun resmi. Beş düşünen Tito. Karamsar bir resmi Tito'nun. Bir Ortaçağ kentinde karamsar bir Tito: kahvelerde, pullarda, sokaklarda.

Sv. Stefan. Bir balıkçı köyünü onarmışlar, turistik bir yer yapmışlar. Bütün güzelliği karışıklığında. Turistler evlerini

kolay kolay bulamazlar sanırım. Sv. Stefan'ı bunun için mi sevdim. Bir de merdivenli oluşu, kemerlerden, keçi yollarından geçip küçük iki göz evlere çıkışı güzel. Ama turistik olması beni çileden çıkarıyor. Eski Sv. Stefanlı balıkçıları, evlerini, karılarını, çocuklarını düşünüyorum. Onlardan kimseler yok. Yazık!

ROMA, 1969

12 Ekim

İki saat sürdü Sofya'yla Roma arası, uzun ve sıkıcı. Oysa Orhan Peker'e biraz önce 'Dünyada gittikçe daha az sıkılıyorum' diye yazdım. Roma'ya indim ineneğim, korkunç sıkılıyorum. Elimdeki kitapta 'Roma yedi tepe üstüne kurulu' diye yazıyor ve R. C. Namationus:

ESKİ YER YUVARLAKLIĞINI BİR TEK ŞEHİR HALİNE GETİRDİM, diyor.

Sakalım iki günlük ve *Europe on 5 \$ a Day* kitabını karıştırıyorum. İstasyonun yanındaki Gioberti pansiyonuna gittim, eşyalarımı bırakıp kazağımı geçirip çıktım.

Korkunç bir gürültü Roma ve araba mezarlığı. Araba mezarlığı ve gürültü! Araba ölüleri (çoğu Fiat).

İki memesini açmış iki İtalyan orospusu gülüyor. İtalya'da (Roma, İtalya demek) her sokağın başında orospular bekliyor (daha çirkinini görmedim).

Erkenden yattım, bütün gece L. de Vinci Caddesi arabalar, tramvaylarla sarsıldı durdu. Pansiyon sessiz, yalnız inip çıkan asansörün sesi. Sokağa baktım pencereden, kimseler yok. Ama tramvaylar, arabalar vızır vızır geçiyor. Roma sulanıyor, saat 06.30 ve hâlâ karanlık. Sokaklar kâğıt, çöp yığını sanki bir hava akını olmuş, bütün Romalılar da sığınaklara çekilmiş ve bütün pisliklerini de bırakıp gitmişler.

Roma nasıl arınır?

İtalyan gülüyor ve uzun boylu da hiçbir şey umurunda değilmiş gibi.

Saat 07.00 Roma'sına dalıyorum. İstasyonda üç adam. Uyuyor, gidip gelen tramvaylara bakıyorum. Ve trenler ilk

kez hüznün saçıyor. Otlar, ağaçlar gibiyim. Roma'da da ve öyle bakıyorum hiçbir şey duymadan. Roma garı yeni ve büyük, bütün yeni yapılar gibi anlamsız, sonra da Roma yapılarına adamakıllı ters düşüyor. Can Alkor'a gideceğim, bir polise yolu sordum, biner sayfalık beş ciltlik Roma kılavuzunu önüme koydu, şaşkınlığımı anlayınca da, kılavuzdan sokağı gösterdi ve güldü. (Birden Roma'yı anlamış gibi oldum, Roma kılavuzunu elime alınca). Pornaci alanını arıyorum (İstasyondan bin yıl ötede olabilir).

Gittiğim yerlere hemen alışıyorum, alışınca da sıkılmaya başlıyorum. Her kent ancak bir iki gün için çekiyor beni. Ne denli renkli olursa olsun.

İtalya'da mermer yaşıyor. Bütün İtalyan kentlerini düşünüyorum da böyle diyorum. Mermerin böylesine kendini koyduğu, böylesine mermer olduğu başka ülkeler var mı bilmiyorum.

Roma'da herkese bir araba düşüyor sanıyorum, arabalarla insanlar kol kola gidiyorlar, birlikte oturuyor, yatıyor, deniz kıyılarına çıkıyor, kahvelerde oturuyor, kiliselere girip çıkıyorlar.

13...

Roma'da sanki yasalar yok ve herkes evindeymiş gibi düzen aksamıyor. Roma'nın verdiği duygu bu oldu bana.

Alanlar, alanlar, alanlar. Roma bir alanlar kenti. İspanya alanında Can bir evi gösteriyor 'Keats bu evde oturdu' diyor. Roma'nın tepeler üstüne kurulmuş olması Roma'yı tekdüzelikten kurtarıyor, yedi kentteymişsin gibi bir duygunun içine atıyor.

Bir adam karpuz dilimlerini sıralamış satıyor.

O kadar çok yemişim ki tiksindim kendimden.

Roma, gürültü, araba mezarlığından sonra da papazlar kenti. Vatikan alanı gibi papaz dolu bütün sokaklar. Bu da yetmiyormuş gibi yemek yediğin tabağa, kahve içtiğin tabağa papazların resmini basmışlar. Ama kiliseler de papazlar da Roma'nın süsü gibi, batmıyor insana. Din sanki Roma'da yal-

nız sokaklarda yaşıyor, otobüslere, tramvaylara biniyor, kahve-lerde akşam çaylarını içiyor, sonra yine bir sokak başında oros-pularla kıvrılıp yatıyor. Yaşamın öylesine içine karışmış.

İki kız kardeş, anneleriyle Gioberte kahvesinde oturuyor-lar. Kızlar korkunç hızlı konuşuyorlar, durmadan da bir şeyler anlatıyorlar. Kadınlar her yerde bir şeyler anlatıyorlar ve bağı-rarak. Konuşan bir ulus İtalya.

Piazza Colonna / Piazza Fiume / Piazza Navona. İtalyan çarşıları evlerin, anıtların, alanların, sokakların, içine girmiş, kentle karışmış, bir olmuşlar.

Roma, papazlarıyla Katolik bir koku saçıyor.

Bağırıyor ama kızmıyor İtalyanlar.

Roma'da trafik de kentin bir parçası gibi sokaklarla, evlerle insanlarla koyunkoyuna. Bir yasaları var mı hiç belli değil.

İtalyan polisleri tavus kuşlarına benziyor, korkunç süslü.

Motosikletler Roma'yı bir savaş alanına çeviriyor. Ve Romalılar pek yürümüyorlar.

İki papaz öpüştü (papazların öpüştüğünü ilk görüyorum).

14 Çarşamba

Saat 05.00 ve Roma horluyor.

Bir adam kaplumbağalarını diziyor, iki kişiler ve konuşmuyorlar. Susan iki İtalyan'ı ilk görüyorum.

Oteli değiştirdim, oteli değiştirmek Roma'dan ayrılmak isteğimi öldürdü. Buna sevindim.

Piazza di S. Silvestro, otobüsler, tramvaylarla ölmüş bir alan. Ama güzelliğini yine de bastramıyorlar.

Yedi tane boy boy kalem aldım, bayılıyorum kalemlere.

15 Perşembe

Vatikan'ı geziyorum.

Tiber Nehri kurudu kuruyacak. Öyle ölü bir kol buralarda.

Roma evlerine, evlerin küçük küçük pencerelerine bayılıyorum. Roma yalnız mermerin değil, tuğlanın da tadını çıkarmış.

Mikel Angello'nun salonu, dürbünle tavana bakıyorum, başım döndü.

Mikel Angello bir cellat gibi bu kiliseye girmiş çıkmış, yalnız yaşamış. Rafael bir prens gibi onun salonundan geçiyormuş her sabah, bir yığın hayranıyla.

Galile'nin bir elyazısı: Yıldızlar üstüne bir mektup.

Lüter'in elyazısı çok güzel.

Botiçelli'nin, Dante'nin kitabı için krokileri.

Virgülüs'ün yazmaları.

Arjantin alanında bir yüz kadar kedi güneşliyor.

Korkusuz.

Roma'da bir papaza ikinci kez rasladım, Roma'da ve bir papaza ikinci kez raslamak.

Roma büyük bir garaj.

Çirkin İtalyan'a pek raslanmıyor. İhtiyarlar da pek çıkmıyorlar, oysa Fransa'da ihtiyardan geçilmez sokaklarda.

Roma: Uğultu.

Dubrovnik sokaksa, Roma da alan.

Bir çiçekçi, güllerin kimi yapraklarını elinde bir makas kesiyor.

16 Cuma

Roma'nın eski bir gravürünü arıyorum, bulamadım. Yazık.

Mussolini'yi düşünüyorum ve hiç İtalyan bulmuyorum Mussolini'yi.

(Mussolini nereden geldi aklıma şimdi?)

Roma'da insan başına kaç papaz düşünüyor ki?

İtalyancayı dünyada herkes anlar diye düşünüyorum: İtalyan bütün vücuduyla konuşuyor, ağızyla değil.

Birden Roma'da su içmek aklıma geldi. Ben ve su içmek. Hiçbir yerin suyunun tadını bilmem de.

17 Cumartesi

Bütün Roma'yı yaya dolaşacağım. Roma'da yazık ki küçük sokaklar, iğri büğrü sokaklar yok, çıkmaz sokaklarsa hiç yok.

Saatim durmuş.

Roma'da askerlere pek raslanmıyor.

Roma, Roma'ya benziyor.

1970

HALİKARNASSOS, 1970

BİR GİRİT EVİ

1 Nisan, Halikarnassos

Beni evin ilk yapısının değişikliği, yalınlığı ilgilendirdi. Sokağın öbür evlerinin yanında bir kale gibi duruşu, birbaşinalığı, görkemi, beni bir anda allak-bullak etti. Eskiliğini, orasının burasının çökecekmiş gibi olmasını görmeyiverdim. Şimdiye değin hiç görmediğim değişik bir yapı.

Bir Girit eviyle de ilk kez karşılaşıyorum. İçine girdiğim de iç avlusuyla yapının insanca boyutlar koyduğunu gördüm. Bu boyutlar, oturacağımız, kalkacağımız, çalışacağım yerleri daha ilk bakışta belli etti. Yapıyı bozmaksızın onartıp içine geçtiğimde, asıl o zaman insanca dediğim şeyin yalınlık olduğunu anladım. Yapı, çoğunluğun, yani halkın gereksinmelerinin bir birikimi olarak kurulduğu için en insanca biçimini almıştı. Bu belki de tek insan kafasının oluşturduğu bir yapı olmamasından geliyordu. Daha çok birlikte yaşama sonucu bulunmuş bir yapı biçimiydi bu.

Bu ev kısa sürede bendeki gereksiz ayrıntıları da attı; beni de yudu yıkadı, en doğal biçimime getirdi.

Girit evleri bu insanca boyutlarıyla, insan geçmişinin, geleceğini kuran yapılarımız gibi gelir bana.*

Kısa sürede de evin onarımına geçtim. Oldukça uzun bir zaman aldı bu. Ama değdi de.

* Sonraları, benim Girit evi dediğim bu yapı biçiminin Akdeniz'e özgü olduğunu anladım. Akdeniz'in birçok kıyı kentlerinde (ta Cezayir'e değin) gördüm bunu. Bütün Yunanistan yarımadası, Adriyatik boyları bu tür evler, sokaklarla donatılmıştı. Özellikle de adalar. Adriyatik'i görünce bunlara Akdeniz mimarisi diye bakmaya başladım. Özellikle de Akdeniz halklarının bulduğu, uyguladığı biçimlerdi bunlar: Akdeniz'in küçük insanların.

EV ONARILIYOR

28 Nisan, Halikarnassos

Evin bütün pencerelerini açtım. Pencereler, sıvalar, taban tahtaları dökülüyor.

Usta aramaya çıktım. Yarın bazılarıyla buluşacağım.

Korkunç yorgunum. Erkenden yattım.

29 Nisan

06.00'da uyandım. İki bardak şekersiz süt, bir tabak yoğurt. Su tesislerini yapacak ustayla buluştum. Eve su gelecek, belediyeyle dilekçe verdim. 9 lira harç yatırdım. Bir su saati aldım. Kutu gibi, küçük bir gereç su saati. Ama ağır mı ağır. Güzel de. Bütün gereçler gibi.

Bir işçi tuttum 150 liraya bütün su yolunu açacak.

Marangozla eve gittik. Yedi pencere, 2 kapı için pazarlık ettim, 1.400 lira. 500 lira kapora verdim. 15 günde bitecek.

Öğleden sonra duvarcı ustasıyla evi gezdik. Bir hafta sonra başlayabilecek.

50 torba çimento, 556 TL.

48 lira evin elektrik vergisi.

Kum, kireç 456 lira.

Akşama doğru denize girdim. Balıkçı kahvesine gittim. Balıkçılar dünyanın en iyi insanları.

30 Nisan

Bir memurla tanıştım. Kumbahçe Mahallesi kentin en fukara mahallesi dedi. Halkının yaşayışını da aşağıladı. Giritli ve balıkçı diye. Adamdan tiksindim.

Yarın sıvalar sökülmeğe başlıyor. Kazma, kürek, kürek sapı aldım.

Kireçler geldi. İki deve yükü. Deveci hoş bir adam, develerini anlattı durdu. Develerin yaşı sekiz ile on. 'Bir deve kaç yaşında işe koşuluyor?' diye sordum, 'UÇ', dedi. 20 yaşında da işten kesiliyor. (25 yaşında da zaten ölüyor). Kireçleri deveciyle avluya çektik.

1 Mayıs

Evin iç sıvaları söküldü. Yarın dış sıvalarının sökümüne başlanacak.

Dört eski pencereyi söktüm. Yoruldum.

Kireç söndürülmeye başlandı. Su yetersiz. Çeşme iplik gibi akıyor.

2 Mayıs

Ev bir iskelet haline döndü. Yalnız dört taş duvar.

3 Mayıs

Kireç söndü. Sıva için üç gün bekleyecek. Hergün üstüne su dökülüyor, kuruyup çatlamasın diye. Kirecin beyazlığını seviyorum.

4 Mayıs

Bahçe duvarlarının onarımına başlandı. Üç kişi, bir usta iki de yardımcısı.

5 Mayıs

Suyolu açmak için 50

Gereçler için 275

İşçilik için 125

Yıkım için 500

Lastık boru için 17 TL. ödedim.

Bahçe duvarlarının onarımı bitti gibi. Onarım sırasında bütün gün ustaların başında durdum. Sıvayı, sıvanın vuruluşunu izledim. Uygulayacağı sıva biçimini anlattım. Evin eski biçimini korumak istiyorum.

Harç karmaya, taşımaya yardım ettim.

Eski Giritli evlerini dolaştım. Baca, sıva, tahta, işlerini inceledim. Eski Girit evlerini çok seviyorum.

Ustalara para dağıttım.

Öğleden sonra sokağın onarımıyla uğraştım. Şimdi bir şeye benziyor sokak. Ama taş döşenmedikçe sokaklığını sürdüreceğe benzemiyor.

Akşam Ali'nin dükkânı kapayıp içtik. Berberlik yapıyor. Dünya iyisi Ali.

7 Mayıs

Kentin ileri gelenlerine tanıştırdım. Korkunç sıkıldım.

Dış sıvaların onarımını götürü verdim: 350 TL.

8 Mayıs

Dış sıvalar bir iki güne kadar bitecek. Hep başındayım ustaların.

Sıva resim gibi. Dikdörtgenler, altıgenler, üçgenler. Kimi zaman malayı alıp ben de karışıyorum sıvanın biçimlenmesine. Bu biçim sıvaya derz deniyor.

Bir işçi tuttum bahçeyi temizlettim: 20 TL.

9 Mayıs

Bugün cuma. Cuma günü ustalar çalışmıyor, dinleniyorlar. Camiye, pazara gidiyorlar.

Marangoz, taban tahtalarının ölçüsünü aldı.

Yarın üst katın kaba sıvası bitecek.

Azmakbaşı kahvesinde güneşledim. Balıkçılarla konuştum. Hepsini çok seviyorum.

10 Mayıs

Taban tahtaları söküldü. Öğleden sonra beton dökülecek. Eski Giritli evlerindeki ocak biçimlerini inceledim. Duvarcı ustasına sevdiğim eski bir ocak resmini çizdim.

10 Mayıs

İşçi bulunmuyor. Hemen hemen her sabah amele kahvesine gidiyorum, saat beş sularında, işçi bulmak için. Bodrum'un yalnız bir köyünden işçi geliyor. Kızılağaç amele üreten bir köy. Burada bütün yapı işlerinde onlar çalışıyorlar.

Bugün Rifat gelmedi. Rifat komşum ve Giritli. Süngercilik, balıkçılık yapmış bir zamanlar. Baştan beri de evin onarımında çalışıyor. Çok çalışkan bir insan. Öğleden sonra tam beton döküleceği sırada gelmedi Rifat. Gece, yıkanmış giyinmiş çarşıda dolaşırken gördüm. Rifat haftalık temizliğini yaptığı için gelmediğini söyledi. Sinemaya gidecekmiş. Bir kez daha böyle yapmıştı. Sıkılınca çalışmıyor Rifat. Çekip gidiyor.

11 Mayıs

Bugün cuma. Rifat uğradı. Balıkları anlattı. Ahtapotun nasıl yakalandığını ondan öğrendim. Ahtapot göktaşı kokusunu sevmezmiş. Göktaşı suya atılınca saklandığı kayadan çıkar, o zaman yakalanırmış. Yarım kilo ile bir kilo arasındaki ahtapotlar taze olurlarmış; onları övdü. 5 kiloya kadar olanları da varmış. Ama kartmış onlar. Dört buçuk günlük yevmiyesini verdim.

Evde kimseler yok. Pencere taşlarının sıvalarını söktüm. İki saat sürdü. Çok zor sökölüyor eski sıvalar.

Üstüm başım kireç içinde. Kendi kendime onarım ne zaman biter? diye soruyorum.

Geceleri ölü gibi yatıyorum. Onarım çabuk bitsin diye ikinci bir sıvacı buldum. Daha genç bir sıvacı bu, eski sıvacı içerledi buna, bir işi bir kişi yapar diyor, bu yüzden de işi bıraktı.

15 Mayıs

Üst bahçenin onarımına geçtik. Kayrak döşeteceğim. Bütün eski Giritli evlerinin bahçelerinde kayrak var. Kayrakları üst avluya dizerken ustanın başında durdum. Eski düzende kurulsun diye.

17 Mayıs

Evin mutfak bölümünün yıkımına geçtik. Asıl yapıya ters düşen, uydurma, derme çatma bir mutfak bu. Onun için yıktırıyorum. Ahmet'e mutfağa bitişik banyo, tuvalet için acele bir plan çizip göndermesini yazdım. Genç bir yapı ustası ile çalışıyorum. Cumhuriyet adı. Kapı, pencere ölçülerini sordum, söylediği ölçülere aklım yatmadı. Eski yapıya uymuyor. Onun için kendim ölçüler verdim.

20 Mayıs

Ev yavaş yavaş belirdi gibi. Yalnız üst kata çıkacak merdivenin yerini değiştirmek gerekiyor, gidip gelen mimar arkadaşlara danıştım, en uygun yer olarak dip bölümü bulduk.

25 Mayıs

Evin iç bölümleriyle uğraşıyoruz. Ocak kapatılmış, onu açtırdım. Biçimini saptamak için eski evlerdeki ocakları gezdim. Onu uygulatacağım.

27 Mayıs

Bana on yıl ihtiyarlamışım gibi geliyor. Burada inşaat hemen hemen olanaksız. Kimse sözünde durmuyor. Neden sözlerinde durmadıklarını sorduğumda da; 'Fakir adamın sözü mü olur?' diyorlar. Şimdiye dek çok usta değiştirdiğim bu yüzden. Ama bu hiçbir işe yaramıyor.

29 Mayıs

Bu evin içine ne zaman geçeceğiz? Üç aylığıma kırdırdım.

HALİKARNASSOSLU YÜZLER

ARAP

1 Aralık

Yeryüzündeki ayaksatıcılarının hiçbirine benzemez, benze- se benzese dükkânını kapamış, kolunda sepetle dolaşan yaşlı, eski Lokman Hekimlerine benzer (eski Lokman Hekimleri dolaşırlar mıydı?). Sabahları kolunda küçük yuvarlak sepe- ti, içinde türlü ağır kokulu yağlarla evinden çıkıp, çarşının ortasındaki bir dükkânın önüne çömelip, akşama değin orda kaldıktan sonra yine evine dönen küçük bir manastır keşişi- dir sanki. Arap'ın bu dünyadaki işi hemen hemen budur işte: Evinden kolunda bir sepetle çıkıp yine aynı yollardan evine dönmek. Onun yağlarını satarken bağırıldığını hiç duymadım. Kulağı ağır duyduğundan mıdır nedir, bağırarak onun sözlü- ğünde yoktur; ya da herkesi sağır sandığıındandır belki de bu. Yağları her sabah sepetine karısı yerleştirir, koluna o takar ve kapıdan sokağa o bırakır. Bir kayabalığıdır sanki Arap; kaya- sından çıkmaz, ılıman suyunda dolaşır durur. Yine kayabalık- ları gibi de esmer, daha çok burnundan soluk alan, bir yerden bir yere dönerken de bütün vücuduyla dönen, küskün, ihtiyar, yaralı bir balığa ya da.

Arap'ı

karısı böyle her sabah hazırlayıp sokağa bırakmasa, yıllar- ca olduğu yerde kalır; evden ya da köşesinden insan ne diye çıkar, diye düşünür. Hergün yenen üç öğünlük yemek nerden gelir, bunu birgün bile düşünmemiştir. Karısı ilk yağmurlar- la dağ demez, tepe demez Halikarnassos otlarını toplayıp, son yağmurlarla da kazanı kurup yağ çıkarmasa, olduğu yerde bir çiroz gibi kurumaya çoktan razıdır. Arap'ın yüzü de bin yıllık bir yüzdür. Esvapları sanki doğduğundan beri aynıdır. Gözle- ri, ağzı, çenesi, kulakları küçüle küçüle çocuk yüzlerine dön- müştür. Dünyanın en sessiz insanıdır; yolda giderken hep birşeyler düşünüyormuş, hep uzun bir yolculuktan dönüyormuş gibi de yorgun. Bu dünyada hiç yaşanılır mı diyordur san-

ki. Çömelip oturduğu yerden geçenlerin arkasını, kekik, nane, mersin, papatya, elma yağları uzun zaman bırakmız. Dili açılsa bu üç beş yağın adını sıralamak için açılır, başkaca hiçbir girişimde bulunmaz, bu bile fazladır. Ezanla da yerinden doğrulur, sepetini koluna takar, evine döner. İşini yapmıştır, satılıp satılmadığıyla ilgili değildir. Eve girince karısı sepetini alır. Arap da hâlâ sanki yağ satıyormuş gibi köşesine çömelir kalır. Bu kadarcık işi da zaten karısı istediği için yapmıştır. Arap'ı deniz de, araba da tuttuğundan dünyada eviyle çarşıdan başka bir yer bilmez. Hem dünya dedikleri de böyle bir şeydir.

SALİH AĞA

11 Aralık

Onbeş yaşından beri dağlar, gökler, hayvanlar, ağaçlar, otlar, sularla konuşur. Ama onun doğayla asıl konuşması bütün bunları üstüne yazdırmasıyla başlar. Bu da onun otuz yaşını bulur. Devlet, zeytin yetiştireceklerle kimi dağları, tepeleri vadileri üzerlerine tapulayacaklarını ilân edince, ilk Salih Ağa tek başına beş yıl içinde koca bir dağı zeytin ağaçlarıyla donatıp üstüne geçirir. Bundan sonra da Salih Ağa otuz yıl dağa inip çıkmaya başlar. Salih Ağanın bu dağı genç, ihtiyar dağlar, tepeler, dereler, yamaçlar, keçi yolları, kayalar, uçurumlar, yarlarla çevrili bir dağdır. Burası Salih Ağa'nın ilk zeytin fidanlarını dikmeye, sulamaya, çapalamaya başladığı, hergün hiç aksatmadan inip çıktığı, akşamlara değin de çalıştığı, akşamla da evine döndüğü bir tapım yeridir sanki. Bu yüzden de onu dağla evinin dışında kimse görmemiştir.

Allahın dağında ağaçları tutturmak kolay olmamıştır elbet. Su yolları açmış, suları çevirmiş, kayaları kırmıştır. Ağaçlar büyüyüp serpilince de hayvan yetiştirmeye sarılmıştır. Hayvan sevgisi de günden güne büyüyünce onlara barınaklar, su yalakları kurmuş, kuyular açmıştır. Kendisi için de kuru duvardan bir dam çıkmıştır. Salih Ağa'ya bu da yetmemiş, boş bir ada olan Karaada'da eşek yetiştirmeye başlamış, ama eşekler gelişip işe yarar hale gelince vahşileştiklerinden yakalanamaz ol-

muşlar, o da arkalarını öylece bırakmış, dağıyla, öbür hayvanlarıyla yetinir olmuştur.

Salih Ağa bana birgün dağını gösterirken onu bir kitap gibi okuduğuna tanık oldum. Dağın bütün çiçeklerini, otlarını, tepelerini, kuşlarını, böceklerini (çoğunun adını kendi koyduğu) adlarıyla okuyordu. Vadiler, dereler, tepeler, yarlar, uçurumlar onun sözlüğünü kurduğu için, dağın bir coğrafyasını çıkarmıştı. Yalnız coğrafyasını mı? Yerbilimi, tarihi, bitki örtüsü, madenciliği, gökbilimiyle dağını kuşatmış, zırlandırmıştı. Böylece de otları, dağları, suları, kuşları, göğü okur olmuştur. Doğayla bu denli içli dışlı olmasının sonunda da, Salih Ağa doğadaki bir yaprağın, suyun, ağacın, böceğin, toprağın kılığına girmiş, doğa ulusunun bir vatandaşı olup çıkmıştı.

Bir çiroz inceliğindeki Salih Ağa'yı ben dünyamızın yapııcılarından biri olarak düşünürüm.

BİR DENİZ KURDU

25 Aralık

Çavuşağa. Yeryüzü denizcilerinin bütün özelliklerini kendinde toplayan, vatanı denizler olan, o nice eski deniz kurtlarından. Gidip görmediği denizler vardır ama, gidip görmüş gibi bütün denizler ezberindedir. Bunun için deniz haritaları gibidir yüzü. Deniz dipleri gibi de çukurlar, girintiler, çıkıntılarla doludur, hep denizlerin vurduğu, yansıdığı. Bu yüzden denizin bütün huyu da onda yankılanır. Yine bunun için Çavuşağa önce yüzüyle vardır. Şimdi yetmişini aştı ama, dünyanın en iyi belleği onda. On yıl önce Gökova yolculuklarında tanıdığı insanları ilk anda tanır, kimilerinin adını sanını da sayıverir. Böyle bir bellek dünyada görülmemiştir sanırım. Yalnız belleği mi? Gözleri de hâlâ dünyaya yeni gelmiş gibidir: Ta karşıdan tanır sizi.

Çavuşağa karada yeryüzünün en efendi, en halim selim insanıdır. Bir deniz kurduyla değil de, bir evliyaıyla karşılaştığını sanırsınız. Bir liman, bir göl duruluğundadır. Akdeniz'in, Ege'nin bu denizkurdu karada böyle bir kılığa bürünür. Ama onu denizde görmeli asıl; Çavuşağa denizde dünyanın en sinir-

li, en muzmuz, en despot adamıdır. Dümenin başında teknenin tanrısı kesilir. Değil yemek yemek, su bile ondan sorulmadan içilmez. Denizde yüzü gergin bir yay gibidir. Gözleri hep ilerde, hep bir yıkımı salıverecekmiş gibi korkulu, dik, inatçı, hırçın, kıpırtısızdır. Teknede kimsenin yüzünü görmez, seslerle, bir onlarla konuşur, anlaşıp. Sanki Büyük Okyanus'a açılmıştır, fırtınaya da tutulmuş tutulacağıdır.

– Denizdeyiz, bunu bilin! diyordur.

Çavuşağa yeryüzüne yalnız denizleri, bu bin sayfalık kitabı okumaya gelmiştir sanki. Bildiği tek kitap da odur. Bir teknede doğmamıştır ama, orda büyümüştür. Tarlası, evi, denizdir bu yüzden. Derisi deniz rüzgârlarından, deniz suyundan, deniz güneşinden yoğrulmuştur. Denizkurtlarının da en az konuşanıdır. Sanki denize sürülmüş biridir. Böyle birinin denize olan hırsından, kininden denizci olduğunu çıkarır insan, çıkarsa çıkarsa. Deniz üstüne hiçbir övgü sözü duyulmaz çünkü ağzından. Bir öfke küpüdür Çavuşağa; denizlerde de sanki yalnız, ama yalnız öfkesini bilemiştir. Çavuşağa öfkeyi, kızmayı, belki de ihtiyarlığında öğrendi. Bir denizci için kocamak başka türlü nasıl olabilir? Başka nasıl dayanılabilir ona? Hele bu, Çavuşağa gibi bir denizkurduysa.

Peki ama karadaki halini nasıl açıklamalı? Yoksa Çavuşağa karaya bu dünya diye bakmıyor mu?

HASAN HÜSEYİN

31 Aralık

Altmışına yakın; elleri ayakları varla yok arası; yüzü karışmış, ağzının bir ucu sağ gözüne doğru kaymış, iki gözüyse hemen hemen birbirine bitişmiş, burnu yüzünün iki yanına yayılmış, çenesiyle kulaklarını saymazsak, yüzünün üyelerinin hiçbiri yerli yerinde değil. Yalnız sol gözü görüyor, öyle diyor. Hep kara gözlükler takıyor ve yüzüne bakmak insana korku veriyor biraz.

Yedi keçisi var Hasan Hüseyin'in, yedisi de kendinin. Bazan oğlunun, bir keçisini de yanına alıyor. Ama çoğunluk-

la yedi keçisi, bir köpeği, bir de eşiğiyle geliyor Topburnu'na. Karısı sabahları eşiğine bindiriyor, akşam eve dönünce de eşiğinden indiriyor. Eşiğinden bütün gün inmiyor, yiyeceğini, içeceğini eşiğinin üstünde, yiyip içiyor. Keçiler nereye giderse o da oraya gidiyor. Bir kez onu eşiğinden inerken gördüm: Toprağın yumuşak, otlarınsa bol mu bol olduğu bir yamaca kendini atıvermişti. İnmek değil bu elbette, kendini yere atmak. Hasan Hüseyin on yedi yaşına gelince evlenmiş ve doktorlar çocuğu olmayacağını söylemişler ama, onun iki oğluyla bir kızı olmuş, on dokuz da torunu (on dokuz torununu hep yinelemeyi seviyor). Hasan Hüseyin'in keçileri olmasa, onlarla insanlarla cebelleşir gibi cebelleşmese, kendi halinde biri denir ona. Bütün gün keçilerle, eşiğiyle, köpeğiyle konuştuğundan mıdır nedir, biriyle konuştuğunda sözleri hemen hemen anlaşılıyor, ağzında kayboluyor.

İnce, uzun yapılı Hasan Hüseyin; kayış gibi de kara bir derisi var. Benim ozan olduğumu öğrendiği için olacak, ne zaman beni görse bildiği türkülerin bir iki dizesini söyleyiveriyor. Çoğu açık saçık şeyler bunlar. Ama ben onu görünce, ondan öğrendiğim iki dizeyi söyleyiveriyorum:

Çiçek satarım çiçek
Ömrüm böyle geçecek.

Ben bunu söyleyince korkunç seviniyor. Dağlarda birden bir insanla karşılaşmış gibi göneniyor. Hasan Hüseyin keçi çobanı olmasaydı ne olurdu, diye düşünmüşümdür. Ona gidecek en iyi iş herhalde Ortaçağ zindancılığı olurdu diyorum. Onun yüzü bana bunu anımsatıyor. Yalnız yüzü mü?

Dünyada 90 lira borcu var Hasan Hüseyin'in, 70 lira bir celebe, 20 lira da bir tanıdığına. Ama hiç de oralı değil:

– Keçinin birini satarsam, bol bol öderim, diyor, benim kaygılandığımı sanıp.

Keçileri dünya güzeli. Hepsi de uzun, güzel, beyaz tüylü, ayaklarına değin de kara kara lekeler var. Biri oğlak bunların. Hepsinin de adları var, kendi koyduğu. Eşiği de çok güzel. Dünyanın en güzel gözleri onda. Köpeğiye çoğun huysuz, kimseyi yanına yaklaştırmıyor. Hasan Hüseyin'in sanki kim-

seyile konuşmasına gnl razı değil. Her yıl keçilerini bizim oturduğumuz tepeden başlayarak bütün Halikarnassos tepesinde dolaştırıyor. Ortalık kararmaya başlayınca da eşeğinin başını kentin öbür yakasındaki evine çeviriyor. Kente girer girmez de yoldan geçenlere selamlarını yağdırıyor. Böylece hayvanlarla, bitkilerle, börtü bcekle geçen yaşamını her akşam insanlara yıkıyor.

Hasan Hüseyin:

– Dünyada 90 lira borcum var! diyor, ne zaman beni görse gülerek. Ben de gülüyorum.

1977

BİR KAHVE

1 Mart

Yokuşbaşı (Yokuşbaşı, Halikarnassos'un girişinde bir dört-yolağzı). Yolun bir ucunda kahve, karşı ucunda da bir lokanta var. Bu kahveye arada giderim. Kentin bir ucunda olduğu için değil, kendi kendisi olmayı seçtiği, kendine yettiği için, bu dünyanın dışındaymış gibi bir yerdir bu. Kışları saç sobası, iki üç insanı, sekisi, fincanları, tabakları, kaşıkları, birkaç bardağı, musandırasıyla kahveden çok, bir evdir sanki. Yüzyıllık o toprak yapılarından sonra da. Ben de ne zaman kendim olmak istesem, kendi kendime yetsem bu bahveyi özlerim. Bugün de başımı alıp oraya gittim. Mehmet Kökçü (bu seksenlik, kendi halinde kara kuru, sevgili insan) yoktu. Biri: 'Hoşgeldin.' dedi, buyur etti. Kahveciye, Mehmet Kökçü'yü sordum. 'Öldü.' dedi. Donup kaldım Mehmet Ağa kahvesiyle öylesine bağdaşmış, öylesine uyuşmuştu ki, ikisini birbirinden ayırmak olanaksızmış gibi gelirdi bana. Yüzünü asar, ne de hemen sunmak isterdi. Kendi kendine öylesine yettiği için, sanki başka bir şey duymak, görmek, işitmek, bilmek istemezdi. Dünyayı göreceği kadar görmüş, insanları tanıyacağı kadar tanımıştı; başka ne isterdi? Beni ne zaman görse biraz güler, üç beş sözden sonra yine eski halini alıverirdi. Hemen hemen bu kahvede doğmuş, orda büyümüşü. Çocuk yaşta babası ölünce, kahveye sahip çıkmış; önceleri kahvenin dışındaki evine gidip gelirken, sonraları kahvede yatar kalkar olmuştu. Musandırada bir battaniyeye bürülü yorganı, yatağı dururdu hep.

Kahve ocağının yanında asılı iki ihtiyar cezve, yine ihtiyar beş çay bardağıyla tabakları, üç kahve fincanı, küçük nikel çay kaşıkları, bir maşa, bir çaydanlık, iki peşkir (kimi tahta gözlerde, kimi duvarda) asılı duruyordu. Mehmet Ağa'nın kış müşte-

rileri bir iki orman korucusu, kır bekçisi, yine bir iki yol yorgunu köylüden oluşurdu. Nerden bulur buluşturur bilinmez, her zaman kahvesi olurdu. Kahveyi hemen kapının yanında ki dibekte döver, sunardı. Kahve, işte o zaman mis gibi kokar, Mehmet Ağa da köylü sigarasını yakar tellendirirdi. Ben pipomu tütürürdüm. Mehmet Ağa otları anlatırdı bana. Babası ünlü bir kökçüymüş. Otları kahvenin üyelerinden biri gibi sevgiyle anlatırdı. Ben de kendimi bu kahvede bir Ortaçağlı gibi duyardım. Buna da korkunç sevinirdim.

Kahveden hiçbir şey içmeden çıktım. Kapının yanındaki küçük, dörtgen, camlı levhada izin belgesi hâlâ duruyordu:

RUHSAT SAHİBİ: MEHMET KÖKÇÜ
KAHVECİ

KÜL VE YALINLIK

2 Mart

Kül kitabım için Sabahattin Kudret; ‘Bu yalınlığa nasıl vardın?’ demişti birgün. Ben de; ‘Yaşayarak.’ demiştim. Aksal’ın, *Kül* için bir övgü tümcesiydi bu. Şimdi, *Deniz Eskisi* için de aynı şeyler söyleniyor övgü olarak. Anlatı yalınlığı, açıklığı *Kül*’ü kısa sürede 2. baskıya götürmüştü, bu yıl üçüncü baskısı çıkacak. Niye mi anlatıyorum bunları? Yalın anlatımdan kuşku duymaya başladım da ondan. Ben çünkü açık, yalın anlatımda hep bir şeylerin yittiğine de inanırım. Yalınlık, açıklık bu yüzden korkuyla birlikte büyüye gelmiştir bende. Yalınlığı kim istemez? Hemen varıliverilen bir şey midir o. Orhan Veli ortada, kolay mı varmıştır oraya? Ya Nâzım? Evet ama onların bu yalınlığı beni pek çekiyor diyemem. Elbette şiirimin anlaşılmasını, sevilmesini isterim, ama bundan korktuğumu da gizlemeyeceğim. Çoğunluk tarafından seilmeyi hem istiyorum, hem istemiyorum. Açıklıkta, yalınlıkta bir şeylerin yitmediğine inansam, bu beni gönendirecektir elbet. Bilmiyorum, yalınlıktan, korkmalı mıyım, korkmamalı mıyım?

3 Mart

Ece Ayhan'la son çıkan iki kitabı üstüne bir konuşma yaptım. *Yazko*'ya gönderdim. Ben ilk kez bir insana, hele bir şaire soru soruyorum. Ece dışında bunu dünyada kimseye yapmazdım diyorum. Bunu salt onun şiirine olan sevgimden yaptım elbet. Çağdaşlarım içinde başka hiçbir şair beni o denli ilgilendirmedir. Benim için büyük bir şairdir Ece Ayhan. Bu bir gün kuşkusuz anlaşılacaktır. Nasıl bir şiir kurduğu, nasıl 'bina' ettiği zaman alacaktır. Alsın! Önce bunun için yaptım bu konuşmayı. Sonra da ona karşı sürdürülen, bu katı, sağır, insan dışılığı, bu suskunluğa dayanamadığım için yaptım. Korkunç bir dünyada yaşıyoruz. Ben böyle bir dünyada yaşadığımızı da, daha çok, Ece Ayhan'a bakarak anlıyorum.

AHMET HAŞİM

6 Mart

Ahmet Haşim mi, Yahya Kemal mi? denilse Ahmet Haşim derim hemen. Öte yandan, çünkü gibi bugün de Yahya Kemal'in daha bir okunduğunu biliyorum. Sabahattin Eyuboğlu, Yahya Kemal'in Batı şiirine geçişimizde büyük bir yeri olduğunu söyler. Yahya Kemal'in bir köprü görevini yüklediğini anlatır. Sonra da onun tarih görüşünü tutar gibidir. Eğilir onun önünde kısaca. Ataç da zaman zaman Eyuboğlu gibi düşünür, ama öyle büyük bir hayranlık duymaz. Bana gelince, benim Yahya Kemal'e büyük bir saygım vardır. Bu önce Batı'ya karşı koyduğu hesaplaşıcı, özümleyici tarih anlayışından gelir. Bir Türk olarak yerini bilmek ister. Bir şair olarak da sorduğu hep budur. Saygımın büyük bir yönü önce bundandır. Sonra da şiirinin temellerini atarken harcını ulusal özle de yoğurmasını bilmiştir. Büyük bir şairdir kuşkusuz. Ama ben yine de Ahmet Haşim'i yeğlerim nedense. Üstelik Ahmet Haşim'in dili gittikçe ölü diller alanına katılıyor; okunması yarın daha da zorlaşacak, biliyorum. Ahmet Haşim'i yeğleyişimin iki nedeni var: Önce Batı şiirine onunla daha yakın. Bu konuda Yahya

Kemal'i daha bir gerilerde görüyorum ben. Sonra da Ahmet Haşim her anlamda daha çağdaş. Sanki daha baştan, biri geçmiş; biri de geleceği seçmiş gibidir. Ahmet Haşim'de tarih hiç vurmaz, tarih kendisidir sanki, ama çağdaştır. Hem de Türk şiirindeki geleneğe ters düşmeden çağdaştır. Ben Ahmet Haşim'de çağdaş şiirimizin asıl çizgisini buluyorum. Bizim asıl çağdaşımız odur, diyorum.

Daha da önemlisi, biz kendimize gelenek ararsak Ahmet Haşim'de bunu kolayca bulabileceğimize inanıyorum. O, Yahya Kemal'den daha yakındır üstelik. Bunda hiç kimsenin kuşkusu olmamalı.

HALİKARNASSOS

5 Mayıs

Kentleri kent yapanın daha çok tarih olduğunu söylemekte bir abartma yoktur sanırım. Tarih dediğimiz de geçmiş, daha çok da insan geçmiş olduğu göre, insanlardır kenti kent yapan, diyebiliriz. Gerçi kentler ilk anda geçmişlerinden çok bugünlüyle vardır, bugünüyle ilgilendirir. Önce tarih değildir vuran. Yalnız tarih mi? İnsan da değildir. Doğadır, görüdür ağır basan. İnsan yaşamı daha sonra çarpar, daha sonra ilgilendirir bizi. Onu anımsadığımızda yine kentin ilk kendisidir, doğasıdır; insanları değildir. İnsanlar gibi tarih de yavaş yavaş gelir, yavaş yavaş işler. O zaman işte dipte yatanın tarih olduğunu anlarız. Yeryüzü kentleri içinde bunu genelleştirebiliriz. Ben yalnız Halikarnassos'u bunun dışında tutacağım. Halikarnassos, ne denli diplere inilirse inilsin, ilk doğasıyla, insanıyla anımsanır, onunla vardır. Bir zamanların tarihinin bunca ağır bastığı Halikarnassos'ta sanki tarih yoktur da yalnız doğa ve insan vardır. Kısaca, Halikarnassos'da tarih yaşanmaz. Geçmiş diye bir şey yoktur. Tarih yaşanır, geçmiş olarak değil, bugün olarak, insana karışmış, insanın bir parçası olmuş olarak yaşanır.

Bu yüzden Halikarnassos tarihi dışlamış kentlerin belki de başında gelir. Onu öbür kentlerden ayıran da budur. Sanki zaman yoktur Halikarnassos'da, ya da bugündür zaman. Şim-

diki zamandır. Tarihin böyle bir anlamı vardır. Kalmaz, yaşanır. Sanki tarihte Lelegler, Torlar, Karyalılar yoktur. İskender buranın sokaklarında dolaşmamış, Halikarnassos'u sarmamıştır. Daha da önemlisi, koca Karya ülkesi burası değildir. Frikyalılar, Lidyalılar da tarihin bilmediği uluslardır. Persler de bu dünyaya hiç gelmemiştir. Bizans da bir sözcüktür. Türk çağıysa, şimdiki zamandır. Halikarnassos, tarihi işte böylesine dışlamış kentlerden biridir. Sanki yalnız bugünüyle vardır, yalnız bugündür. Tarihi böylesine hiçe sayan başka hangi kent vardır? Tarihe bunca karşı durmuş olarak Halikarnassos, yeryüzünün öbür kentleri düşünüldüğünde, büyüklük, yücelik, görkemlik simgesi de değildir. Yerkürenin o küçük kentlerinden biridir. Kendi kapalı yaşamını kendisinin koyduğu, o yakınmasız küçük kentlerden. Şimdinin dışında geçmiş de, gelecek de onu pek ilgilendirmeyen bugün kentlerinden. Daha çok da günü gününe yaşayan insanların, o hep birlikte kurdukları, çalıştıkları kentlerinden. Yeryüzünü yeryüzü yapan o küçük insanların, anlayacağınız. Halikarnassos büyük adına sanki kendisine yabancı biri diye bakmıştır. Yalnız bu mu? Kentin büyümesini de istememiştir sanki.

Tarihe böyle karşı çıktığı için Halikarnassos ilk doğasıyla anımsanır, onunla vardır. Başka kentlerin hiçbirinde bulamayacağımız, çok kendine özgü bir doğadır bu. İlk belirgin yönü de yabansılığı, eldeğmemişliğidir. Bütün çağların içinden el sürülmeden çıkıp gelmiştir sanki. Doğanın bir tarihi varsa, Halikarnassos'ta bu en yalın biçimini almıştır. Cam saydamlığındadır. Sanki kara bütün parçalarını, dağlarını, tepelerini, koyaklarını, bütün çıplaklığı, bütün yabanlığıyla burda en doğal biçimde dağıtmıştır. Deniz de koylarını, körfezlerini, burunlarını burda biçimlendirmiştir. Gök de o bitimsiz yolculuğuna burdan başlamış gibidir. Bu yüzden böylesine arı, yalın, saydamdır. Kent de doğanın bu yalınlığına, kendindenliğine karşı çıkmamış, konumunu aynı doğallıkla sürdürmüştür. Her şey insan boyutları içinde kalmış, öyle kurulmuş, yükselmiş, büyümüştür. Böylece de doğasına özgü bir yapı çıkmıştır ortaya: Hiçbir aşırılığa, özentiye, büyüklüğe, yapaylığa düşmeyen

bir yapı, yerleşim düzeni. Kişiyi bütün ayrıntılarından sıyıran, arıtan bezemesiz, sade, o ölçüde de tekdüzeliği, açgözlülüğü, büyüklüğü bir yana atan bir konum düzeni... İnsanlarıyla bağdaşan, özümlenen. Halikarnassos güzelse bunun için güzeldir elbet. Yalınlık, insanların da yalınlığı olmuştur. Özentisizlik, toksözlülük, onların da özentisizliği, tokgözlülüğüdür. Halikarnassoslu sanki doğanın, coğrafyanın, yerbilimin, gökbilimin bütün içtenliğini, bütün değişimini, eldeğmemişliğini kendinde toplamıştır. Doğa gibi, doğanın kendisi gibidir. Böylece kentle insan, doğa bir ayırım koymaz. Bunun için Halikarnassos tarihinden önce doğası, sonra da insanıyla vardır. Halikarnassos insanı tarihi bunca dışlamasına karşın, alttan alta yine de onunla yaşayandır. Tarihin o yalın insanının kendisidir. Ege'nin usçu insanıyla, Anadolu'nun doğal insanını zırhlanmıştır çünkü. Geçmiş onda kentin kendisi gibi şimdi olmuş, böylece tarih de asıl yerini almıştır. Halikarnassoslu için yalnız geçmiş değil, gelecek de günümüzü en arı biçimde yaşamaktır. Gelecek, bugün adlı bir sözcüktür ya da. Halikarnassoslu kendi kendine yeten o dünya halklarından. Bütün halklar gibi doğaya ters düşmediği, doğanın gelişimini yakından izlediği için, doğanın bir parçasıdır. Onu egemenliği altına almadığı, almayı düşünmediği için de onunla özdeşleşmiştir. Doğaya bir anamalcı gözüyle değil, bir cumhuriyetçi gözüyle bakar. Halikarnassos bu yüzden doğasından sonra, insanıyla vardır, diyorum.

Öte yandan, Halikarnassos coğrafyasıyla büyük bir ayrılık göstermez. Bir yarımada olarak ne Iberk'e, ne Mora'ya, ne de Arap Yarımadasına benzer. Kuzey Avrupa yarımadaı gibi de bayındır, kurumlu, zengin değildir. O küçük, alçakgönüllü yarımadalardandır. Bütün görkemi de buradan, bu insanca boyutundan gelir. Alçakgönüllülük, tokgözlülük insanların huyu gibi onun da bir huyudur. Öyle büyük dağlara, tepelele, boğazlara, burunlara özenmemiştir. Uslu diye bilinen, çok burunlu Ege'yi sevmiştir. Bir Akdenizlidir de. Böylece bu iki görmüş geçirmiş denizle büyümüştür. Ege'yi düşünerek bir adakent de diyebiliriz ona. Dünyanın en çok adalı denizi değil midir Ege? Bütün Ege'ye adakentler diye bakamayız mı? Hali-

karnassos'u ayıran, bağımsızlaştıran da bu adakent olmasıdır. Yaşamına bu yüzden ada yaşamı demek daha da doğrudur. Halikarnassos gerçekten bir ada yaşamı koyar. Kendi kendine yetmesi, kapalılığı, yabansılığı bütün adakentlerin özelliği değil midir? yeryüzüne hep bir adadan bakar gibi bakar. Gelişimi de hep bir ada gelişimidir: Yavaş yavaş, içten içe ve uzaktan. Tarih de bunun sonucu bugüne, şimdiki zamana dönüşmüştür. Bir adanın tarihi nedir ki? Doğayla insanın ilk anda vurması da bundandır. Hep kendi kalması da bunun sonucu değil midir? Kara-kentlere ters düşmesi de bundandır. Bir adakent olması, tarihten çok onu "mithos"lara dönüştürmüş, böylece söylence bir kent olmuştur. Hem Troya'yla, Ephesos'la, Miletos'la, daha nice büyük küçük söylencesel kentlerle akraba değil midir? *İlyada'*ya, *Odysseia'*ya kaynaklık etmemiş midir? Tarihten çok, söylencebilim (mitoloji) ona bunun için yakındır. Hem bütün yeryüzü deniz-kentleri gibi, o da denizle, rüzgârlarla, güneşle, gökle büyümüştür. *Odysseia'*da sık sık esen ve Odysseus'un başına bela olan rüzgârlar "notos"lar, "boreas"lar Halikarnassos'un da yakından bildiği rüzgârlardır. "Zephyros"la "Euros" da yalnız Homeros'un bildiği rüzgârlar değildir. Söylencebilimin bu dört büyük rüzgârı Halikarnassos'un da göğünü dövmezler mi? Sonra Salmakis perileri, Endymion, Kibele, Artemis ve nice söylence kahramanları, Tanrılar nerelidir? Bütün doğa güçlerini bir özdek bilip, bir özdek gibi incelemeye tutan Anaksiminoslar, Miletoslu Thalesler nerelidir? İşte bütün bunlar Halikarnassos'u tarihten çok söylencesel bir kent yapmıştır. Yalnız bu mu? Güneşin, göğün, denizin, karanın koyduğu nice başkalıklar onu yine bir doğa- kent de yapmıştır. Bunun için gök bu denli mavi, derin; deniz parıltılı, saydam; güneş de böylesine dost, kardeş, cömerttir. Bu başkalıklar yalnız Halikarnassos'ta insana batmaz, onunla kaynaşmasını bilmiştir çünkü.

Halikarnassos'u yeryüzü kentlerinden ayıran asıl ayırım, başkalık da, baştan beri söylediğimiz gibi zamandır. Halikarnassos'ta zaman, bütün zamanların dışındadır. Dahası zaman yok gibidir. Yaşanan zaman değildir ya da bu. Öncesiz ve sonsuz bir sınırsızlıktır, yalnız odur. Halikarnassos'un doğası, insa-

nı gibi, orda zaman da en insanca boyutlara bürünmüştür. Su, hava, güneş, toprak gibi insana karışmış, onun bir parçası olmuş, böylece de kendisini silmesini bilmiştir. Sabah, öğle, akşam, gece bölünmez burda. Dünle yarın, bugündür. Bir o vardır.

Bütün bunların sonucu olarak, Halikarnassos'un yerküredeki yeri de böylece başka olmuştur.

YENİ EV

28 Mayıs, Halikarnassos

Bugün eski evi sattık, Topburnu'ndaki yeni eve göçtük. Yapı iki yılda bitti.

Topburnu, Halikarnassos'un oldukça dışında bir tepe. Topburnu'nda şimdi bizim evle birlikte üç ev var. Bu eve göçünce anladım, daha önce bir müzede yaşıyormuşum, müze-lerse yaşamak için değil, bakılmak, görülmek içindir. Ev kavramının çok başka şey olduğunu burada, bu yeni evde anladım. Girit evleri insanı içine kapayan evler, doğayla kurulan ilgi salt iç avlularla oluşuyor, orada da bitiyor. Ev ve avlu kişinin kendisiyle dış dünyasını biçimlendiriyor. Eski evi salt bu yüzden müzeye benzetmiyorum elbet. Yapının kişiliğini bozmamak için elimden geleni yapmıştım, bu yalnız yapının iç ve dış görünüşüyle kalmamış, öyle bir düzende de döşenmişti. İçinde yaşadıkça bu, yapının egemenliğiyle giderek artmış ve sonunda bir müze yaşamına götürmüştü beni. Yeni ev doğanın yalnız orta göbeğinde olmakla sınırlanmıyor, doğanın kendisi gibi devinime, değişikliğe açık bir yaşam koyuyor. Denizden bir on metre yüksekte bir tepenin eteğinde. Topburnu'nun bir körfezi, batıya açık ve lodosa kapalı. İki katlı, iki büyük teraslı, bol pencereli, iç avlulu bir yapı bu. Oğlumun bir yapısı. Kentin gürültüsünün pek duyulmadığı bir yerde. Daha kedilerin, köpeklerin, sineklerin uğramadığı, yalnız börtü böceğin bildiği, türlü otların, türlü küçük yaratıkların bayram ettiği bir evren.

Ev, bütün bütün bitmeden geçtik içine. Bu yüzden de ustalarla, işçilerle tepenin bütün yaratıklarıyla birlikte yaşıyoruz. Evin hergün bir yerinin elinden tutuluyor, ama bir türlü de bit-

miyor. Halikarnassos'taki yapı işlerini gezen bir mimar, yapılarda iki kişiden fazla insanın çalışmadığını görünce bu yapıların nasıl bittiğine şaşmış. Doğru bu. Koca koca yapılarda iki üç kişiyi geçmiyor çalışanlar. Halikarnassos'ta yapım korkunç zor. Halikarnassoslu yapı ustaları, işçiler iklimle öylesine bağdaşmışlar ki ancak canları çalışmak isteyince çalışıyorlar. Bütün sanayi gitmemiş kentler gibi iş kavramı kurulmamış. İş, iş yapan, iş dedirtenin sanayi olduğunu anlıyor insan. Bir yere o girmemişse iş kavramı kurulmuyor.

İç avluda, Girit evlerinin biçiminde bir odam var, orda çalışıyorum. Girit evlerinden pek kurtulamıyorum demekki. İçime işlemiş. Sabahları sıcak oluyor oda, ben de güneşe göre evin odalarını arşınıyorum.

İlk kez deniz böylesine önümde. Ama çoğu kez kentin evlerinde, dağlarında, göğünde benim gözüm. Görüm o. Daha denizle alışverişe girmedim. Denize bakmak beni zaten ilgilen-dirmez. İçim denizle haşır neşir olmak istiyor. Bunu kısa sürede yapabilecek miyim?

28 Haziran, Herkül

Herkül (Asıl adı İbrahim ama Herkül diyorlar ona) yapacağı işi soruyordu. Gösterdim. Herkül, sabahları isteksiz hep. İşine hep de geç geliyor, hiçbir şey de demiyorum, bunun için de işimi yapıyor. Buralı bütün Giritliler gibi yabancılarla çalışmayı sevmiyor, sanki ağrına gidiyor. Herkül kimi vakit (çoğu da akşam ve sabah) kabuklu fıstık, leblebi, çekirdek satıyor. Camlı, dört bisiklet tekerlekli bir arabası var. Araba hep deniz kıyısında duruyor gece gündüz. Bir şey kazandığını sanmıyorum, ama ona bir işi olduğunu anımsatıyor olacak arabası; onurunu böyle koruyor. Halikarnassos'ta çalışmak isteyen işçiye iş çok. Ama özellikle Giritliler ancak canları istedikçe çalışıyorlar. Herkül de bunlardan biri. Sevmediği insanın işini yapmıyor, böyle diyor. Halikarnassos'un birçok küçük küçük insanları gibi onun da üstüne varmaya gelmiyor. Herkül dağ parçası gibi, istese dağları dümdüz eder.

Şimdi o aşığıda toprağı düzlüyor.

Herkül, kışları hemen hemen kimsenin işine gitmediğini, ava çıktığını söylüyor. Ökseyle karabatak avlıyor Tavşanburnu'nda. Günde 50 tane de karabatak yakalıyormuş. Karabatakların alık kuşlar olduğunu, onun için de kolay tuzağa düşüşünü anlatıyor. Bunları, işi ikidebir bırakıp yanıma gelerek anlatıyor. Herkül konuşmadan, şuna buna laf atmadan çalışmıyor. İş o zaman enikonu zor geliyor ona, dayanılmaz bile oluyor. Herkül birçok Giritli küçük insan gibi işçi olamamış, bir işçinin ne demek olduğunu bilmiyor, bilmek de istemiyor.

1 Temmuz, Topburnu

Evin yöresinde, yani Topburnu'nda dolaştım. Topburnu, Halikarnassos'un bütün öbür tepeleri, dağları gibi temmuzda kupkuru. Ahlatları, melengeçleri, zeytinleri saymazsak yeşil bir şey yok. Bu yıl çok az yağmur yağdığı için de haziranda başladı dağlar sararıp solmaya. Kent de büyük susuzluk çekiyor. Müskebi kuyularından pek su yok. Oysa kentin suyunun büyük bir bölümü oradan geliyor. Sabahın altısı ve Topburnu uyuyor. Topburnu'nu bir baştan bir başa dolaştım. Tıs yok. Doğa soluk almıyor. Köstebekler gibi yerin altına çekilmiş sanki, öylesine bir sessizlik. Hiçbir Allah'ın kulu da geçmiyor. Bir başınayım, doğanın içinde. Doğanın yaşadığına, varlığına inanmak zor. Doğanın bu sessizliği ürküntü veriyor insana. Büyük bir boşluk. Yalnızlık, en çok doğanın bu saatlerinde gelip vuruyor. Asıl yalnızlık da bu olmalı.

Nerdesiniz börtü böcekler? Kuşlar, yılanlar, çyanlar, kaplumbağalar, süleymancıklar, akrepler. Hepiniz de mi öldünüz? Doğanın ölüm töreninde gibiyim.

Deniz kıyısına vurdum. Deniz yeni kalkmış, yüzünü yıkıyor sanki. Kıyılar mı ilk uyanıyor? Toprağı yavaş yavaş dövüyor? Suyun sesi (ölü bir ses daha), bu ıssızlığı yırtıyor. Ölü bir ses de olsa bu, yaşadığınızı anlıyorsunuz.

Eve döndüm. Yapılacak bir yığın iş var. Kuyudan su çekeceğim, bir sandalyeyi önce zımparalayacağım, sonra pino-

tex süreceğim, artan tahtalarla bir kitaplık yapacağım, sonra o da boyanacak. Kayrakları deniz susuyla yıkayacağım, kireç, beton çatlamasın diye sulanacak. İskele büyüyecek, düzenlenecek. Valéry söylemiş, yapı yapmak, yapıyla uğraşmak korkunç doyurucuymuş. Valéry'nin eline bir taş almadan, bu yargıya nasıl vardığına şaşıyorum.

5 Temmuz, Eşref

Bugün ilk kez tüfekle balığa çıktım. Ne zamandır maske kullanıyorum, ama tüfeği elime ilk alıyorum. Oltayla balık çok tuttum (Hanaus'a balık deniyorsa). Olta bana göre değil, bir suya oltayı atıp, balığın vurmasını beklemek benim işim değil. Yıllardır Halikarnassos'tayım ama yüzmenin, gözlükle denizin dibini seyretmenin, balıkçılarla balığa çıkmanın dışında denizle pek ilgim olmadı. Artık deniz önümde ya, denizle tanışmak istiyorum. Beş beygirlik bir motor aldım, şimdi dört metre boyunda bir sandal arıyorum. Tüfeği bir yıl önce almıştım, koca yıl ona bakmakla geçti. Bugün, tüfeği kurup, gözlük ve paletlerimi alarak bizim koya attım kendimi. Bizim koy ahtapot yatağı, öyle diyorlar (Eşref, genellikle sabahları, zıpkınla iki üç ahtapot vuruyor). Tüfeği önce iyice inceledim, sonra da yayı gerip denizin dibini taramaya başladığımda iki melanura rastladım. Melanur tam çıpraya benziyor, eti beyaz, lezzetli ama çok kılçıklı bir balık. Ne zamandır melapurları denizde seyre diyordum gözlükle. Balıkların ikisi de büyükçeydi, ben de artlarına düştüm. Çoğu kaya oyuklarının, eriştelerin arasına girip yitiveriyorlar. Ama yerlerini öğrendiğim için yeniden oraya geldiğimde onları kuyruklarını sallayıp dolaşırken buluyorum. Nişan aldım, ama tüfeği bilmiyorum, tetiği çekince tepem mi, tepmez mi, bir tarafıma vurur mu? Bu korkularla melanurların en irisine nişan alıp tetiği çektim. İki metre öteye düştü tüfeğin ucundaki demir, balığa dokunmadan. Sığ bir yere durup ikinci kez kurdum ve yeniden melanurların arkasına düştüm. Küçük balıkları geçtim, onları arıyorum. Bulunca ikinci atışı yaptım, yine vuramadım. Korkunç yassı bir balık melanur, bu yüzden

de suda kâğıt inceliğine bürünebiliyor. Yanlamasına tam karşıma almak da zor mu zor, boyuna cephe değiştiriyor çünkü. Bu kez vuracağım deyip üçüncü kez hücumla geçtim. Yine başaramadım. Yalnız balığa o kadar sokulmaya gerek olmadığını anladım, tüfeğin ipinin nereye değin gittiğini gördüm çünkü. Bunu ilk deney olarak düşündüm ve denizden çıktım.

Dört metre boyunda bir sandal bulursam, Eşref gibi zıpkınla bizim kıyıda ahtapot avlayacağıma inanıyorum. Eşref'le daha düne değin aynı mahallede oturuyorduk. Halikarnassos'a daha ilk geldiğimizden beri tanırım onu. Karada onu kim görse tam bir balıkçı yüzüyle karşılaştığını anlar. Bu palabıykılı, kara yağız yüz dünyada başka hiç mi hiçbir şeyi anımsatmaz. Oysa Eşref'e öyle kolay kolay denizci de denmez. Karada geçer günlerinin çoğu. Genellikle onun bunun teknesini boyar, ağını onarır, o gün ahtapot vurmuşsa onları satar. Eşref özellikle kayığın üstünde (bu kayıklar da hep ödünçtür, Eşref'in sanırım kayığı olmadı ne zamandır) elinde zıpkınla ahtapot avındaysa, denizde tam dikey bir çizgi gibidir. Bizim mahallenin en çok çocuklu babası odur. Çocuklarının birisi (Mustafa) saralıdır, ayakta pek duramaz, sürünerek yürür. Şimdilerde koca oğlan oldu ama, sara nöbetleri onun yakasını yine bırakmadığı için yol üstünde onu düşmüş inlerken görmek olanakdışı değildir. Mustafa konuşamaz da, dili dolandır, ne dediği pek anlaşılmaz. Eşref'in öbür çocukları incecik, güzel yapılı insanlardır. Eşref'in dünyada yalnız bir evi vardır. Hepsi oraya doluşurlar. Evde Eşref'den başka da çalışan kimse yok. Eşref bu kadar insana nasıl bakar? Hep düşünmüşümdür. Eşref evliya gibi suskun, azla yetinir, tokgözlü, halinden kimseye söz etmeyen, hiç yakınmayan doğru sözlü, bu dünyayı çoktan bırakıp gitmiş o iyi insanlardan. Bu dünyada bir benzerinin daha olacağını hiç sanmam. Halikarnassos'un turistik bir kent olması, büyümesi sanırım en çok ona dokunmuştur. Onun yaşamında bir ilerleme olmamıştır çünkü. Bu yüzden turizme açıkça düşmandır. Bunu birgün bütün Halikarnassosluların yüzüne söylemişti bir yabancı gazeteciye onu tanıttığımda. Böylelikle de ben ilk kez Eşref'in yaşamından yakındığını duymuştum.

Eşref bütün güzel çiçeklere, otlara, hayvanlara, kuşlara benzer.

6 Temmuz, İbrahim Kaptan

Dün gece eve dönerken Mehmet Kaptan'ı (Çavuşağa) deniz kıyısındaki sıralardan birine otururken gördüm. Bizim eski mahalle de oradaydı. Çocuklar ve kadınlar. Tek erkek oydu: Yanında karısı, mahalleli vardı. Yanına gidip oturdum. Korkunç belleğini bir kez daha kurcaladım.

– İbrahim Kaptan (Deli İbrahim) nasıl? dedim.

– Pansiyonu birine devretmiş, artık o işletmiyor, dedi.

İbrahim Kaptan'ı ne zamandır yazmak istediğim için Çavuşağa'dan da onun üstüne bir şeyler öğrenmek istemiştim.

– Ona niye Deli İbrahim diyorlar?

– Abuk sabuk konuştuğundan! dedi.

İbrahim Kaptan beni en çok konuşmasıyla etkilemişti oysa. Konuşmasındaysa hiçbir delilik bulmuyordum. Halikarnasos'un süngerciliği, tıratacılığı, daha ince şeyi üstüne onunla konuştuğumuzda, en usa gelir sözleri o söylemiş, o yorumlamıştı. Cin gibiydi bana göre İbrahim Kaptan.

İbrahim Kaptan'dan başından geçen nice şeyler dinlemiştim. Bende büyük denizcilerden biri olarak kalmıştı. Deliliğinin nereden geldiğini düşünüyorum da bir türlü bulamıyorum. İbrahim Kaptan yazları pansiyonculuk yapar. Mercan Pansiyon diye büyük bir pansiyonu vardır ve evi de en üst kattadır. Dünyanın en erken kalkan insanıdır. Sabahları onu kimi zamanlar kuşlarla, çiçeklerle konuşurken yakalamışım-
dır. Bütün pansiyonun, yalnız pansiyon mu? Bütün Halikarnasos'un uyuduğu sıralar o kuşlarıyla konuşur. Konuşmadan edemediği içindir bu da. Anlatmaya bayılır İbrahim Kaptan. Kuşlar bitince, çiçeklere döner, onlara saldırır. Bu, ta yoldan birkaç kişi geçmeye başlayınca da değin sürer. Geçenlere merhabalarını bağıra bağıra yağdırır, kollarından tutup anlatacaklarını anlattıktan sonra ancak, altına bir sandalye çekerek oturur. İbrahim Kaptan'ın başından geçen şeyler içinde iki tanesi çok ilgilendirmiştir beni. Teknesiyle balığa gittikleri birgün

gemiye karaya oturtan gemicileri döver, söver. Tekneyi kurtarıp dönerlerken de tayfalarının suskunluklarını, kırgınlıklarını düzeltmek için gönüllerini almak ister, ama kimse ağzını açıp konuşmaz onunla. Halikarnassos'a yaklaştıkça, İbrahim Kaptan konuşmaları için yalvarır ama, boşunadır bu. Ayakkabı, elbise alacağını söyler onlara, bu daha da koyar tayfalarına ağlamaya başlarlar. İbrahim Kaptan bir sabreder, iki sabreder, sonunda o da onlarla birlikte ağlar. İkinci olay da, İbrahim Kaptan bütün varını yoğunu yitirince Paşatarlası'na gidip, orada: "Bu dünyada bu kadar namussuz dururken beni mi buldun?" diye bütün gün Tanrı'ya söver, durur.

İbrahim Kaptan bir fil görünümündedir. Bacaklarını, kollarını sonuna dek açmadan yürüyemez. Onu karşıdan gelirken görenler, bir yunus balığı karaya vurmuş sanırlar.

Sevgili İbrahim Kaptan!

9 Temmuz, Otlar

Topburnu'ndan iki dal kuru kekikle döndüm. Dallardan biri yabani kekik, öbürü de dolma kekiği. Yabani kekik sarı çiçekli, hemen hemen de sarı yapraklı. Kuşüzümü büyüklüğünde çiçekleri. İncecik dallarıysa küçücük yapraklı. Dolma kekiğinin çiçekleri ilk açmışlar gibi hâlâ eflatun rengine. Çok daha yapraklı ve yeşil. Çiçekler top top ve çok dallı. Onları bakır bir kaba koydum, bir vazodaki çiçekler gibi duruyorlar. Kokuları sert ve yalın. Bütün Ege gibi Halikarnassos ot yönünden çok zengin, ebegümece, ısırgan, gelincik, radika, iğnelik, kazayağı, turpotu, hardal, bambul, aciot, sıraotu, kenger Halikarnassosluların ilk yağmurlarla dağ, tepe eteklerinden toplayıverdikleri otlar. Salatası, yemeği doyulmaz güzelliktedir. Bambul, aciot, kenger, sıraotu biraz soğanla yağda kavrulup üstüne yumurta kırılarak yenen yemeklerden. Bunlar ayrıca etli de yapılıyor. Aciota ben bayılırım. Adı gibi acı bir ottur ama, lezzeti korkunçtur. Yemekle birlikte içki de içiyormuşsunuz gibi olursunuz. Hardal, bambul, radika, papatya biraz kaynatılıp üstüne zeytinyağı limon döküldüğünde nice salatalara değişilmez.

Halikarnassos otlarının sağlığına ne denli yararlı olduğu da ayrı. Yenen bu otların yanı sıra içilen otlar da sayılmayacak kadar çoktur. Benim en çok sevdiğim otlarsa adaçayı, nane, mersin, pelin, papatyadır. Yalnız kışları değil, yazında bol bol adaçayı, mersin içerim. Tütünle dolu içimi onlarla yıkarım çoğun. Midem, karnım barsaklarım, boğazım onlarla yumuşar. Adaçayı Halikarnassos kahvelerinde, özellikle bol bol içilir. Halikarnassos peynirleri, yağları, kokuları bu binbir çeşit ot çiçekle yoğrulduklarından mis gibi kokar. Defne de çok boldur Halikarnassos'ta. İç dış pazarları vardır. Allah'ın dağında taşında yetişir, bakımı, özeni hiç mi hiç gerektirmez. Bütün zeytinyağı yemekleri, asıl da balık yemeklerine bol bol atarım defne. Gölgede kurutup kavanozlara doldururuz kış için.

Halikarnassos'un bu bin bir türlü otundan, çiçeğinden ağır kokulu yağlar da yapılır. Son yağmurlardan sonra koku üretimine başlanır. Kimi evlerde kazanlar kurulur, kokuları bütün bir mahalleyi allak bullak edecek kesinliktedir. Genellikle kadınlar uğraşır bu yağ işinde. Yağlar sürülmekten çok, ilaç içindir. Kekik, nane, elma, mersin yağları en başta gelenlerdendir. Köylerde pazarlarda bu yağlardan satan pek çok yağcı vardır. Ayaklı Lokman Hekimlerdir onlar.

Kuru iki dal kekiği evin en güzel yerine koydum. Bıraksam, uzun yıllar güzelliklerinden bir şey eksilmeyecekmiş gibi geliyor bana.

22 Temmuz, Ağustosböceği

Ayağımın dibinde bir ağustosböceği buldum. Kımiltısız yerde duruyordu. Yaralı mıydı? Yalnız ön iki ayağını yavaş yavaş kımıldatabiliyordu, sonra da yine o iki ayağının yardımıyla yürümeye çalışıyordu. Yorulunca duruyor, bir süre sonra yine yürümeye, daha doğrusu sürünmeye çalışıyordu. Bizim terassa nasıl gelmişti, nereden düşmüştü? Ağaçlar yakında değildi, kuşkusuz uçarak gelmişti ve yaralı değildi. Bütün vücudunu evirdim çevirdim, bütün üyeleri sağladım. Tutup bir kitabın üstüne koydum, şimdi yanımda büsbütün kımiltısız duruyor

ve belli can çekiyor. Çocukluğumun böceklerindendir ağustosböcekleri. En iyi bildiklerimden. Yıllar var böylesine yakından görmemiştim. Ağustosböceğinin güzelliğini unutmuşum. Sonra bu denli büyüğünü de ilk görüyorum. Anaç bir ağustosböceği bu. Ağustosböcekleri ne kadar yaşar? Artık günlerinin tamamlandığı açık, eceliyle ölecek. Birden ağustosböceğinin yapısının korkunç ölçülü, düzenli olduğunu gördüm. İncecik tellerden örülmüş gibi iki güzel kanadı var, vücudunun da iki katı. Tam bir üçgen biçimindeki başının üstünde çıkık, pırlıl pırlıl cam saydamlığında iki yuvarlak göz. Vücudu, bir uçağın vücudu gibi ölçülü, düzgün ve boğumlarla tamamlanıp, sonra birden inceliveriyor. Hiçbir yerinde düzensiz fazlalık yok. Bir makine sanki, her şeyi yerli yerinde. İnsanın bu denli güzel ölçülü bir vücudu olamaz. Birden bütün böceklerin vücut yapılarının böyle ölçülü, orantılı olduğunu düşündüm. En güzel vücut yapıları böceklerde!

Topburnu bir böcek mahşeri, her gün böyle bir böceği incelemeliyim diye düşünüyorum. İhtiyar ağustosböceğine son bir kez daha baktım. Ölmüş.

YAZMAK EYLEMİ

2 Eylül

Ben bir metnin (bütün yazın türlerinin) çağdaşlığını onun yapısında, biçiminde bulurum. Bu, içeriği yadsıdığım anlamına gelmez, elbette, ama ilkin ona bakmam, nasıl anlattığına bakarım demektir. Nedeni de, bir metnin içeriğinin yeni olması, onu çağdaş yapmaya yetmez diye düşünürüm. Bu, giderek ben bir köğün bir tümcenin önce yapısına bakarım da demektir. Bir köğün, bir tümcenin yapısında yatar çünkü her şey, Valéry'nin "İş, ilk köğüğü bulmaktadır, arkası gelir" derken vurguladığı da budur. Bizim çağdaş yazınımız bu anlamda bunun tersidir sanki: İçeriği bulmak (çağdaş denen içeriği) yetmiş gibidir ona. *Nasıl anlatacağım?* bütün bütün bir yana atılmış değildir elbet, ama *Ne anlatacağım?* başa geçmiştir daha çok. Bunun sonucuysa açıktır: Bir tekdüzelik. Bir elin birkaç

parmağını geçmeyen ayrıcalıklar bir yana, hep tekdüze anlatım örnekleriyle doludur yazınımız. Ben Abdülhak Şinasi Hisar'ın dünyaya bakışının eskiliğine karşın, onu çağdaş bir yazar olarak görüyorsam, bu salt anlatmasından, o anlatış biçiminin yapısından gelmektedir. Sait Faik'in çağdaşlığı da (içeriğine çok bağlı olduğu halde) aynı yerden kaynaklanır benim gözümde. Tekdüze anlatışı kırmışlardır, onlar. Hep, *Nasıl anlat-sam?* diye düşünmüşlerdir. Onları, bu iki karşı insanı salt anlatış biçimlerinde koydukları yapılar yüzünden çağdaş bulurum. Nâzım'ın da Türk şiirindeki en büyük payı burada yatar bence. Şiire yeni bir anlatış biçimi getirmiş, sonra da onun olanaklarını çoğaltmıştır. Tekdüzeliliğe adanmış karşı çıkmıştır. Bunlar bir romanın, bir öykünün, bir şiirin 'kırk türlü' yazılabileceğini koymuşlardır. Tek elle değil, birçok elle yazılabileceğini göstermişlerdir. En azından bir metnin iki elle yazılabileceği gerçeği onlarla oluşmuştur. Böyle iki elle yazılan metinlerden, en yeni örnek de *Ayna'*dır. Bir yazının iki elle yürüyüşü Enis Batur'un *Ayna'*sında açık seçik görülür.

Tekdüze anlatımın büyük ölçüde uygulandığı yer de şiirimizdir kuşkusuz. Bu tekdüze anlatış yüzünden Rimbaud'nun yeni duyular, yeni sesler, yeni imgeler, yeni renkler dediği de bunun sonucu güme gidiyor. Böylece de içeriğin, bir metni çağdaş yapmaya yetmediğine varıyoruz. Oktay Rifat'ı, Ece Ayhan'ı bir yana bırakırsak, iki elle yazan ozanlar ne denli az bizde. Oktay Rifat, büyük değişmezliği içinde, ne kadar değişir. Yakından hiç baktık mı? Onda beni en çok ilgilendiren de hep bu olmuştur. Bir metni iki-üç elle yazmak isterim ben de. Bu yalnız çağdaşlık sorunu değildir, devrimciliğin de bunda yattığına inanırım. Böyle devime açık bir metne, devrimci derim ben. Devrim, yazında metnin bu devimsel yapısında yatar çünkü.

AHMET HAŞİM

28 Eylül

Yıllardan sonra yeniden Ahmet Haşım'i okuyorum. Özellikle de üstünde pek durmadığım şiirlerini, *Şi'r-i Kamer'i*.

Çocukluğumun, gençliğimin ozanlarındandır Ahmet Haşim. Beni en çok etkileyendir sanırım. *Şi'r-i Kamer*'i, bu ilk şiirlerini, yeniden okuyunca anladım; acının ozanı o. Acının ve melâlin. Ne hüznün, ne cansıkıntısı, usanç, melâl. Daha Türkçe-de anlamını bulmuş değiliz melâlin. Daha çok bir yıkıklık, bir bırakılmışlık, acı bulurum ben Haşim'de. Acı, ilk şiirlerinde daha da belirgin. İlk bu oldu bana çarpan. Ama asıl söylemek istediğim bu değil. *Şi'r-i Kamer*'de büyük bir şiir buldum, onun büyük bir acı kazıcı olduğunu anladım.

Ahmet Haşim yazık ki Türkçe'ye pek yaslanmamış, boşlamış onu. İsteyince dikâlasını yazdığı halde bu böyle:

Bir hasta kadın, Dicle'nin üstünde, her akşam

Bir hasta çocuk gezdirerek, çöllerde...

Ya da:

Annemle karanlık geceler ba'zı çıkardık;

Boşlukta, denizler gibi yokluk ve karanlık

Kısaca, Haşim'in bu ilk şiirleri, asıl önemli şiirleriymiş gibi göründü bana. Yalnız bu da değil, Ahmet Haşim asıl onlarda varmış gibi de... Birçok eleştirmen, W. H. Auden'in asıl gençliğinde yazdığı şiirleriyle büyük bir ozan olduğunu, olgunluk çağında yazdıklarınınnsa, öyle pek önemli olmadığını söyler. Ahmet Haşim için bunu söylemek zor elbet, ama onun bu ilk şiirlerini yabana atmamamız gerekir kanısındayım. Yalnız Ahmet Haşim için mi bu? Yahya Kemal'in de en güzel şiirleri gençlik şiirleri değil mi? Akıncılar, *Mehlika Sultan*'lar bugün en çok yaşayanlar değil mi?

Şi'r-i Kamer, gözümde daha bir büyüttü Ahmet Haşim'i bana.

VÜCUDUM ÜSTÜNE

21 Kasım

W. H. Auden üstüne bir yazıyı okurken gözüm birden fotoğrafa kaydı. Auden'in buruşukluklar, kırışıklıklar içindeki yüzünü birden kendi yüzüme benzettim. Burdan da vücudum üstüne yazmak istediğim depreşti yine. Kendim üstüne bir deneme

olan *Uzun Bir Adam*'a böyle başlamıştım ama, bambaşka bir şey olup çıktı: Vücudumu bir elma gibi alıp anlatmak istemişim. Auden'in yüzünün korkunç kırışıklıklarını görünce, benimkilerin de ondan aşağı kalmadığını anladım. O binbir girintili çıkıntılı arazi haritalarına benzer benim yüzüm de. Şakaklarımdan başlayıp alnıma değin uzar kırışıklar. Daha çok da gözlerimin çevresinde yoğunlaşırlar. Değme yeryüzü haritalarının üstesinden gelebileceği şey değildir, sanki. Öylesine karışık, uçsuz bucaksızdır. Böyle diyorum, nerde başlar, nerde biter, belli değildir. Yüzümün kırışıklarını, yüz haritalarının (böyle haritalar varsa) en karmakarışığı diye düşünüyorum.

Gövdenin öbür üyeleri, kollarım, ayaklarım, ellerim, boyum, kalçalarım, kasıklarım, kol ve ayak bileklerim, eklem yerlerim için ne demeli? Gövdesiyle ilgilenenlerin en başında Montaigne gelir sanırım. Belki de kumdan, bütün yaşamı boyunca kum sancısı çekmesinden geliyordu bu. İnsan gövdesinin, onun acıları, sevinçleri, girdi çıktısıyla ilgilenenlerden biri de D. H. Lawrence'dı. Bir gövde uzmanının yazarı diye bakabiliriz onun yapıtlarına. Gövdenin suskunlukları, çılgınlıkları, kıvancı, ayaklanması (daha çok da ayaklanması) nesnelleşir onda. Hep bir diriliş olarak görür insan vücudunu. Bunun için: 'Ben gövdenin yeniden dirilişine inanıyorum.' dedirtir, ikidebir roman kişilerine. Ya Roland Barthes? 'Vücudum imgesel zindanımdır.' diyerek asıl cehenneminin ne olduğunu imlemez mi?

Vücudum üstüne bütün bütün eğileceğim bir zamanı özlüyorum.

BİR ŞİİRE BAŞLAMAK

22 Kasım

Yirmi gündür yazacağım bir şiiri düşünüyorum. Her şey hazır. Yalnız ne yazacağımı değil, nasıl yazacağımı (anlatacağımı) bile biliyorum. Boyu posu çizili sanki. Ama bir türlü başlayamıyorum işte. Gerçi orasından burasından başladığım oldu ama, hiçbir elimden tutacak biçimde bir ipucu vermedi. Beni uyarırlar diye, içeriğe, biçime yakın örnekleri gözümün önü-

ne getirmeye çalıştım, ama bir işe yaramadılar. Bütün yazı işaretlerini bir yana atan, bir karabasanın işleyiş biçimine yakın, bir buçuk, iki sayfalık bir düzyazı şiir olacak bu. Anlatmak istediğim (içerik) böyle bir biçimi öngörüyor gibi geliyor bana. Üstelik ne zamandır bu içerik ve biçimde bir şiir yazmayı istiyorum. Biçimle içeriği ayrı ayrı şeylermiş gibi düşünmediğimden olacak, yazmak istediğim her şeyi, bu bir karabasana, bir sayıklamaya, saçmalamaya, usa kafa tutacak, başıboş bir anlatış biçimine sokuyorum kafamda. Böyle bir şey olsun istiyorum (Aslında bu biçimdi, içerikti sözlerini bir yana atıp, bilinen kalıplar, anlatışlar –biçim– dışında bir düzyazı şiir yazmak istiyorum, bilinen kalıplardan sıkıldım demeliyim. Güzin ile Abidin Dino’dan duyduğuma göre Nâzım da böyle yeni biçimler denemek istemiş son zamanlarında).

Ama ne zaman böyle bir şeye kalkışsam, sonu gelmedi. Yeniden yirmi gündür böyle cebelleşiyorum işte. Yeniden benim elimden tutacak örnekler aramaya başladım. Gerçeküstücüler en yakın örnekler gibi geldi bana, onları okudum. Boş. Başlayamıyorum. Birden Ulysses, o geldi usuma. Joyce’ın bu yapıtı tam istediğim biçimdi. Özellikle de son on sayfayı okursam (ki şimdiye değin birçok kez okudum onu) istediğim şiire başlayacağıma inandım. Önce Fransızcasını, sonra da Murat Belge’nin çevirdiği Türkçesini okudum. Aslıyla da karşılaştırdım. Ama bu da elimden tutmadı. Oysa çok bağlanmışım buna. İşte böyle yirmi gündür ordan oraya savrulup duruyorum. Her gün de önüme beyaz bir kâğıt alıp bekliyorum. (Kimi zaman bu beyaz dediğim kâğıtlar kahve, çay, tütün, içki, türlü ot içeceklerimle öylesine bozulur, kirlenirler ki, onlara ak kâğıt demek zordur. Çoğun böyle zamanlar, o kâğıtlar üstüne resim yaparım. Çizer, boyarım onları. Bir süre de olsa bu yazmak cehenneminden kurtulurum.)

EZRA POUND

23 Kasım

Saat yedide uyandım. Yatakta usumu kurcaladım, belleğimi yokladım: Bir kıpırtı var mı diye. Hiçbir şey yok. Yüzümü yıka-

yıp tıraş oldum, her zamanki jimnastiğimi yapıp odama geçtim. Kaç gündür sağından solundan çiziktirip durduğum kâğıt masada duruyor. İşte bazıları:

Bir karabatak geçiyor gözlerine vurarakten gözüğümüzden bizim ve iniyor sonra bizim harlı toprağımıza inip kayboluyor.

Hiçbir güzellik bulmuyorum bunlarda onun için de çiziyorum üstlerini. Pipolarımdan birine, Dr. Plump'a uzanıyorum. Korkunç zifir kokuyor. Oniki pipom var ama şöyle doğru dürüst temizlemediğim için birbirinden kalır yanı yok. Beş tanesini alkolle temizledim, kuruttum, birine tütün doldurup içmeye başladım. Yeniden yazamadığım şiirin (ki çoğun yaparım bunu) üstüne üstüne gitmeye başladım. Tıs yok. Yazarken piponun çok yararını görüyorum, ya da bana öyle geliyor. Böyle boş kâğıt önünde öğleye değin iki üç kez pipomu doldurduğum olur. Büyük bir keyif alıyorum bundan. Ben ki tıknefesimdir, tütün yaramaz bana. Sonra da dalıp gittiğim, tütünle soluğu iyi ayarlayamadığım için korkunç yorar beni pipo. Ayrıca *The Balkan Sobranie*, *Black Luxery*, *Dunhill* gibi sert, kara tütünü bol olanları severim. Bizim tütünleri ne denli işlemlere tutsam, karıştırsam, şaraplara yatırsam ağzımda bıraktığı zehiri bir türlü atamadığım için, zorda kalmadıkça içmem. Balkan Sobranie'yi ise hiçbirine değişmem. Pipo içerken yığınla da kibrit kullanırım. Onbeş yıldır pipo içiyorum ama, pipo içmeyi bildiğimi de pek söyleyemem. Söyleyemem çünkü daha çok yazarken içtiğim için pipo mu beni ben mi pipoyu içiyorum, ayırmak zordur bunu. İkinci pipomu doldurdum. Şiir bir türlü yürümüyor. Yürümeyeceğini de iyice anladım artık. Bunun için de: 'Benden bu kadar!' deyip bıraktım.

Ezra Pound'ın Konfiçyüs'üne uzandım. Geçenlerde bir on sayfa kadar okumuştum sarmamıştı, yine öyle oldu. Konfiçyüs'ün yalvaçça sözlerini sevmedim. Kimi şiirsel sözlerine ilgi duydum ama, bunlar da pek azdı:

Nasıl yenilerse gün

Yenile günbe gün

Yenile ve yenile.

Pound'ın Çin şiirlerinden yaptığı çeviriler çok ünlüdür.

Çoğu kimse de onlara çeviri gözüyle bakmaz, Pound'ın kendi şiirleri diye gösterirler. Hem kimse de asıllarını bulamamıştır onların. Pound, Doğu düşüncesine hep ilgi duymuştur. Kanto'larda da göndermeler yapar Doğu dünyasına. Yine Pound, Feclosa'nın Çin yazısında (harflerinde) bir çeşit medyum bulan kitabına kimi ekler yaparak, onu da yayınlamıştır. Gizemsel bir tat bulur Doğu şiirinde. Bundan yararlanmasını da bilmiştir. Önemli olan da elbet budur.

Bir saat kadar okudum Konfiçyüs'ü, sonra bıraktım.

Halikarnassos'un Meteoroloji tepesindeki küçük kilisede çalışmaya gittim. Rumlardan kalan bir küçük kilise bu. Nusret Baban, oteli kilisenin bulunduğu yere kurdururken, onu yıktırmadı, olduğu gibi onartıp korudu. Ben bu küçük kiliseyi çok seviyorum; onun için de içini boyamaya başladım. Hem ben kiliseleri hep sevmişimdir. Yabancı ülkelerde görmek istediğim yerler ilkin eski mahallelerle kiliseler olmuştur hep. Girdiğim her kilisede de bir mum yakar öyle çıkarım. Bu yaz başladım kiliseyi resimlemeye. Birçok kilise resimlerini inceledim. Kilise küçük olduğu için onu Kutsal Betik'in İsa'sı, Meryem'i, havarileri, melekleriyle doldurmak pek zor görünmüyor bana. Meryem'i bir yana bırakırsak (onu neden bir yana bıraktığımı anlamıyorum) İsa'yı, kimi havarileri, özellikle de İsa'yı hep sevmişimdir. Ezikliğini, yıkıklığını, sıradanlığını severim onun. Öyle pek büyüklük taslamaz; havarilerini de öyle seçmemiş midir? Hepimiz gibi insanlardır, balıkçıdırlar, kendi rızklarını kendileri çıkarırlar. Hasır, sepet örerler. Azla yetinirler. Kiliseyi resimlemek istediğimi ona söyledim ilkin. Benlik bir şey mi buldu onda nedir, yüreklendirdi beni: 'Giriş!' dedi. Pirimitifler gibi çalışmamı da o önerdi. Turan Erol da katıldı buna: Kilise resimlerini kopya etmemi istedi. Böyle başladım bu işe. Şimdiye değin çarmıhtaki İsa'yla bir aziz, bir havari, bir melek resmi yaptım. Tavana daha dokunmadım. İskele kurmak gerekecek ona. Çarmıhtaki İsa'nın yanına iki hırsız da katmak istiyorum. Havalar elverdikçe yazmak da elimden tutmadıkça, daha sıkıldıkça sürdürmek istiyorum bu işi. Başarabilir miyim bilmem. Yanıma bir yığın kömür alıp kiliseye gittim. Beyaz

duvarda ilkin kömürle çalışmak kolay oluyor, beğenmezsem, silmesi kolay oluyor. İsa'nın ayak uçlarına iki figür çizip bıraktım. Boyamak o kadar zor gelmiyor bana, iş çizmekte. Fena da olmadı.

Tepeyi koşa koşa indim.

HALİKARNASSOS PAZARI

25 Kasım

Pazara gittim sabahleyin (Halikarnassos'ta pazar perşembe akşamı başlıyor, cuma öğleyin de bitiyor).

Bütün büyük küçük pazarları severim. Ama Halikarnassos pazarı gördüğüm pazarların hiçbirine benzemez. Daha çok bir ot pazarıdır sanki o! Halikarnassos'un otuz beş köyünün insanları, arabalara yükledikleri çuval çuval turpotu, hardal, kaza yağ, gelincik, papatya, acıot, arapsacı, kenger, mantar, pazı, labada, şevketibostan, bıyıkotunu çarşının orta göbeğine getirip yıkarlar. Hele lahana, karnabaharlar dağlar oluştururlar. Böyle ottan dağlar, tepeler arasında gider gelirsiniz. Her zamanki gibi bu kez de hiçbir şey almadan bütün pazarı dolaştım önce. Sonra turpotundan bir tepenin önünde durdum. Bütün turpotlarını yere boca etmişlerdi. Zaten her şey yerdedir lahanalar, karnabaharlar, kerevizler, pırasalar, elmalar, mandalinler, portakallar, pazılar, tereler, rokalar, marullar, soğanlar, patatesler. Sokaklar, dükkânların önleri yolağızları, caddeler böyle türlü türlü otlar, sebzelerle dolar taşar.

Torbaya pırasa, bıyıkotu, ebegümeci, taze soğan, dereotu, pazı, kuru incir doldurup eve döndüm. Yolda yağmura tutuldum.

26 Kasım

Yüzünün neresinde topluyorsun saçlarını?

Diye uyandım. Ama arkası gelmedi. İçme'ye doğru yürüdüm, öğleye doğru döndüm. Şiir yürümüyor.

27 Kasım, René Char

Yazılacak bir şeyim yok. Dahası, bu boşluk sanki böyle yüz yıl sürecekmış gibi bir korku var içimde. Daha çok sabahları yazarım. Sabahtan öğleye değin olan zamanı dünyada kimse elimden alamaz gibi gelir bana. Eğer sabah çalışmadıysa (diyelim birileri geldi, ya da bir işiniz için çıktınız) bütün bir gün kendimi toplayamam, sıkıntılar basar. Belki de alışkanlık bu sabahları çalışmak. Ama ben nedense şiirin elimi daha çok sabahleyin tutacağına inanmışım. Oysa René Char şiirin geliş saatini hesaplamak olanağı olmadığını söyler:

‘Bir ozan pek ender olarak şiirin geliş saatini önceden ısmarlar. Kimi zaman da tam anlamıyla bir Tanrı vergisi söz konusudur. Bazan da tam bir işkencedir, habire iblisin yabasını yersiniz.’

Uzun süredir iblisin yabasını kemirmek benimkisi de, başka değil.

PAVESE

28 Kasım

Pavese; ‘Neden boyuna koşuk şiirler yazdım?’ diye sorar günlüğünün bir yerinde. Yahya Kemal’i okurken ben hep bu soruyu sormuşumdur kendi kendime: Yahya Kemal neden acaba genellikle beyit düzenini kullanmıştır? Sonra da yine genel olarak hep aynı vezinle yazmıştır? Neden değişik vezinler, biçimler kullanmamıştır? Büyük yapıtını böyle tekdüze sese, biçime boğmuştur? Pavese, yine bir yerde özü değiştirmek için, biçimi de değiştirmek gerektiği düşüncesine neden kapıldığını da sorar kendine. Özdekçi anlayışın biçimi, özün belirlediği görüşüne de böyle karşı çıkmak ister. Çoğun bu, benim de başıma gelmiştir. Kalıplar, biçimler (anlatış) sık sık sıkar beni. Yenilik ardından koşmak düşüncesi değil bu benimkisi. Yapım bu benim. Böyle zamanlarda biçimi değiştirmek için yeni özler de aramak gereğini duyarım. Acaba bu gerekli mi? Pavese özü değiştirmeden biçimi değiştirme yollarını arayagelmiştir. Ben niye tersini düşünmeyeyim? Bu kargaşalık hep öz/biçim soru-

nunu ayırmasından kaynaklanıyor gibi geliyor bana. Şiirde asıl karşı çıkılacak kural bu olmalı.

29 Kasım

Çalışırken yanımda her zaman yiyecek, içecek bir şey bulundururum. Şimdi günlüğümü yazarken de arada ayva kemiriyorum. (Bir alışkanlık bu. Yazmak eyleminin sanki bir parçası olmuştur bu huy bende. Yazmaya her zaman böyle otururum: İlle de yanımda yiyip içeceğim bir şey olmalı). Pipoyu ise yanımdan hiç ayırmam.

Bir süredir pipo yoruyor beni. Salâh Birsal çok cigara içerdi, ağzından düşürmezdi onu. Şimdi bir yılı aşıyor, bıraktı bu alışkanlığını: ‘Cigarayı bırakmasaydım, şimdi ölmüştüm ben.’ dediği aklımda. Ben pipoyu bunu anlayıncaya değin sürdüreceğim sanırım.

Ta 1955’ten beri günlük tutuyorum. Bugüne değin tuttuğum günlüklerime bakıyorum da ‘Acaba kendimden çok mu söz ediyorum diyorum?’ Böyle diyorum ya, şimdi kimdi çıkaramayacağım: ‘Yazmak, kendini koymaktır.’ dediğini anımsıyorum bir yazarın. Ben yazmak eylemini oldum olası böyle anladım. Bunun dışında yazmanın ne anlamı var? Bunun için olacak, bana şiirlerinin konusu nedir? deseler: Ben, derim.

GÜMÜŞLÜK

2 Aralık

Gümüşlük’e gittik. Halikarnassos köyleri içinde turizmin (bu çağdaş canavar) en acımasızını yaşayan köyün yavaş yavaş kendine geldiğini gördüm. Yeni bir hastalıktan kalkmıştı sanki, soluğunu yeni yeni ayarlıyordu. Halkıyla birlikte kahvele-re, sokaklara, deniz kıyılarına, küçük balıkçı lokantalarına o da çekilmiş dinleniyordu. Ben ki gördüğüm bir yeri ikinci, üçüncü kez görmeye pek dayanmam, Gümüşlük hep bunun dışında kalmıştır, onu her kez yeni görüyormuşum gibi olmuşumdur. Köy iki bölüme ayrılmıştı: Kimileri kamyonlara mandalin yük-

lüyor, kimileri de ağ yamıyor, paragadi hazırlıyordu. Mürekkepbalıklarını beyaz çamaşırlar gibi kahvelerin önlerinde iplerle sermişlerdi. Barbut, mercan, çipura, lüfer, fangri için en iyi yemler hep subye ile mürekkepbalığından oluşuyor.

Yolda bir mandalin bahçesine girdik, yaprak yerine mandalindi bütün ağaçlar. Greyfurt, limon, mandalin kopardım. Yol kıyılarında yeni yeni o dünya güzeli sarı çiçeklerini açan ekşiotları gördüm. Yakında Halikarnassos pazarlarını ekşiotlar da doldurur, uzun incecik saplarının tadına doyum olmaz.

Nazmî'nin küçük balıkçı lokantasında öğle yemeğini yedik. Nazmî'nin yeri lokantadan çok bir evdir sanki, karısı, çocuğu, kendisi evlerinde misafir ağırlıyorlarmış gibi davranırlar müşterilerine. Öylesine saygılı, içten.

Gümüşlük'ü kendisinden çok halkı için seviyorum. Manzarayı her zaman, her yerde çok çabuk eskitmişimdir. Zaten bütün köy halkı bir evin, tek bir evin insanlarıymış gibi davranıyorlar Gümüşlük'e gelenlere. Ben gülen yüzleri bir orda görmüşümdür sanki. Bir insan manzarasıyla yıkanmış döndüm.

SAİT FAİK

2 Aralık

Ne zaman çağdaş Türkçeyle yıkanmak istesem Sait Faik'i açarım, onu okurum. Savruktur Sait, onda en çok da bunu severim. *Bir Takım İnsanlar*'ı elyazılarından ilk ben okumuştum, o zamanlar bu kitap için bir yazı da karalamıştım ama, yayımlamadan kaybettim sonra onu. Büyük bir şiir buluyorum Sait Faik'te. *Havuzbaşı*'nı açtım, kimi öyküleri yeniden okudum. Sait Faik'i bana Abidin Dino tanıttı. Abidin'in Petrograd'da (şimdiki Atlantik diyeceğim ama, o da yerini bir başka birahaneye bıraktı) Sait Faik'le sözü vardı.

– Gel, ben Sait'le buluşacağım, dedi.

Ben yedeksubay çıkmak üzere olan saçsız sakalsız, bıyıkları da yeni terlemiş tıfıl biriydim. Koltuğumda Dostoyevski'nin *l'Idiot*'su vardı. Sait'i her yüz ilgilendirirdi, beni Dostoyevski'yle görünce ilgisi daha bir arttı. Birden Sait Faik bana

Dostoyevski'nin romanlarından kaçmış biri gibi geldi. Her şeyden önce de yüzüyle böyleydi. Ses'te çıkan şiirlerimi sevdiğini söyledi. Onlarda çeviri kokusu buluyordu, o tadı seviyordu. Sonra da:

– *Budala*, Dostoyevski'nin en çok sevdiğim romanı, dedi. Nedenleri üstünde durmadı. O gün başka neler konuştuk anımsamıyorum. Birden her gün birlikte olmaya başladık. Abidin'in dışında Ses'te yazarlar onu pek ilgilendirmiyordu. Ses'te yazarlar da onu olumsuz buluyorlardı zaten, hep serserileri yazıyor diyorlardı. Sonraları, bu katılığı aklımsıra Sait'e karşı ben de kullanacaktım. Nedir ki ben de İstanbul'un serserileriyle ilgilendiğimden olacak, bana kızmıyordu. Sait o zamanlar *Medar-ı Maişet Motoru*'nu yazıyordu. Kitap beni vurmuştu. Sait M. Ç.'ye âşıktı, ve onu deliler gibi seviyordu. Cebi ona yazdığı şiirlerle, mektuplarla doluydu. Sait'e babası Sirkeci'de bir zahireci dükkânı açmıştı. Sait beni sık sık oraya götürdü, hep M. Ç. ile dolu. Bütün gün ondan sözedirdi. M. Ç. dünya güzeliydi. Tahıl çuvalları arasında konuştuğumuz bir oydu. Askerlik dönüşü Sait'i gördüğümde M. Ç.'den bana hiç söz etmedi, ben de açmadım. Oysa cinnete yakın bir şeyler yaşamıştı. Sait Faik'in Türkçesindeki savruluk, bir erdem gibi gelir bana. Ne zaman üstümde usun ağırlığını duysam (çoğun yazmak eylemi içine girerken), Sait Faik elini uzatır bana. Yine öyle oldu.

3 Aralık

Bir ses durmadan yineliyor seni

Ve kuş sürüleri gibi dolduruyor havayı.

Bir güzellik var mı bunda? Sanmıyorum. Ama gelip takılıyor, gitmek de bilmiyor.

'Anı, doyuma ulaşmamış istek demektir' der, Carlos Fuentes, böyle bir yerden gelip vuruyor bu dizeler de. Ama daha biçimini bulamadığı da ortada.

YAZMAK, ÇİZMEK

4 Aralık

Yazmakla çizmenin (resim yapmanın) kökendeki ayrılığına karşın, sonuçta ikisinin de birleştikleri bir yer vardır: Yaratı olmaları. Ama bu benim bunun için resim yaptığımın yanıtı olamaz. Nasıl olabilir ki? Yeryüzü yazmanın dışında benim için yokken, onsuz kendimi doğrulayamazken, resim yapmadan olabiliyorum. Dahası, yazmak benim için büyük bir mutsuzlukken, yeryüzünü olduğu gibi görmeme engel olurken, çizmek sevincim oluyor. Çoğun yazmayı da niçin böyle düşünmüyorum dediğim oluyor kendi kendime. İşte o zaman yazmak da bir sevinç olmayacak mıdır? Evet ama, bunu dememin bir yararı olmuyor. Çünkü yalnız resim yaparken çocuk oluyorum. Rönesans'a, resmin o büyük çağına kapalı oluşum da, onda daha çok katılık bulmamdan olacak. Katılık da onun gerçekliğinden çok, kuraklığından geliyor. Klasik yazın gibi, Rönesans resmi de acemiliklere, yanlışlara yüzvermez. Yanlışların tadını bilmez sanki. Oysa yanlışlar nasıl sevilmez, dünyaya çocuk gözüyle bakılmak nasıl istenmez? Benim resme bakışım daha çok bu yönde olduğu için Racine'nin yerine Arrabal'ı rahatça koyuyorum. Rafael'in yanında da Jean Dubuffet'yi böyle koyuyorum. Ben resme çocuk gözüyle baktığım için, yanlışları da bu yüzden seviyorum. Yanlışlarla doludur benim yaptığım resim. Yanlışları düzeltmek ise aklımdan geçmez. Hem yanlışlar öğrenilir, ben ise öğrenmek istemiyorum. Resim yapıyorsam, bunun için yapıyorum. Sonra da resim beni ancak böyle ilgilendiriyor. Dahası, yazın gibi resim sanatının öğrenilmiyeceğine inanıyorum. Öğrenilen resimde bir yaratıcılık olduğu kanısında değilim. Kişinin kendi kendine olan öğrettiğini kimse öğretemez çünkü.

Yıllardır büyük bir kolaylıkla resim yapıyorum. Büyük bir oluk bu, bir çeşmeye ağzını dayamak gibi. Ama bu ırmak yatağından artık yakınıyor. Nedeni de başlangıçta resim yapmak benim için salt sevgiyken, bunun sonradan ortaya dökülmesi, resim yaptığımın herkesçe bilinmesi, dahası resimlerimin sergilenmesi benim sevincimi öldürdü. Aşk gibi yalnız kendim

için büyüttüğüm, çoğalttığım gizli bir yönümdü çünkü o. Bunu yitirdim. Daha kötüsü buna artık pek engel de olamayacağım-
dır, diyorum.

BALIK

5 Aralık

Üç peygamberbalığı aldım, yarım kilo geldi. Dülgerbalığına Halikarnassos'ta peygamberbalığı diyorlar. Sözlüklerde bu adla bir balık yok. Peygamberbalığı adına bu denli yakışan başka bir balık gösterilemez gibi geliyor bana. Halikarnassoslular, ona bu adı gövdesindeki 25 kuruş büyüklüğündeki kara lekeden ötürü verdiklerini söylüyorlar. Peygamberimizin başparmağının leke-
siymiş o. Edibe, bu balığı hem ilk gördüğü, hem de bu adla çağ-
rılmasına şaşıttığı için: 'Hangi Peygamber acaba?' dedi. 'Muham-
met, elbet.' dedim. 'Denizi bilmez ki o, görmedi.' dedi. Öyle ya
bir çöl çocuğu olarak doğup büyümedi mi! Balığı nasıl tanıya-
caktı? Ama biri alıp getirip gösteremez miydi? O da parma-
ğıyla dokunamaz mıydı? O kara leke de böyle kalmış olamaz
mıydı? Sonra Muhammet'in denizi görmediği doğru olabilir
mıydı, kim bilebilirdi bunu? Balık, balıkçılık üstüne kitaplarımı
karıştırdım, Latin dünyasının ona Saint-Pierre balığı dediği-
ni öğrendim. Saint-Pierre, hiç balık tutamadığı bir gün dülger-
balığı onun bu haline acımış, kendi gelip 'Beni elinle yakala!'
 demiş. Balığı eline alıp sevmiş Saint-Pierre, sonra da 'Değil mi
ki kendin geldin, öyleyse yaşamaya devam et!' deyip denize
bırakmış. Gövdesindeki lekeler de o lekelermiş.

Buğulamasını yaptık, yedik. Gün böyle geçti.

Gece, daha önce bir deftere yazdığım günlüklerimi dakti-
lo edeyim dedim, ne denli ilginç görünürlerse görünsünler, hiç
içim çekmedi. Nedeni de açıktı: Yazarken duyduğum o sevin-
ci yitmiş, yoktu artık. Bıraktım ben de. Bundan böyle günlüğü-
mü kâğıdı makineye takıp öyle yazacağım. Yazmanın dışında,
yazarken duyduğum sevincin dışında, bir sevinç yok, anladım.

Neşati divanını açtım, daha önce işaretlediğim beyitleri
okudum. Bu kez en çok sevdiğim beyit:

*Gittin ammâ ki kodun hasret ile cânı bile
İstemem sensiz olan sohbet-i yârânı bile.*
oldu.

OZANLAR

6 Aralık

Kalitçıdır ozanlar. Dünya sanki onlara kalmıştır, onu bir ucundan olsun tutmak için bu yeryüzüne gelmiş gibidirler. Daha çok da acı kalitçısı. Çoğun, üstlendikleri, devraldıkları odur. İplik iplik onu dokurlar.

Sanki dünyayla sözüm varmış gibi uyanır uyanmaz ivedilikle kalkıp giyindim, masanın başına geçtim. Önümde kâğıt, oltaya vuracak balığı bekliyorum. Paul Valéry yazacak bir şeyi olsun olmasın, saat 05'te kalkar masasının başına geçermiş. Esi- nin boynunu kıran ozanların başında gelirdi o.

El kadar bir gökyüzü görünüyor odamdan. Bir de küçük iç avlu. Görüyü ben çoktan öldürdüğüm için görmüyorum onu. Havalar soğudu. Üşüyorum. Bunu duyuyorum.

SAİT KAPTAN

7 Aralık

Sait Kaptan öldü. Öğleye doğru tabutunu evinden aldık. Evden sanki bir çocuk ölüsü çıktı, öylesine küçüktü tabut. Tabutu yeşil bir örtüyle örtmüşlerdi, baş tarafında da üç kırmızı sardunya vardı. Cenaze evden çıkana değin büyük bir sessizlik vardı sokakta. Tabutun çıkmasıyla birden karıştı mahalle: Çığlıklar hiç durmadı. Sanki şimdi ölmüştü Sait Kaptan, dün değil. Böylece cenaze evden çıkınca anlaşıldı ancak: Kaptan'ın eve bir daha dönmeyeceği.

Sait Kaptan Halikarnassoslu eski denizcilerin sonuncusu değilse bile, yaşayan o birkaçından biriydi. Yaşının yüze yakın olduğu söylenir. Buranın, eski Adalı denizcileri gibi kısa boylu, tıknaz, posbıyıklıydı. Hep bir ada sarışnılığı vururdu. Mavi gözleri parlaktı. Hep gülüyormuş gibi de aydınlık bir yüzü

vardı. Benim onu tanıdığım da sessizdi. Oysa gençliği deli mi deliymiş. İhtiyarlık sessizlik demek midir? Üç yıl öncesine değin bastonuyla ortalığa çıkabiliyordu. İki yıldır sa yer yatağından çıkmıyordu. Geçen yıl evine gittiğimde bir iki sözcük çıkabildi ağzından. Beni de tanımadı sanırım. Ocağın üstünde piposu duruyordu. Büyük bir incelikle pipo içerdi. Pipo onun elinde gövdesinin bir üyesi gibi dururdu. Girit'ten gelmişti. Ölene değin de Türkçeyle bir ilgisi olmamıştı pek. Bütün yaşamı denizde, kendi yaşlılarıyla geçtiği için Türkçeye gereksinimi yoktu. Korkunç hovarda olduğunu söylerler. Gençliği de çok güzel geçmiş. Anlattıklarına göre teknesini bırakana değin, bir damacana rakı almadan çıkmazmış yolculuklara. Gördüğü denizleri, anlatırken, hâlâ denizdeymiş gibi anlatırdı. Eski bir Halikarnassoslu olduğu için, yeni Halikarnasso'u görmezdi, eskisinde dolaşıyormuş gibi anlatırdı.

Sait Kaptan'ın tabutuyla ben camiye değin gittim. Camiye gelince de ayrıldım. Sanki işim bu kadarmış gibi. Sevgili Sait Kaptan!

BEN

11 Aralık

Kişinin kendisini anlatmasının, daha doğrusu tanınmasının olanaksız olduğunu söyler Nietzsche. Pascal'ı okurken bunu daha bir vurgular oldum. Pascal ne kendini dünyaya getireni, ne bu dünyayı, ne gövdesini, ne duyularını, ne düşünen kafasını anlamadığını, tam bir boşluk içinde olduğunu söyleyerek de tam bir bilisizlikten yakındır. Bütün yaşamı boyunca da bu zindanı anlamaya çalışır. Le Clezio, kendini tanımak için yazdığını söylemesine karşın, o da insanın kendini göremeyeceğine parmak basar. Henry Miller, daha da ileri giderek (ki kendisinden başka bir şeyi anlatmaya yanaşmazken) "Gerçekten büyük bir yazar, yazmak istemez" diyecektir. Bunu da kendisini anlata-mayacağı için söyler.

Öte yandan, yazmak benim için kendi mitologyamı kur-maktan başka bir şey değildir. Böyle diyorum ama, yaşa-

mak yürekliliğim olsaydı, yazmazdım diye de düşünüyorum. Nedense, mutlu olan yazmaz, diyorum. Kişinin en sürekli duygusu mutsuzluktur. İnsan bunun için yazar demekte de bir abartma görmüyorum.

DAKTILO

12 Aralık

Sabah. Dünya denizlerini görmüş birinin bir gün bana Halikarnassos denizinin en saydam, en parıltılı deniz olduğunu söyleyişini hiç unutmam. Halikarnassos'ta akşam olmaz sanki, gün, gece bir türlü düşmez. Böyleyken saat 07.00'de hâlâ günün ağarmayışına şaşıtığım oluyor. Büyük bir sessizlik süren. Geçen kış hergün bu saatlerde, komşum Cevdet Kudret'in daktilosunun seslerini duyardım. Dünyada onun kadar yazmış biri var mıdır diye düşünürüm. Bütün yazdıklarının 10.000 sayfayı da aştığını sanıyorum. Üç ciltlik Karagöz, iki büyük ciltlik *Ortaoyunu*, yine iki büyük ciltlik *Edebiyat Bilgileri*, *Türk Edebiyatında Roman* ve *Hikâye*, Türk klasikleri, denemeler, romanlar, bütün bunlar hep böyle sabahlarda başlanıp, gece yarısına değin sürüp gitmiştir büyük bir titizlikle. Öte yandan dünyada benim yazılmış bir metni makinede yazmak kadar tepemi attıran bir şey yoktur. Yazılmış olması yetmeli demek istiyorum ki, onları daktilo etmek cinnete yakın görünüyor gözümde! Yıllardır daktilo makinesi kullandığım halde, hiçbir şiiri, yazıyı iki üç kez yazmadan yapamam. Yanlışsız dediğim bir metin, yine yanlışlardan kurtulamaz. (Şimdilerde yayımlanmak üzere olan bütün kitaplarımın yazım işini üzerine alan Memet Fuat'ın bu daktilo yanlışları yüzünden yakınmaları beni korkunç yaralıyor. Büyük bir beğenin, titizliğin adamıdır Memet Fuat. Bir edebiyat adamı olarak büyük bir sevgim, saygım vardır ona. Pek az kişiye duyduğum bir saygıdır bu. Bir şairler ordusu yetiştirmiştir o. Bir şiir onun eline gitti mi, en güzel biçimini onun elinde alacağını Behçet Necatigil'le her zaman birbirimize söylemişizdir. Bizi onun büyüttüğüne de inanırdık her zaman!) Şimdi bir başka titizlik örneği insanın, Cevdet Kudret'in, saba-

hın içinden gelen bu makine seslerini yine duyunca birden bunları anımsadım. Bu yazıları okuyanlar, dizenler de biliyorum bana ne denli kızsalar hakları var. Makinede yanlış yazmayı ne zaman öğreneceğim?

PASCAL

13 Aralık

Pascal, *Pensées*'sini yazarken bir çeşit düzensizliğin düzenini uyguladığını söyler. "Kitabımı yazarken bir düzen gütmeyeceğim, ama bu karışıklık amaçsız da olmayacak." Jean Guittou da, bir sevinç çılgı gibi doğal bir yazış biçimi olduğunu söyler Pascal'ın. Kitabının bir tür önsöz yerine geçen bölümünde de Pascal: "Tersyüz edilerek sıralanan sözcükler değişik anlamlar oluştururlar, değişik biçimde sıralanan anlamlar da değişik etkiler sağlar." der. Sanki bir düşünce yapıtı değil de, sanat yapıtı öneriyordur. Klasik yazışı yadsır, kopmalar, kesintiler, çağrışımlarla kurar yapıtını. Roland Barthes, Nietzsche'nin yazmak eylemindeki yöntemini açıklarken, *textes fragmentaires* (parça parça yazmak, parçalı metin) deyimini kullanır. *Barthes par Barthes* adlı kendi kitabında da bu yöntemi uygular. Pascal'ı okurken tekdüze biçimin nasıl kırıldığını, konuşma diline yakın bir dilin, yöntemin uygulanışını hemen anlıyor insan. Çoğun, tekdüze anlatıştan kaçmak, yeni deyişler, biçimler denemek için sık sık biçemi değiştiriyorsam bundandır, ustalığa yaslanmaktan korkumdandır bu tavrım benim. Yine bu yüzden atak ozanlardır yeğlediklerim benim: Oktay Rifat, Ece Ayhan, Cemal Süreya bu yönleriyle ilgilendirirler beni. (İsmet Özel'in şiiri tersinden yazmak istemesi de beni hep ilgilendiregelmiştir. İsmet Özel'in yanına Körfez şairi Sezai Karakoç'u da korum. Bugün çok değişik düşünce ve yazış biçimi uygulamasına karşın, hâlâ zaman zaman o atak tavrını yitirmediği için severim. İzzet Yasar'ı da öyle. Sağ kulağını göstermek için elini yalnız sol kulağına götürmekle kalmıyor, önüne gelen her şeyi yıkıp, deviriyor).

Pascal, doğa kendine öykünüyor, diyor. Sonra da: "Her

şey birdir, tektir, her şey değişkendir, çeşit çeşittir. Her şey birdir, ama bir olan, tek olan başka birinde üç kişi halindedir." Bir yazının parça parçalığı, bir başınalığı, özgürlüğü galaksiler bütünlüğü içindedir onda. Tek tek ama, bir yıldızlar kümesini oluşturmaktan da uzak kalmazlar. *Pensées*'in çağdaş bir yazmak eylemi önerdiğinden hiç kuşkusuz yok.

Yazmak eyleminin büyük dostlarından biri de Gide'dir. Günlüklerinin birinde: "Kitaplar okuyorsam neler anlatıyor kitaplar diye değildir bu. Nasıl anlatıyorlar diyedir. Ben bir tümcenin nasıl kullanıldığıyla ilgilenirim daha çok." der. Pascal'ın yazış biçimi, önerdiği yöntem üstünde düşündüm, sonunda uykum kaçtı, sabahın köründe kalktım, okumayı sürdürmek için.

YAZMAK

14 Aralık

André Gide; "Bana ne kitapların ne anlattıkları. Ben nasıl anlattıklarına bakarım." sözünü sanki benim için söylemiştir. Pascal'ı okudukça, böyle demek istiyorum. Önce koyu bir dindar Pascal, bu da beni hiç mi hiç ilgilendirmiyor. Sonra inancını hiçbir şeye değişmeye yanaşmıyor. Dünyaya salt o gözle bakıyor. Kuşkuya, yanlışlara (insanın bu büyük erdemine) hiç yer vermek istemiyor. Hristiyanlığı yeryüzünün kaldırıcı gibi görüyor. İnancına saygı duyacağım ama, bunu kabullendirmek için direnmesine ne demeli? Neresi bunun insanca? Bu dünyayı dünya olarak bilenlere, yaşamayı yaşamak olarak alanlara karşı duruşu nasıl hoş görülebilir? Ya Montaigne'e, salt kendisini öne sürüşüne, neyse onu koyuşuna, öfkelenişine, onu yanlışlar adamı olarak göstermek istemesine de demeli? Onun ölüm, yaşamak üstüne olan düşüncelerini kof, alçakça buluşuna nasıl dayanılır? Dahası, tanrısızlığı bir bela olarak bilişi anlaşılır şey midir? Evet, Pascal'ın anlattıkları hiç ilgilendirmiyor beni. Onu okuyorsam, okumayı sürdüreceksem, salt nasıl anlattığını anlamak için okuyorum, okuyacağım. Hepsini bu.

RÜZGÂRLAR

15 Aralık

Lodos var. Günlerdir de durmak bilmiyor. Poyrazı sevmem, oysa açık bir rüzgârdır o. Lodos gibi gizlemez kendini, iyi görünmeye, böyle yapaylıklara düşmez, neyse odur. Poyrazı sevmemem soğuk, dondurucu bir rüzgâr oluşundandır elbet. Önüne gelen her şeyi siler süpürür. Ama pırıl pırıldır, aydınlıktır. Daha ne isterim? Karayel, (zphyros) tarafsızdır, yan tutmaz. Keşşleme (euros), o da öyledir. Rüzgârları en iyi kim mi anlatır? Homeros elbet! *Odyseia* sanki bir rüzgârlar kitabıdır. Birer insandır sanki onlar. Savaşlar çıkarırlar, barışlar ilan ederler. Odysseus az mı çekmiştir rüzgârlardan? Baba toprağına bu yüzden bir türlü dönemez:

Koptu fırtına sürdü bizi açık denize

Çok uzaklara sürdü bizi baba toprağından!

Rüzgârları öğreniyorum, şiirin hemen elinden tutan rüzgârları.

DÜNYA VE BEN

17 Aralık

Dünya beni kullandığım ölçüde ilgilendiriyor ancak. Bunun dışında dünya yok sanki benim için: Bir gök, bir deniz parçası ilgimi çekmiyorsa, onu görmemeye, yok saymaya başlıyorum hemen. Baştan beri dünyayı yazılacak bir yer diye bilmemden kaynaklanıyor bu kuşkusuz. Bütün bu dünyayı yazmak diye bir şey olamaz, biliyorum. Her şeyden önce, bu dünyadaki her şey ilgimi çekmiyor elbet. Bunun için de dünyayı kullanırken bir seçmeye uğratıyorum onu: Sözlüğümü öyle kuruyorum. Gerisini atıyorum (ya da bir süre için). Ama kullanılmayan dünya nedir ki? Orada nasıl yaşanır? Böyle düşününce de bana onca dışlanmış gelen nice şeye yine de bütün bütün yabancılaşmamam gerektiğine inanıyorum. Böylece de sözlüğümü nasıl çoğaltırım diye düşünüyorum.

Dünya bir ozan için, kullanılmak için var. Bütün sözcükler bu işe yarar. Bir sözcüğün varolması da kullanılmasıyla

doğrulanır, varolur. Bir ozanın sözlüğüne girmeyen sözcük, ölüdür, yoktur. Sözcükleri kullanmak çünkü, dünyayı kullanmaktan başka nedir ki? Her türlü kâğıtları, defterleri severim. Kâğıt, defter sözcüğü böylelikle benim sözlüğümün üyeleri oluyor. Bir sözcüğün sözcük olması, ona kan yürümesiyle nesnelleşiyor. Her sözcük aşka böylelikle dönüşüyor. Böyle aşka dönüşmeyen nesneler (onların adı olan sözcükler) bir yaratıya dönüşemezler elbet. Dünyayı kullanmak istemek de bundan başka bir şey değildir: Onu aşka dönüştürmek. Bu dünyada kimi şeyleri görmüyorsam onları dışlıyorsam, yok sayıyorum, onları bu alışverişte, bu aşta ellerinden tutmamamdandır elbet. İşte bu yüzden dünya benim için kullandığım zaman var diyorum.

1982

13 Kasım

Suyun tabiatı aşağıya doğru akmaktır.
(İmam-ı Gazalî)

KURŞUNKALEM

15 Kasım

Kurşunkalem kullanan ilk padişahın Yavuz Selim olduğu söylenir. İlk pusula yazan padişahın da o olması gerekir. Hem pusulayı, hemde kurşunkalemmini çok sevdiği asi gözdesi için kullanacaktır. Padişahımız yataкта kıvrınmaktadır. Pusuladaki tümcelerden biri de: “Aman tez var...” dır.

Yavuz Selim, biliyoruz, ortaboylu, buğday benizli, tıknaz, pehlivan yapıydı. Yine biliyoruz, dediği dedik padişahlardandı. Güzelliği dillere destan Ayşe Hafsa Hatun’la evlenmişti, ama güzel oğlanları kadınlara yeğlediği söylenir. Karabulut sarhoş da olurdu. Kurşunkalemi kimin için kullandığı, hangi gözdesi için?, bilinmiyor.

* * *

İkinci zamanı güneşi gibiydi. Gölgesi bu yüzden uzundur.

17 Kasım

Ece, kahvede buluşalım diye telefon etti. Halikarnassos’ta liman boyunca, bir aşağı bir yukarı dolaştık. “Boğulan oğlanlar kontenjanı” diye bir tümce (bir söz?) geçti konuşurken. Ece bunu ilkokula yazılan, adı uzun süre “yok” diye geçen çocuklar için kullanıyor. “İlkokula yazılıp da gelmeyen çocuklar beni çok düşündürmüştür,” dedi.

* * *

*Saten ayakkabılı tuhaf bir kadındır
ve dişi olandır.
Odasında bir deniz resmi vardır.
Aynada kendini öper.*

* * *

Yaşam dediğimiz şiirin oluşumuyla birlikte yürür, öyle uç verir.

19 Kasım

Karanlıkta kalktım. Elektrikler de sönmüş. Korkunç lodos var çünkü. Ama asıl kancasını da gece attı, her şeyi altüst etti. Bizim koy lodosa kapalı denir, bu yüzden de küçük balıkçı motorları burada korunurlar. Ama bütün gece hiçbir balıkçının uyuduğunu sanmam gene de. Geceyi kıyıda geçirmişlerdir. Geçen kış üç-dört tekne birbirine çarpmış, parçalanıp kıyıya vurmuştu.

* * *

Midemi bozдум, birileri gelince onlara uyup ben de yiyorum. Adaçayı yaptım kendime, onu içiyorum şimdi. Lodos bütün hızıyla sürüyor. Kale duvarlarına, kulenin yarı beline değin çıkıyor.

İstanbul'dan dönünce *Şifalı Otlar Kitabı*'nın ikinci baskısı için on bir madde yazdım, dün onları postaladım. *Galata Kitabı*'na başlamadan, geçen kış yazdığım üç şiir üstünde çalışıyorum yeniden. İkisinden kuşum yok pek. Ama Ses şiiri oturmadı. İki gündür onun üstünde çalışıyorum. Dün gece yataкта içimden yeni haliyle okudum. Yine içimden "Tamam!" dedim. Kalktım sonra, makineye geçirdim. Bir daha anladım ki, şiir kâğıtta görülmedikçe bitip bitmediği anlaşılmıyor. Bu kez de öyle oldu: Bitmediğini gördüm. Kâğıt sanki aynası şiirin. Ondan geçmedikçe varolmuyor.

Artık ortalık daha bir ağardı. Yağmur da çiseliyor. Demek hava düzelecek: Denge Yasası. Engels bir kez daha haklı: Her şey ancak öyle yerini buluyor.

Şiiri yeniden ele alacağım.

* * *

Dün geceki lodos, yat limanında üç tekneyi batırmış.

* * *

Anaïs Nin'in günlüğünün birinci cildinden iki sayfa okudum, sözlüğe ikide bir el atarak. Kırmızı Pazartesi'ye daha başlayamadım. Kendimi ona hazır bulmuyor muyum? Öyle olmalı. Yanıbaşında duruyor kitap, ilk sayfasını da açtım.

Gece

Kırmızı Pazartesi'nin ilk sayfasından şiir fıskırıyor: "*Düşünde hep ağaçlar görürdün.*"

"Keklik mevsiminde şahinlerini de yanında götürürdün."

19 Kasım

Pazardan roka, dereotu, maydanoz, marul, ıspanak tohumu aldım. Ekeceğim. Roka, maydanoz, tere, dereotu çok ekтім ama marulla ıspanağı ilk defa ekeceğim. Marul fide iken ayrılacak, ıspanak öyle kalacağı için seyrek serpmeli tohumları, diye düşünüyorum. Bu ikisi için bayağı yer gerekecek. Her şeyden önce de çapalayıp gübrelemem (?) gerek.

Halikarnassos, beni ister istemez şıfalı otçu yaptı.

Gece

Kitab-ı Galata dosyasını hâlâ elime alamadım. İstanbul'da iki ay süreyle yığınla not tutmuştum, bir yığın da Galata üstüne kitap okumuştum. Hepsi bir kıyıda duruyor şimdilik. Ne zaman başlarım çalışmaya? Herhalde elimdeki şu üç şiiri gözden geçirdikten, sonra da *Yazko Edebiyat'*a gönderdikten sonra. Önüm iyice boşalsın istiyorum: Geride hiçbir şey aklımı kurcalamamalı.

Kırmızı Pazartesi'nin neredeyse yarısına geldim, yalın anlatımla ustaca bir düzeni var. İlk vuran bu oluyor. Oysa ben ondan çarpıcılık beklerdim, ustalık değil. Ama sabırlı olmalıyım.

Ses şiiri üstünde çalışıyorum yine. Bu sabah iki dize attım.
Böylece atılan dizeler dört oldu.

Ses, artık tamam.

23 Kasım

Müzedede, İngiliz Kulesi'nde konuştum. İngiliz Kulesi'ni, öbür kuleleri düşününce daha bir seviyorum. İnsan kendini burada birden Ortaçağ'da buluyor. Belki bunun için seviyorum.

Üç Halikarnassoslu Yüz'ü okudum, bir de otları. Konuşmam bana hiç sevinç vermedi, dinleyicilere de sanırım. Ne gereği vardı bunun!

2 Aralık

Haydar Ergülen'in *Gösteri*'deki şiirini daha önce, gece yatmadan önce okumuştum, çarpıcı bulmuştum. Bu sabah okurken, şiir birden büyüdü gözümde. Şiirler sabahları mı okunmalı? Bazı dizelerin altını çizdim.

"Kederliyim odasını sayıklayan bir gezgin gibi."

"Bir çocukluk yine bayraksız gömülüyor."

"Ezilip kenti sormuştur uzak mı"

Kendisine benzettiği bir yolcuya

Denizden yüksek olsun dizlerim ağrıyor da."

Ece de bu dizelerin altını mı çizmişti acaba?

20 Aralık

Bizim burda denizciler gözlerini denizden ayırmıyorlar.

Böylece denize baka baka ihtiyarlıyorlar.

* * *

Kırmızı Pazartesi'yi bitirdim. Usta işi bir yapıt. Ama hepsi de bu.

21 Aralık

Bugün, iki yıldır üstünde çalıştığım ve 1955-1982 yıllarını içeren, hepsi de yirmi defterde toplanan küçük şiirlere çalıştım yine.

Kitabın adını *Her Sabah* koydum. Daha çok sabahları yazdım bunları defterlere. Çoğuk tek dizeydi, bazıları da iki-üç dizeden oluşuyordu. İki yıldır çok değiştiler. Yeniden yazıldılar.

24 Aralık

Ece Ayhan sabahleyin telefon etti, bugün müzede, kitaplıkta çalışacağını, akşam köye dönmeyeceğini söyledi. Böylece bu gece birlikte olacağız. Ne zamandır Gümüşlük üstüne çalışıyor, bakalım neler çıkacak, merak ediyorum. Onun şiiri her zaman Deloslu dalgıçlar gerektirmiştir. Bu eskiden de böyleydi, yine de böyle bence. *Çok Eski Adıyladır* da kimi şiirler var ki, ben onların bam tellerini bulamadım, bunun sonucunda da bir yerlere oturtamadım. Ama anladıklarım önemliydi, bunun için de anlayamadıklarımı kötülemeye kalkmadım kendi kendime. Bende de kabahat olamaz mı, diye düşündüm.

Akşama doğru çıkmıştım, posta kutusuna bakıp döndüğümde Ece'yi Edibe'yle konuşurken buldum.

Gümüşlük üstüne yazdığı şiirin hemen hemen bittiğini söyledi. "Defterde," dedi, "yazılması kaldı." Bir şiir Ece'nin kafasında bitmişse, ötesi kolaydır. Onun için şiirin bittiğine ben de inandım. Nerden geldikse geldik, Borges üstüne konuşmaya başladık. Şiirin konusu belki Borges'e götürdüğü için bizi, sözü Borges'e getirdik. Ben ne zamandır Borges'in cebimde taşıdığım son şiirini (Çapan'ın çevirisi, *Cumhuriyet*) gösterdim. Gözünden kaçmış onun, okuması için verdim. Ben şiiri çok mu çok sevmiştim. Güncelin (Falkland Adaları savaşından söz ediyor Borges) böylesine hem içinde, hem de dışında, böylesine büyük bir şiir pek anımsamadığımı söyledim. Şiiri o da çok sevdi. Bir kez Ece, bir kez de ben, birbirimize yüksek sesle okuduk. Püf noktaları üstünde durduk böylece. Ben burdan (Ece'nin yazmakta olduğu şiirlere yarar diye) Kavafis'i

yeniden okumasını önerdim. Borges'i tuttuğunu söyledi Ece daha çok. Ben Borges'in yanında Kavafis'in daha sert olduğunu söyledim. Doğruladı Ece de, zaten bunu söylemek istiyordu. Ama fazla bencil olduğunu da ekledi Kavafis'in. "Ritsos'un onun için yazdığı on iki şiiri biliyor musun?" diye sordu. Bulup çıkardım. Bazı yerlerini okuduk sonra. Ritsos'a sevgisinin büyük olduğunu ekledi. Büyük bir şair olduğu üstünde durduk Ritsos'un. Ama ben: "Fazla betimci," diye ekledim. Ece, bunun doğal olduğunu, nesnenin varlığının başka türlü saptamayacağını anlatan bir açıklamaya girdi.

Ben bu kez Seferis'i seçtim, *Delikanlı* şiirini okudum. Şiir İstanbul'da, İstanbul'un genelevlerinin birinde geçer ki, benim çok sevdiğim bir şiirdir. Biraz Seferis'i de anlattım Ece'ye, 1962'de Londra'da tanıdığımı, tıknaz, ortaboylu, daha çok da bir bakkala benzediğini söyledim. Gülüştük. Ece gülerken de eleştirisini eksik etmiyor.

Yemekten sonra ben *Her Sabah* dosyasını verdim Ece'nin eline, "Sevdiğin şiirlerin üstüne bir işaret koy," diyerek. Böylece *Her Sabah*'la bıraktım ben onu.

* * *

Gece bir ara uyandığımda, Edibe "Ece kalkmış," dedi. Saat 05.00'ti. 07.00'de de ben kalktım. Çayımızı içerken *Her Sabah*'ı bitirip bitirmediğini sordum. "Bitirdim," dedi, dosyayı verdi. Baktım ona yakın şiirlerin kıyılarını çizmiş, onları sevmiş. Son bölümdeki şiirlerinse üstünde daha durmamı önerdi. Bence bitmişti onlar ama, "Düşünürüm," dedim. Son bölümün kimi şiirleri üzerinde durmaya başladık. Şiirde bam telinin önemlerini anlattı. Evetleyip durdum bende.

Bir ara Kaan Özbayrak, Ali Cengizkan, Ahmet Erhan, Haydar Ergülen, Ahmet Güntan gündeme geldi. Sonra bugünkü şiirimiz üstüne eğildi Ece: Kayan şairlerden söz etti. Erozyonun eline düşmüş kimi şairleri saydı.

Sonra kente indik, yemek yedik, güneşlendik, ben eve döndüm, Ece köye.

Ece'nin sağlığı çok iyi. Daha önemlisi de bol bol üretiyor artık. Buna kimse benim kadar sevinemez, diye düşünüyorum.

Yazdıklarıyla yaşıyor artık. Bundan daha büyük bir onur ne olur bir şair için! (Adam Yayınevi ayılığa bağladı.)

27 Aralık

İstanbul'dan döneli bir aya yaklaşıyor, bir dosyalık *Kitab-ı Galata*'ya hâlâ el atamadım. Biraz *Her Sabah*'la gittim geldim, onlarla haşır-neşir oldum, biraz, geçen yaz yazdığım üç şiir üstünde yeniden çalıştım. Şimdi de okumak için sıraladığım kitaplara el attım. Kitab-ı Galata'ya hazırlık mı bütün bunlar? Bir yığın kitapla yıkanıp, sonra da silkinmek, kolları sonra sıvamak!

Kırmızı Pazartesi'den sonra, şimdi de *Kayayı Delen İncir*'i okuyorum. Dün gece başlamıştım, bu sabah bitirdim. Elli şiir. Şiirleri sabahları okumalı, diyorum kendi kendime, gecedен koruyorum, şiirin hakkını yer diye. Sabahın köründe pipoyu onlar için doldurdum, elime öyle aldım *Kayayı Delen İncir*'i. İlk okuyuşta *Eski Bahçenin Bir Evi*, *Hangi Soruyu Niye*, *Acıyor*, *Yaza Girmeden Yazda*, *Vakitsiz Uykulardan* başlıklı şiirler ilk okuyuşta sevdiklerim oldu. Bakalım yine elime aldığımda neler bulacağım.

"Ömrümün bir bölümünde basbayağı topalladım."

Böyle diyor, Turgut bir yerde. Burkuldum.

Öğle sonu

Akçabük'e yürüdüm, bizim Topburnu'nu geçip. Küçük balıkçı tekneleri bizim koya, Paşalimanı'na toplanmaya başladılar yine: Demek lodosa hazırlık yapıyorlar. Hiç şaşmayan meteoroloji onlarda hep.

* * *

Kısmet Büfesi'ni okuyorum. Bilge Karasu'yu ne zaman elim e alsam, Türkiye'de yaşayan yabancı bir yazarı okuyor gibi olurum. Bu niçin böyle? Kolaylıkla çözemiyorum bunu. Anlatığı şeylerden mi? Hayır. Dilinden mi? Bu sözkonusu bile edilemez, değil. Öyleyse, daha çok anlatış biçiminden demek gerekir. Ama yine de tam bu değil.

Bir sürgünün yazıları, yazdıkları. Buna kendini inandırmış sanki!

Karanlık Bir Yalı Üstüne Metin'i, gerçek bir yazardan aldığım tadla okudum. Kitaba sondan başladım, sondaki *Çeşitlemeli Korku*'nun *Seslendirme Metni*'nin görünümü ilgilendirdi çünkü. (Asıl metnin kitapta olduğunu sonra gördüm.) Her iki biçiminden haz duydum.

Karanlık Bir Yalı Üstüne Metin'de (daha birçoklarında ama asıl bunda) Butor'un tekniğini kullanıyor Bilge Karasu. İki koldan yürütüyor öyküsünü, kese kese. Biçim ağır basıyor hep. İlk önce vuran da o! Bu salt görsel metin olmasından da geliyor. Tümce, ayraç, koyarken de belli oluyor bu.

Dili bana hep bir sürgün dilini anımsatmıştır Bilge Karasu'nun. Yalnız yaşayan, yalnızlığı seçen bir dil. Akrabaları, komşuları, arkadaşları olmayan bir dil. Bu yüzden de girip çıktığı yerlerde tedirgin, yalnız, yavaş. Yavaş, çünkü sağına soluna bakmak istemiyor, zaten تنها bir yolu seçmiş, orda kendisinden başka kimsenin olmasını da istememiş. Bu dil, hiçbir şeyle paylaşmadığı için yabancı elbet. Bu böyle ama, iyi bir yazar olmasını da yapan bu dil.

İki türlü sürgünlük vardır. Biri, bizi sürgün ederler. Ötekisi de, sürgünlüğü biz seçeriz. İkincisi Bilge Karasu'nunki. Benim bir tarihte *Kendi Kendinin Sürgünü* diye bir yazım vardı. Kendimi sürülmüş duyuyordum. Bu tür sürgün olarak düşünüyordum kendimi. Ama bunun beni bütün bütüne ırgalamadığını da söylüyordum. Kişi atıldığını görünce, ne gelir elinden, onu kabullenmekten başka.

Bilge Karasu, sürgünlüğü kendi seçtiği için bundan neredeyse keyif alıyor bile denebilir. Benimki başka. Sürgün edilmiş görüyordum kendimi.

18 Aralık

Ece, Haydar Ergülen'in Gösteri'deki şiirini gösterdi. Sevdiği dizelerin altını çizmiş. 7-8 dizeydi bunlar. Yine yeni ozanlar üstüne konuştuk. Bir ara ben: "Bu yeni ozanlar, kimi eskileri kaydırıyorlar mı?" diye sordum. "Kuşkusuz" diye yanıtladı Ece bunu.

“Adam’dan 40 TL’sı gelmiş, onu ev sahibine vereceğim”, dedi, “Böylece 83’te hiç kira vermeyeceğim.”

“Gümüşlük şiiiri ne durumda?” diye sordum. Sonra da “Mitologyaya girmiyorsundur inşallah!” dedim. “Hayır.” dedi. Sıcak bir pide, kaşar peyniri aldık, deniz kıyısındaki banklardan birine oturduk. Hem yedik, hem konuştuk. “Burası güzel işte.” dedi Ece. Dışarıya (deniz, güneş) baktı, sanki dışarısını ilk görüyormuş gibi. Sonra kalktık.

29 Aralık

Ortaçağ teni. Böyle yazmışım bir yere, bir süre önce. Bir ten Ortaçağ’a özgü olur mu? Kuşkusuz salt bir beyazlıktır bu, benim kurduğum. Gölge bilmeyen bir beyazlık, bir aklık: Güneşe, aydınlığa kapalı bir aklık. Şatolarda, taş duvarlar arasında büyümüş bir beyazlık. Böyle bir şey özlemiş olmalıyım: Kapalı, el değmemiş, sürgün bir beyazlık!

* * *

Kitab-ı Galata’ya eğilemedim hâlâ. Oysa şimdiden bir yüz sayfa var önümde, yazılmış. Ama onları nasıl söyleyeceğimi tam bulmuş değilim daha. Bu yüzden elime alamıyorum onları, bu kesin.

1983

3 Ocak

Ece ile pazarda dolaşıyoruz. Köyden bir arkadaşı ona pazı ısmarlamış. Bana “Pazı nasıl bir şey?” diye sordu. Ben de, “Gösteririm, alırsız.” dedim. Ece, yemek pişirmeyi yeni yeni öğreniyor. Çorba, pilav nasıl yapılır, en çok onu merak ediyordu geçen kış. Öğrettim. Artık ikisini de yapıyor. Önce pazıyı bilmeyişine şaşıtm, sonra da bunda pek şaşılacak bir şey olmadığını anladım. Pazarı dolaşırken, bir mandalina kasasına konmuş dünya güzeli bir horozu gösterdi bana. Uzun uzun baktık. Ece, köye götürmek için kendine elma, çökelek aldı. Bilge Karasu’yu okuduğumu söyledim. O da benim gibi, eski öykülerini sevdiğini söyledi.

* * *

Göçmüş Kediler Bahçesi’ni okuyorum. Ortaçağdan Bir Abdal’ı sevdim. Özellikle de Usta Beni Öldürsen E’yi daha bir sevdim.

7 Ocak

Fahişelerin bir adı da “en eski meslek” tir.
(Cumhuriyet)

8 Ocak

‘Yüzyıl yaşayacakmış gibi davranıyorum! Birden böyle diyor Ece. Bunu bütün diyeceklerini, yazacaklarını sıraya koymuş gibi hissettiği bir an söyledi.

Eski bir laf vardır: ‘İnsan ki düşmeye görsün!’ Bu söz de Ece Ayhan’ın. Ama bunu hiçbir burukluk duymadan söyledi kendisi için, anlatırken.

Ece çok iyi çalışıyor. Yeni bir kitap var kafasında. Yeni şiir kitabı için “47 şiir” diyor.

“Nasıl biliyorsun?” soruma. “Çekirdekleri deftere geçirdim, yazdım” dedi.

Ben 47 göle salınan yağurdun hepsinin tutup tutmayacağını düşündüm, onun önceden bilmesine şaşarak! Ama Ece bu! *Her Sabah’a* çalışıyoruz. Ben kimi tek dizelik şiirlerimi okuyorum. Onun sevdiklerini ayrı bir yere yazıyorum.

Deniz kıyısı boyunca yürüyoruz. Bir adam denizi yanına almış, namaz kılıyor.

8 Ocak

Valéry’nin, “İş ilk dizeyi bulmak, sonrası gelir” dediği sestir. Öyle ya, bütün şiire egemen olacak sesi yakaladıktan sonra, ozan gerisini azçok sürer. Aslolan, şiirin yapısı boyunca uzak yakın bütün uzaklaşılar, yakınlaşılar, bir senfoninin bütünlüğü gibi yinelenip duran hep o egemen ses değil midir? Eliot, ozanlara senfoni dinlemeyi (dinlemelerini?) belki de bu yüzden öneriyordu. Bu tempo için.

Öte yandan, bir şiirin getirdiği sesin, yalnız o şiire değil bir ses olarak kalması da buradan gelmiyor mu? Şiirde çoğaltma (temalar değişik de olsa) bu sesin yinelenmesi değil mi? Öyleyse her şiir tek bir ses koyar. O orada da biter diyebiliriz.

9 Ocak

Artık üç gün oldu. Galata’nın yavaş yavaş elimden tuttuğunu görüyorum.

Bütün eski-yeni İstanbul haritalarını önüme açtım. Matrakçı Nasuh’un Galata minyatürüyse önümden hiç kalkmadı. Bunun için o yine yanıbaşımdaydı. Masanın üstü Galata resimleri, haritalar, krokiler, paftalarla dolu. Çalışıyorum.

* * *

IV. Murat (ki kanlıdır, zorbadır ve tarihin kaleminden korkmamıştır) nedimelerini (ki çalgıcı, köçek, ki demirci, tahta-

cı güzelleri) sarayın zülüflü oğlanları arasından kendi seçerdi (ki içki sofrası yârânı idiler) sonra da bu güzelim oğlanları kendi eliyle kırdırırdı.

Bir padişah yaşamı! Hayır padişah değil, bir canı yaşamı!

10 Ocak

Bir şiirde ses dediğimiz ögeyi nasıl sağlarız?

Sözcüklerle, onların uyumuyla elbet.

Bu uyumun en gelenekseli, en bilineni ölçü ile uyağın birlikte getirdikleri, oluşturdıkları, kurdukları düzen.

Ses, aruz ile hece ölçüsünde, özellikle de birincisinde, en belirgin biçimini alır. Bu, (daha çok da aruzda) öylesine gemen bir sestir ki, daha ilk dizede vurur, sonuna değin de ozanın yetisine, becerisine değin de sürer. Bu ses, kalıbın (ölçü, uyak) düzene koyduğu bir kolaylıktır, ölçülü şiirde. Bu elbette kişiliği gerektirmez demek de değildir. Ama sesi yakalamakta büyük bir olanaktır da. Ama yine de kalıbın sağladığı bu ses değildir, ozanın bulup çıkardığı, yarattığı.

20 Ocak

Ece ile.

Ece üç aydır yıkanmadığını, onun için de hamama gideceğini, köye dönemeyeceği için de bu gece bizde kalıp kalamayacağını soruyor telefonda.

Geceyi bizde geçirdi Ece.

Anlattığı öyküler içinde (öykü diyorum, gerçeği ikimizi de ilgilendirmiyor çünkü) biri ilgimi çekti.

Bursa'da yoksul bir kadın, ölen çocuğunu bir beze sarıp mezarlığa götürmüş. Mezarlık idaresi, çocuğu gömecekler ama, kadından kimliğini istemişler. Böyle bir şeyinin olmadığını söyler (söylemiş?) kadın. Kimiksiz gömemeyeceklerini söylerler. O da kucağındaki beze sarılı çocukla doğru nüfus idaresine gider. Kimlik için. Kimlik çıkarılır, verilir.

Öykünün bam telinin, kimlik tarihinde en çabuk çıkan

kimlik olmasıdır diyor Ece (olduğunu söylüyor Ece?). Aynı hızla çıkan ikinci kimlik de Atatürk'ün Cumhurbaşkanı olunca, yeni bir kimlik çıkartmak istemesi, hemenden çıkarılıp verilmiş!

Bu öyküden sonra şöyle iki konuşmayla bağlıyor sözünü:

1) "İnsan belleği çok hınzırdır," diyor Ece, "çok uzak çağrışımlar kurar."

2) Türk alfabesi 29 harf galiba," diyor. "Bu bana yetmiyor, ben otuza çıkardım." diyor.

Konuşurken "Kuş yüzlü bir kadın" dedi Ece. "Hayvanların gözleri durudur." diyor Ece, "anımları yoktur."

Acaba öyle mi diye düşünüyorum ben.

Ece konuşurken dizeler yakalıyorum ben. "Bizim dışımızdaki metinler, bize çok yararlı oluyor." diyor Ece. Şiirini öyle kurmuyor mu ki!

27 Kasım 1983 (82?)

II. Abdülhamit üstüne bir yazı okudum. Çok karalanmış bir padişah'tır II. Abdülhamit. Bu arada çok korkak olduğu da yazılmıştır. Oysa ona yapılan suikast olayı bize tersini gösteriyor: Bomba patlayıp, her taraf toza dumana bulanıp, kollar, ayaklar havada uçarken, o olduğu yerden hiç kımıldamaz, öyle olup bitenlere bakar. Yaveri kılıcını düşürür, yöresindekilerde kaçar. Böyle bir süre ortalığı gözden geçirir, sonra da bir araba ister. Arabayı da kendi kullanarak, hem de dizginler elinde, dimdik durarak sarayın yolunu tutar. Halini gören yabancıların "Vive le Sultan!" demeleri bir harika!

Ben II. Abdülhamit'in sabahları tarhana çorbasını içmesini, bir de iyi bir mobilyacı oluşunu severim hep. Onun yaptığı bir bastonum olsun isterdim.

1987

ANCAK YENİ ATLASLARDA BULUNABİLEN BİR ÜLKE

25-26 Ocak

Bir yerlerde, şairlerin ilk coğrafyacılar olduklarını yazdım; ama *Asya Şiir Festivali Dakka '87* çağırısını aldığım da, Bangladeş'i eski Asya atlaslarında boşuna aradım. Böylece benim coğrafyadan ne denli habersiz olduğum ortaya çıktı. Atlaslarda yalnız Dakka'yı buldum. Bangladeş'in ise adı geçmiyordu. Bangladeş'in yerine, Doğu Pakistan vardı. Yeni atlaslar imdadına yetişti de ben de böylece yolumu çizdim.

Uçakta, birden uzun süredir günlük tutmadığım aklıma geldi. Özellikle de geçen Haziran-Temmuz aylarında beş ülkeyi dolaşıp da tek satır yazmamam anlaşılır şey değildi. Üstelik Hollanda'yı, Yunanistan'ı ilk görüyordum: Londra'yı 1962'de B.B.C.'nin çağırılısı olarak görmüştüm. Uluslararası Şairler Kongresi'ne katılmışım. İzmirli bir bakkala benzeyen Yorgo Seferis'le de bu toplantıda tanışmışım. Yves Bonnefoy, Stephen Spender, Philip Larkin, Ted Hughes'le de öyle. O zaman Londra'da enikonu sıkıldığımı anımsıyordum. Toplantıdan sonra beni bir dağlı gibi alıp Londra'yı dolaştıranlara, boğazıma kadar da tarihle doldurmalarına içerlemişim. Dahası, Allah İngiliz'dir der gibi bakışlarına dayanamamışım. Yirmi dört yıl sonra Londra'yı yeniden gördüğümde 'Allah'ın artık İngiliz olmadığını' ayırdına varmam ise beni sevindirmişti. İngilizler fakirleşmişti, böylece de insanileşmişti. Bu büyük bir şey gibi göründü bana. Hem bir kadını sokakta elma yerken de gördüm ki, buna dehşetli sevindim. Fukaralık ilk kez işe yarıyordu.

Paris'i ise yirmi iki yıl sonra görüyordum. Ve büyük değişimimi ona borçluydum. Paris, beni yumuş, yıkamış, kendime bakmayı öğretmişti. Bu kez onu dünyanın en ihtiyar ken-

ti olarak gördüm. Dünyanın bütün ihtiyaçları da Paris'e toplanmıştı. Paris, sanki ihtiyarı, bir onu üretiyor! Bu hele Kuzey Avrupa'dan dönen biri için daha da açıktı. Bu böyle ama, Paris yine bayram yeri gibiydi. Büyük bir özelliği daha vardı Paris'in. Yalnız Paris bize, siz ne iseniz öyle bakıyor! Kentler oysa insanı kendi halinde bırakmazlar, içlerine alıp ya yeni bir biçime sokarlar ya da atarlar! Her kent Paris dışında insanı biçimlendirir. Bir şey daha var: Yalnız Paris'te kendinizi unuttursunuz, oralı oluverirsiniz!

Bir Dakka yolculuğu günlüğüne, Paris'i Londra'yı anımsayarak başlamak nereden çıktı? Bu, olsa olsa on altı saatlik bir uçak yolculuğunun sıkıntısı olmalı!

Tanpınar'ın uçak yolculuğu üstüne denemesini ben okumadım, bir yazıdan öğrendiğime göre Tanpınar uçak alanlarını yalıtım laboratuvarlarına benzetiyormuş. Ben Ataç'ın uçağa ilk binişini anlatan bir yazısını anımsarım. Bu yeni dünya insanı uçağı hiç yadırgamaz, odasındaymış, ordan dünyaya bakıyormuş gibidir. Ben hem Uzakdoğu'ya ilk gidiyorum, hem de onaltı saatlik bir uçak yolculuğunu ilk yapıyordum. Şair olarak, kitaplarımdan pek bir şey kazanmadım ben... Ama dünyaya çok para harcatım; bunu, bu kez de Asya'da sürdürecektim. Uçak havalanır havalanmaz defterimi, kalemimi çıkardım. Bangladeş üstüne birkaç yazıyı da önüme koydum. Okuyorum, Bangladeş, Türkiye'nin beşte biri. Ve de yüz milyonun üstünde insan yaşıyor. Böyle bir insan manzarasına hazırlanmam gerekiyor diye düşünüyorum. Pakistan uçakları bir hava gemisi sanki. Hiç de sarsılmıyor. Bir buçuk saatlik yolculuktan sonra Şam'a inip, Şamlı yolcuları da alıp Karaçi'nin yolunu tuttuk. Yalnız Avrupa'da değil, Fransızca, Fransa'dan başka yerde geçmiyor artık. Avrupa'da bunu bildiğim için Asya yolculuğuna, İngilizce ile yeniden bilenmek için üç ay önceden hazırlık yaptım. Dakka'da hem çağdaş Türk şiiri üstüne konuşacağım hem de şiirlerimi İngilizce okuyacağım. Bu tamam ama, şu İngilizce konuşmayı özellikle de, havadan sudan konuşmayı, bir türlü beceremiyorum. Bu yüzden konuşmama yardımcı olur diye Tennessee Williams'ın üç oyununu yanıma aldım, onla-

rı okuyorum. Uçakta birden dünya güzeli Pakistanlı bir kadın gördüm. Belki de bir Hintli! Dal inceliğinde ve korkunç edalı. Ama Karaçi'de 16.45 uçağını beklerken (böylece günü devirdim, birden 26 Ocak'a düştüm) genelde Pakistanlıların güzel olmadıkları kanısında vardım. Ama alımlı çoğunlukla. Sevimli, güleryüzlü sonra da. Hem bütün yoksul ülkelerin insanları hep böyle değil mi? Yoksul olan ne diye tepeden baksın! Kadınlar sürüp sürüştürmüşler, giysilerinin etekleri yerleri süpürüyor, ayakları çıplak ve sandal giyiyorlar. Ama vurucu değil! Bu halk niçin bu denli sessiz! diyorum. Biz, ulus olarak konuşmuyoruz, bağırıyoruz! Birden bunu anladım işte. Bekleme salonunu süsleyen resimler kötü. Minyatürlere, halk resimlerine hiç bakmamışlar sanki. Çocukların gözleri dayanılmaz güzel. Büyük bir hayretle bakıyorlar. Dünyayı sanki yeni görüyorlar.

İNSANLARIYLA ÇATIŞAN BİR KENT, DAKKA

27 Ocak

Sonunda, Dakka'dayım. Dakka'da benim ilk ilgimi çeken bisikletin iktidarı oldu. Bu herkes için de böyle olmalı. Çünkü ilk görülen yüzbinlerce insanla, yüzbinlerce bisiklet! Dakka caddeleri rengârenk bu insan ve bisiklet manzaralarıyla dolup taşıyor. Tam bir bayram yeri caddeler. Ama bu bisiklet dediğim, aslında üç, dört kişilik bir fayton, bir araba! Bildiğimiz bisikletin arkasına bir tekerlek daha ekleniyor, bir de siperlik yerleştirilip, bir faytona çevrilmiş. Faytonu da bisikletçi sürüyor. Dakka caddeleri bu süslü bisikletler imparatorluğu! Halk yalnız bir yerden bir yere bu bisikletlerle gitmekle kalmıyor, yükünü de bunlarla taşıyor. Kent kabak gibi, düz. Bisikletler büyük bir hızla kayıyor. Pek az otomobil görünüyor. Trafik bunca insana, araca karşın inanılmayacak kadar düzgün, saat gibi işliyor! Dahası, büyük bir sessizlik içinde olup bitiyor her şey. Trafiğin canavar olduğu Türkiye için bu sessizlik, bu ölçü, düzen akıl alacak bir şey değil! Çok mu çok çarpıcı bir görünüm, bu.

İkinci çarpıcı mı çarpıcı bir görünüm de kentle insanlar arasındaki akıl almaz görünüm. Dakka, büyük, çağdaş bir kent!!

Caddeler, yapılar, parklar, alanlar size çağdaş bir kentin nasıl bir şey olduğunu göstermek için sıralanmış sanki. Dünyada onca başkent gördüm, bu denli insanlarıyla çatışan, insanların bu denli ters düşen başka bir kent bilmiyorum. İnsanlar sanki yalnız, ama yalnız Dakka için, bu kent için çalışmışlar, onu kurmuşlar, bütün varını yoğunu ona harcıyıp, sonra da çekilip bir kıyından ona bakmak, yalnız bakmak için varlar! Bu yetmiş onlara. Bu güzel, saygın, gururlu halk kendisini sanki bir yana atmış, varsa yoksa bir kentini, bir onu düşünmüş, bir onu bilmiş! Öte yandan bu yüzbinlerce insana gelince, sanki onlar kendilerini hiç mi hiç düşünmemişler. Dakka, ilkin beni işte böyle vurdu.

HER YER VICIK VICIK, İNSAN

28 Ocak

Bangladeş, avuç içi toprağına karşılık, yeryüzünün en kalabalık ülkesi. Sanki insanların her biri bir metrekarelik bir yerde yaşıyorlar. Caddelerde insanlar bu bir metrekarelik yerleri de birbirlerinden devir alarak yürüyorlar! Bu izlenim, çoğun bir gerçek de. Dakka'da bütün caddeler, bütün sokaklar, bütün nehir ağızları vıcık vıcık insan. Toprağı değil, sanki insana basıyorsunuz! Dünyada ilk kez şiirin burada bir işe yaramayacağına inandım. Zaten kimi ülkeler, kimi ülkelerin insanları için bir lüks olan şiir, burada şiirin varlığını anımsamak bana gülünç geldi. Şiir bu güzelim halkın neresinden tutar diye düşünüyorum. Hiçbir yerinden elbet! Böyle bir hastalığı düşeni de veba ya yakalanmış gibi görmeye başladım! (Ama günler sonra bu halkın içine girdiğimde, bu iyi, sevgili halkın şiire de gereksinimi olduğunu gördüm, öyle kendimi buldum. Hem şairin yeri anamalcı toplumlarda da bu değil miydi?)

DOĞA, BANGLADEŞ'TE YEPYENİ BİR KİTAP GİBİ

29 Ocak

Kenti bir başına dolaşmaya çıkıyorum. İnsanlar her yerde aynı: İki gözleri, kulakları, elleri, ayakları var. Beyaz, sarı, kara. Bir

küçük sokağa saptım. İnsan mahşeri dediklerini de asıl işte o zaman anladım. Avuç içi kadar dükkânlar, ayak satıcıları, çocuklar, kediler, kadınlar, adamlar. Duran, koşan, yürüyen, yatan, çalışan insanlar. İri, güzel gözlü, incecik kadınlar. Gördüğüm bütün kadınlar kadın olduklarını hiç unutmamışlardı. Bu da beni, bizim kadınlarımızı düşününce, dehşetli şaşırttı. Bu küçük sokaklarda gördüğüm kadınlar onca yoksulluklarına karşın, temizdiler, süslüydüler, güzeldiler. Hiç de bağınaz değildiler. Korkunç da erotiktiler. Çoğun yarı göğüsleri hep açıktı. Karın ve bel kısımları da. Büyük bir büyü, gizil bir büyü böyle birlikte sürüyorlardı! Yoksulluk, sanki umurlarında değildi. Pervasız, gururlu, başları dik yürüyorlardı.

30 Ocak

Bir parktan geçerken dünya güzeli bir kuşu (binlerce renkli) bir su birikintisinden su içerken gördüm. Böyle bir kuşu bu dünyada ilk görüyordum. Yalnız kuşlar mı? Ya ağaçlar, çiçekler? Ben böyle ağaçları da ilk görüyordum. Pek azlarını tanıyabildim, otları da öyle. Ben ki bir doğa adamı, otlar, bitkiler bulucusuyum; her şeyle ilk karşılaşıyor gibiydim. Doğa burda yepyeni bir kitaptı. Okunmak için de önüme serilmişti. Ağaçlar korkunç kalın ve yeşil yapraklı. Düz, aydınlık gövdeli ve çok güzel. Sonradan ilk tattığım meyvelerin bu ağaçlardan olduğunu öğrendim. Ya çiçekler? Anlatılmaz güzellikteydi. Yalnız gülleri, kadife çiçeklerini ve de dalyaları tanıdım. Bir doğa cenneti park!

Bir küçük sokağa saptım, sokağın ortasından trenler geçti, insanlar, salkım saçak! Küçük dükkânların, satıcıların arasında birden bir ilkokulla karşılaştım. Pırıl pırıl gözlü güzelim kara çocuklar dörder beşer sıralara oturmuşlar, insanlar, kuşlar, hayvanlar, trenler, sokaklar, çarşı bir açık hava dershanesindeydiler. Her şey çocukların önlerindeydi, hem yazıyorlar, okuyorlar, hem çarşıdaydılar. Yaz-kış böyle bir okulda okuyorlardı. Bu sokakta bir şeyi daha anladım: İnsan ayaktaiken anlaşılıyor. Yürürken, koşarken, otururken de anlaşılıyor. İnsanlar

ancak çalışırken, ancak o zaman anlaşılıyordu. Bu sokak, bu küçük insanların her şeyi idi. Orda insandılar.

Sonraları hep böyle sokaklara girerek bu insan manzaralarıyla yıkana yıkana kendime geldim. Kokularını da uzun süre üstümden atamadım. Kalabalıktan biriydim.

ASYA, BİR ŞİİR ÜLKESİ OLMAYI SÜRDÜRÜYOR

31 Ocak, 1-2 Şubat

Üç gün süren *Asya Şairler Kongresi*'ne gelirken, ben de Günter Grass'ın ülkesini bir yıl için bırakıp Hindistan ile Dakka yolunu tutarken kafasını kurcalayan düşüncelerle dolup taşıyordum. 'Bizim Avrupa'da her şeye çok Avrupa merkezli bakışımızı ve her şeyi kendi kültürümüzün süzgecinden geçirip kendi değerlerimizde öğütmeye çalıştığımızı düşünüyorum. Büyük bir dengesizliğin içine düştük.' Grass sonra da ekliyordu: 'Felaketin öteki yüzünü görmek istiyorum.' İhtiyar Avrupa'yı yeterince görmüştüm, şimdi yeni bir yerküreye yolcuydum, orada neler görecektim? Asyalı şairler dünyayı nasıl görüyorlardı? Toplantının amacı da saptanmamış mıydı:

"Bugünkü dünyamızda şair ne durumdadır? Özellikle Asya'da, pek çok şeyin birlikte yaşandığı Asya'da şairin durumu neydi? Şair toplumun üyeleriyle bir beraberlik kurabiliyor mu? Biz ki şairi çağın yorumcusu olarak anlıyoruz, onu öyle biliyoruz. Uzun süre Batı'nın etkisinde kalmış olan bizler Doğu-Batı ilişkisini nasıl anlıyoruz? Bugün bile hepimiz kendi ülkelerimizin edebiyat, sanat, felsefe alanındakinden çok hâlâ Batı'yı daha iyi bilmekteyiz; bunu nasıl değerlendireceğiz? *Asya Şiir Festivali*'nin amacı işte bu. Bu alanda Asya ülkelerinin bu konularda ne düşündüğü, bunları nasıl bir araya getirebileceğimizdir..."

İlk gün bildirilerle geçti. İkinci gün katılan bütün ülkelerin (ki bunlar, Sovyetler Birliği, Kuzey Kore, Güney Kore, Hindistan, Nepal, Çin Halk Cumhuriyeti, Pakistan, Bangladeş, Türkiye, Buhutan, Japonya, Filipinler, Malezya, Tayland, Endonezya, İran, Irak, Suudi Arabistan, Kuveyt, Burma, Maldiv,

Sri Lanka idi) şairleri şiirlerini önce kendi dillerinde sonra da İngilizce okudular. İngilizce Bangladeş'te ana dillerinden sonra ikinci bir dil. Bu yüzden dinleyiciler, bundan yararlanabiliyorlardı. Üçüncü gün ise ev sahibi olarak komite şiir çevirisi sorununu ele aldı. Bu tartışıldı.

Şimdi bu festivalin üzerimdeki etkilerini düşünüyorum da şöyle sonuçlar çıkarıyorum.

Önce böyle bir kongreyi Bangladeş hükümetinin yüklenişine şaşmamak olanaksız. Nice zengin ülkeler, çoğun böyle bir yükten kaçıkları halde, Bangladeş buna kucağını açtığı için kutluyorum onu. Üstelik devlet reisinin de kongreye katılarak, kongreyi onurlandırması da az şey değildir elbet, diyorum.

Asya bir şiir ülkesi. Değil mi ki Tang çağında memurlar şiir bilgilerine göre göreve alınıyordu, öyleyse bundan daha doğal ne olabilir? Asyalı nice şairle böyle haşırneşir olduktan, sonra bunda yalnız olmadığımı da gördüm. Dahası, şiirin söküp atamayacağı kötülük olmayacağına hep birlikte inanmamız da bunu pekiştirdi. Bu da elbet büyük bir şeydir.

1990

KUDÜS, 1990

BİR ŞİİR FESTİVALİ ÜSTÜNE

27 Mart

*Uluslararası İsrail I. Şiir Festivali'*ne Amerika'dan katılacak olan şairler arasında Ginsberg ile Robert Creeley vardı. Creeley adını ilk duyuyordum. Bendeki antolojilerin birinde üç şiirin buldum. Şiirleri bana ilginç gelmişti. Biraz da kara-yergi örneği idi. Kudüs'te, aynı evde kalacağımız ise aklıma hiç mi hiç gelmedi. (Ev, Kudüs'ün en eski 20 dairesi Konuk Evi. Dünyanın bütün ünlüleri burada kalmışlar.) İncecik bir şairdi Creeley. Kara gözlükler takıyordu; bir gözü kapalı gibi geldi bana. Bu izlenimi edinince de bir daha o yana bakmamaya çalıştım. Sonradan başka bir Yugoslav şairden öğrendim, görmüyormuş sol gözü. Creeley elinden geldiğince o kadar şair içinde ne denli yalnız kalırsa (benim gibi) o kadar yalnız kalmaya çalışıyordu. Üç şiirini okuduğumu ve de kara-yergi havası bulduğumu söylediğimde, pek katılmadı bu yargıma (dönüşte Cevat Çapan'ın çevirdiği *Çağdaş Amerika Şairleri Antolojisi'*nde de üç şiiri olduğunu gördüm). Creeley dokuz çocuklu. Bunu duyunca bir kadın bu denli nasıl sevilir diye çok düşündüm. Ama üç, dört kez evlendiğini öğrenince doğal buldum biraz olsun. Creeley'in kadınları çok sevdiğini daha ilk gün anladım: Kaldığımız kadın telefonu Kudüs'te gece gündüz çaldı ve kadınlar hep onu aradı. Takıldığımda da, yalnız güldü, bir şey demedi. Amerikan şairleri içinde beni en çok E.E. Cummings'in ilgilendirdiğini söylediğimde, Valaces Stevens'ı okuyup okumadığımı sordu bana. (Anday da bir zamanlar çok seviyordu Stevens'ı, bazı şiirlerini de çevirmişti.) Creeley benden bir şey okumak istediğini söyleyince (şimdi neredeyse bir kitap tutan)

Halman'ın çevirilerini verdim ben de. İki gün sonra çok sevdiğini söyledi şiirlerimi. Ama ben bunun üstünde elbette durmadım, söylenebilir çünkü bu. Birbiriyle değil mi ki iki şair yeni tanışıyor, doğaldır bu. Kudüs'te nezleden kurtulamadı Creeley, nezlesini hangi kadınlara taşıdığını ya da hangi kadınlardan kapıldığını ise öğrenemedim elbet.

Kudüs'teki şairler toplantısında Yugoslav Vasko Popa ile Macar şairi Csoori Sandor'ı bir yana bırakırsak (ki onları on yıl önceden tanıyorum, birçok kez de uluslararası festivallerde karşılaştık) Roberto Juarroz beni eni konu ilgilendirdi. Arjantinli Roberto. Şiirin yalnız yatay yazılmasına, okunmasına değil, yatay anlaşılmasına da karşı. Roberto şiirin anlamının dikey anlaşılmasını, okurken özellikle bunun düşünülmesini istiyor.

Dikey Şiir anlayışı üstüne bir kitapta yazmış Roberto. Şimdi Roberto'nun şiirlerini dikey okuyup, dikey anlamaya çalışıyorum.

KUDÜS

28 Mart

Kudüs'e giderken, Kudüs üstüne ne buldumsa okudum. Dünyada beni yalnız eski kentlerin ilgilendirdiğini yinelemeliyim. Yeni kentleri görmem bile. Dünyanın bu en eski kentine giderken içim içime sığmıyordu. Yalnız görmekle yetinmeyecektim. Kudüs'ü yazacaktım da. Döneli şimdi bir ayı geçiyor. Kudüs'ü yazamayacağımı anladım. Bütün tuttuğum notları karıştırdım, yazacaklarım üstünde uzun uzun düşündüm; nice nice kâğıtlar karaladım ama yazamayacağımı anladım. Kentler beni birden ilgilendirmez mi oldu? Bilmiyorum. Oysa on iki gün boyunca Kudüs'ün altını üstüne getirdim. Her sokak, her alan, insanlar, yapılar, her şey beni ilgilendirdi. Ama gördüm ki her şey boş: Yazamayacağım. Belki bir gün diyorum. Ama unutamadığım kimi imgeler var ki onlardan hâlâ kurtulmuş da değilim. Hele eski Kudüs sokaklarını dolaşırken (ki Kudüs'te tarih taş demektir; her şey, her şey taşla kucak kucağa yaşıyor; taşla tarihin bu denli içiçeliği bir başka kentte düşünülmez). İnsan her

an İsa'yla, Davut'la, Musa'yla, Muhammed'le (Muhammed, Medine'den bir gece uçup Kudüs'e gelmiş.) karşılaşacakmış gibi bir duyguya kapılıyor. Eski kentten, yeni Kudüs'e döndüğümüzde ise, eski kentin imgesi sökülüp atılamıyor bir türlü. İlk kez bir kentin üstüne kurşun ağırlığıyla çöktüğünü gördüm. Belki bu yüzden Kudüs yazılamazmış gibi geliyor bana.

ŞİİRİN GELECEĞİ

10 Mayıs, İstanbul

Şiirin geleceği üstüne bir yazı okudum, anlamsız bir yazı. Anlamsız, çünkü şiirin geleceği üstünde düşünmek, ona bir gelecek biçmek bana enikonu yapay görünüyor. Şiirin geleceği yoktur çünkü: Dünü, bugünü vardır. Dünü, bugünü konuşabiliriz. Şiire ille de bir gelecek düşünüyorsak, bugünün dışında bir gelecek kuramayız ona. Hiçbir şairin geleceği düşünerek şiir yazdığını sanmıyorum. Her şair şiirinin geleceğe kalmasını, gelecekle hesaplaşmasını, istiyebilir, ama bundan onun geleceği düşünülerek şiir yazdığı çıkarılamaz. Şiirin geleceği bugünün, şimdinin sonsuzluğundadır. İyi bir şiirde bu her zaman görülür. Keklik zamanında avcıların şahinlerini yanlarında götürmeleri gibi, şairler de şimdiyi, bugünü terkilerinden ayırmazlar. Ama bu geleceği görmemek anlamını da içermez elbet. Gelecek, şimdi gibi, şimdinin için de ayrı bir yer olarak çizilir ancak. Gelecek şiirin doğası gereği bugünün bir uzantısı olarak vardır; doğasının dışına çıkılarak, dıştan kazandırılmaz. Şiire ilerisi için kimi olasılıklar, yenilikler, duyarlıklar katılabileceğini düşünsek bile, onlar da bugünün dışında düşünülemez, düşümler ancak bugünden atılır. Şiirin geçmişini düşünür gibi, geleceğini düşünmeyiz. Geleceği yine bugün kurar. Geçmiş, nasıl şiirin atardamarıysa, bugün de şiirin gelecek atardamarıdır. T. S. Eliot, *Burnt Norton*'da ne diyor:

*Time present and time past
Are both pehans present in time future
And time future contained in time past*

*(Şimdiki zamanda geçmiş zaman
Her ikisi de belki gelecek zamanın içindedir
Gelecek zamansa geçmiş zamanın içinde saklı.)*

Geleceğin şiirini Valt Whitman, Baudlaire, Rimbaud; daha gerilerden Dante, Shakespeare; daha yakınlardan da Mallarmé, Kavafis çağlarında, günlerinde yazdılar, öyle gelecek oldular. Hem René Cahr'ın bugünü yazarken geleceği yazmadığını kim söyleyebilir? Bugündür aslolan. Geleceği hiçbir zaman dışlamayan bugün. Bugün gerçi her zamankinden daha çok imgeler dünyasına yakın yaşıyoruz, bu da bizi yarının şiirinin daha somut, duyulan, anlatılan değil de görülen (visuelle), bakılan bir şiir olacağını düşündürebilir. Böylece şiiri okumaktan, dinlemekten uzaklaşıp, müziğe, plastik sanatlara yaklaştıracığımızı imgelemleyebiliriz. Bunun tam tersini de (ki ben buna daha bir inanıyorum). Ama bütün bunlar hep bugünün içinde kotalacaktır. Başka çıkış yolu yok.

Ben bugünün dışına çıkarak bir şiirin yazılabileceğini sanmıyorum. Dahası, şiirin gelecekte ilerleyeceğini, gerileyeceğini de düşünmüyorum. Gelecekte şiirin daha yalnızlaşacağına da. Geçmişe iyice bakarsak, geleceği daha iyi göreceğimizden hiç kuşku duymuyorum. Şunu umabilirim gelecekte: İnsanlar şiire daha bir yakından bakacaklardır. Bunu da şiirin bütün insanlardan istemeye hakkı vardır. Şiir çünkü insanlara en yakın sanattır. Yalnız şiir dünyaya aracısız bakmayı öğretir bize. Bir ağaç –yalnız şiirde– ağacın kendinden daha gerçektir. İnsanlar birgün şiirin bu gerçeğine vardıklarında, dünyalarının değiştiğini göreceklerdir. Bu da büyük bir şeydir elbet.

Nasıl bir dünyada yaşarsak yaşayalım, ister güzelliklerle kucak kucağa, ister pisliklerle burun buruna yaşayalım, şiir hep yanında olacaktır insanların. Şairler bunun için var.

